

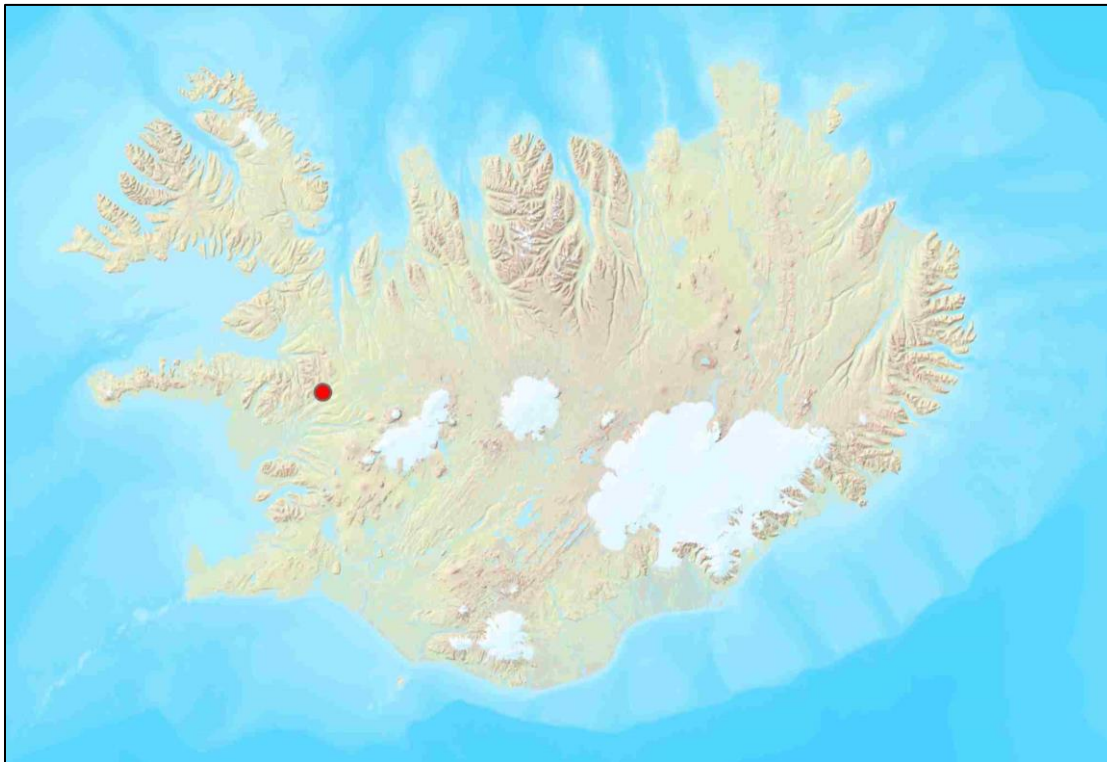
ANTIKA EHF. 2023

Gestsstaðir í Norðurárdal

Fornleifaskráning vegna skógræktar

Snædís Sunna Thorlacius, Rúna K. Tetzschner og Ragnheiður Traustadóttir

Mynd 1. Skráningarsvæðið er rauði punkturinn á kortinu.

Forsíðumynd: Rétt [108] við bæjartún Gestsstaða.

Ritstjóri: Ragnheiður Traustadóttir

Uppsetning: Rúna K. Tetzschner

Kortagerð: Ragnheiður Traustadóttir og Snædís Sunna Thorlacius

www.antikva.is

Útgefandi: Antikva ehf.

ISBN númer: 978-9935-525-34-5

Verkefnanúmer MÍ: 3054

Ljósmyndir í ritinu eru teknar af höfundum nema að annað sé tekið fram

© Antikva ehf., Snædís Sunna Thorlacius, Rúna K. Tetzschner og Ragnheiður Traustadóttir

Efnisyfirlit

Inngangur	13
Fornleifaskráning og skráningarsvæðið	14
Tilgangur fornleifaskráningar	15
Fornleifaskráning og aðferðir	19
Minjanúmer	20
Tegund, hlutverk og heiti	20
Staðsetning	20
Staðhættir og lýsing	20
Hættumat	21
Mótvægisáðgerðir	21
Fornleifar á svæðinu	21
Geststaðir [51]	21
Geststaðir [3054-116] bær	24
Skemma [3054-117] tóft	30
Hlaða og votheysgryfja [3054-113] tóft og fjós [3054-115] tóft	31
Útihús [3054-114] tóft	36
Fjósflöt [3054-112] niðurgröftur	36
Útihús [3054-111] tóft	39
Garðlag [3054-118] hleðsla	39
Torftekjuskurður [3054-120] niðurgröftur	40

Torftekjuskurður [3054-119] niðurgröftur	42
Leið [3054-122] tröð	42
Kálgarður [3054-182] heimild.....	43
Húsahóll [3054-100] hóll.....	43
Fjárhús, hlaða, hesthús, lambakofi [3054-101] tóft.....	45
Kálgarður [3054-181] heimild.....	49
Varða [3054-102] kennimark	50
Túngarður [3054-103] garðlag	51
Óþekkt [3054-104] tóftarbrot	54
Móstæði [3054-105] tóft – niðurgröftur	55
Mógrafir [3054-107] niðurgreftir	55
Rétt [3054-108] hleðsla	56
Girðingarstæði [3054-109] og varða [106] hleðslur.....	59
Kvíar [3054-110] tóft.....	59
Vatnsleiðsla og brunnur [3054-179] heimild.....	61
Tóft [3054-121] niðurgröftur.....	62
Flákavarða [187] heimild.....	63
Stekkur [188] heimild.....	63
Brandsvarða [3054-130] samgöngubót	64
Varða [3054-131] samgöngubót.....	66
Skjólgarðar – grjótyrgi [3054-135] hleðsla	66

Varða [3054-136] samgöngubót	67
Stekkur [3054-137] tóft	69
Leið [3054-138] gata	70
Ullarklettur [3054-180] þvottastaður	71
Torftekjustaður [3054-185] heimild	72
Sel [3054-153] tóft.....	73
Sel [3054-154] tóft.....	76
Sel [3054-184] þústir	76
Selvarða [3054-146] kennimark og leiðir [3054-147] og [3054-148] götur	79
Leið [3054-143] gata	81
Leið [3054-144] gata	81
Grettistök [3054-145] kennimark	81
Kolagrafir [3054-183] heimild	82
Varða [3054-139] samgöngubót.....	84
Leiðir [3054-140] og [3054-141] götur	84
Dagmálavarða [3054-129] eyktarmark.....	86
Varða [3054-123] samgöngubót.....	87
Varða [3054-128] samgöngubót.....	88
Varða [3054-127] samgöngubót.....	88
Varða [3054-124] samgöngubót.....	90
Varða [3054-125] samgöngubót.....	90

Strókavarða [3054-126] samgöngubót	91
Póstleið [3054-199] gata.....	93
Varða [3054-155] samgöngubót.....	96
Varða [3054-151] samgöngubót.....	96
Varða [3054-152] samgöngubót.....	98
Varða [3054-150] samgöngubót.....	98
Vörður [3054-177] og [3054-178] samgöngubót	99
Varða [3054-142] samgöngubót.....	100
Mýrarbrú [3054-149] garðlag – samgöngubót	102
Samantekt og niðurstöður.....	103
Bæjartúnið	103
Selstaða og kolagerð	105
Póstleiðin gamla	107
Horfna minjar	107
Heimildir	109
Kort og landamerki.....	109
Árnastofnun – Örnefnasafn	109

Myndaskrá

Mynd 1. Skráningarsvæðið er rauði punkturinn á kortinu.	2
Mynd 2. Kort yfir skráningarsvæðið á Gestsstöðum með merktum leiðum og fornleifum.	14
Mynd 3. Skráningarform á Vesturlandi, fylgir stöðlum Minjastofnunar Íslands.	19
Mynd 4. Horft norðvestur yfir tún Gestsstaða niður að Sanddalsá.	22
Mynd 5. Túnakort Gestsstaða frá árinu 1917.	23
Mynd 6. Kort yfir fornleifar í heimatúni Gestsstaða.	24
Mynd 7. Horft norðaustur að bæjarhól Gestsstaða. Fjós [115] og hlaða [113] v.m., bæjartóftin [116] h.m.	25
Mynd 8. Gamli reykháfurinn á bæjartóftinni [116] er áberandi kennileiti á Gestsstöðum.	26
Mynd 9. Horft norðvestur yfir tóft íbúðarhússins [116].....	27
Mynd 10. Horft suðaustur yfir bæjarhústóftina [116]. H.m. er minna rými sem liggur hærra.	28
Mynd 11. Brunnur inni í bæjarhúsinu [116].	28
Mynd 12. Bað í bæjarhúsinu [116].....	29
Mynd 13. Skemma [117]. Horft suðaustur.....	29
Mynd 14. Skemma [117]. Horft austur.	30
Mynd 15. Kort yfir fornleifar í bæjarstæði Gestsstaða.....	31
Mynd 16. Horft suður yfir hlöðutóft [113] með votheysgryfjum (t.v.).....	32
Mynd 17. Steyptar votheysgryfjur standa enn. Hlaðan [113] er v.m. við þær og fjósið h.m...	33
Mynd 18. Horft ofan í votheysgryfju [113].....	33
Mynd 19. Horft austur yfir fjósið [115].	34

Mynd 20. Horft sauð austur yfir fjósið [115] í átt að bæjarhúsi [116].	35
Mynd 21. Tóft [114]. Horft suðvestur.	35
Mynd 22. Tóft [114] séð neðan frá niðurgrefti [112].	36
Mynd 23. Horft suð austur yfir niðurgreft sem kannski er Fjósflöt [112].	37
Mynd 24. Horft norður yfir Fjósflöt [112].	38
Mynd 25. Horft vestur yfir steypa niðurgrafna tóft [111]. Fjær sést fjárhúsatóft [101].	38
Mynd 26. Tóft [111]. Horft suð austur.	39
Mynd 27. Hleðsla [118], líklega hlaðin til styrkingar sést hér fyrir framan bæjarhúsið [116].	40
Mynd 28. Skurður [120].	41
Mynd 29. Skurður [120]. Þarna hefur líklega verið tekið torf.	41
Mynd 30. Skurður [119] sést illa í grasinu.	42
Mynd 31. Húsahóll [100]. Horft norðvestur.	43
Mynd 32. Húsatún á túnakorti árið 1917. Lögun túnsins hefur haldist svipuð.	44
Mynd 33. Hlaðan staðsett mitt á milli eldri og yngra fjárhúss [101]. Horft austur að bæjarhólnum [116].	45
Mynd 34. Fjárhústatóft sem liggur suður frá hlöðu, sú vestri og stærri af tveimur samhliða tóftum [101].	46
Mynd 35. Tóft af fjárhúsi sem liggur suður frá hlöðu [101]. Horft suðvestur að Sanddalsá. ..	46
Mynd 36. Minni tóft austan megin við eldra fjárhúsið. Horft suður til Húsahóls [100].	47
Mynd 37. Horft norður eftir yngra fjárhúsinu í tóftasamstæðunni [101] á Húsatúni.	48
Mynd 38. Horft suð austur yfir tóft af yngra fjárhúsi í tóftasamstæðu [101].	48
Mynd 39. Tóftir af hesthúsi og lambhúsi austan megin í tóftasamstæðu [101].	49

Mynd 40. Varða [102].	50
Mynd 41. Varða [102] er vel staðsett á jarðföstum steini.	51
Mynd 42. Nyrðri hluti grjóthlaðna vesturtúngarðsins [103] neðan Gestsstaðatúns.	52
Mynd 43. Skrásetjari við mælingu gengur eftir syðri hluta vesturtúngarðs [103] neðan Gestsstaðatúns.	53
Mynd 44. Mögulegt framhald túngarðsins [103] til austurs upp túnbrekkuna.	53
Mynd 45. Ógreinilegt brot af hleðslu eða tóft [104].	54
Mynd 46. Niðurgrafin tóft, mögulega móstæði [105], milli bakka og framræsluskurðar.	54
Mynd 47. Stórt svæði með mógröfum [107] er norðan túnsins.	55
Mynd 48. Kort af rétt [108], girðingarstæði [109] og vörðu [106].	56
Mynd 49. Nyrsta rýmið í rétt [108].	57
Mynd 50. Miðrýmið í rétt [108].	58
Mynd 51. Syðsta rýmið í rétt [108] er opið til vesturs.	58
Mynd 52. Varða [106] nær og girðingarstæði [109] fjær.	59
Mynd 53. Ógreinileg hringlaga tóft [110] á Kvíahól. Horft norðaustur upp túnbrekkuna.	60
Mynd 54. Líklega er þetta tóft af kvíum [110]. Horft vestur niður að Sanddalsá.	61
Mynd 55. Efri örin bendir á dý ofan bæjarins en neðri örin á brunn í túninu og lá leiðslan [179] á milli. Ljósmynd birt með viðtali í <i>Tímanum</i> árið 1978.	62
Mynd 56. Niðurgrafin tóft [121] í hlíðinni ofan Gestsstaða.	63
Mynd 57. Brandsvarða [130] á Vörðuholti.	64
Mynd 58. Vörðubrot [131].	65
Mynd 59. Skjólgarðar eða grjótbyrgi [135].	66

Mynd 60. Skjólgarðar – grjótbyrgi [135].....	67
Mynd 61. Vörðubrot [136] á Litla-Vörðuholti.....	68
Mynd 62. Stekkur [137].	69
Mynd 63. Gengið eftir gömlu selgötunni [138] upp með Sanddalsá.	70
Mynd 64. Hugsanlega er þetta Ullarklettur [180].	71
Mynd 65. Leifar af seli [153] leynast í þessum fagurgræna tóftahól.	72
Mynd 66. Seltóftin [153] er ásýndar eins og þústarhóll sem skilur sig frá umhverfinu.....	74
Mynd 67. Seltóft [153]. Veggir eru þar sem þústirnar bunga meira upp.	74
Mynd 68. Minni tóft [154] við seltóftina [153].....	75
Mynd 69. Kort af seljatóftum og nágrenni.	76
Mynd 70. Selgatan [138] þar sem hún liggur upp með Selgili.	77
Mynd 71. Kort af leiðum og vörðum sem skráðar voru í landi Gestsstaða, auk nokkurra örnefna.....	78
Mynd 72. Horft niður að selinu [153 / 154 / 184] frá Selvörðu [146].....	79
Mynd 73. Selvarðan [146] t.v. og leið [148] t.h.	80
Mynd 74. Leið [147].	80
Mynd 75. Leið [144].	81
Mynd 76. Grettistöð [145].....	82
Mynd 77. Kolhryggsklettur. Þar voru kolagrafir [183] en nú er svæðið þéttgróið birkikjarri.	83
Mynd 78. Horft niður eftir Kolhryggslæk.	83
Mynd 79. Yfirgróin varða [139].....	84

Mynd 80. Leið [141] t.v. og leið [140] t.h. liggja saman. Horft suðvestur.	85
Mynd 81. Leið [141].	85
Mynd 82. Líklega er þetta Dagmálavarða [129].	86
Mynd 83. Vörðubrot [123] lætur ekki mikið yfir sér.	87
Mynd 84. Varða [123] er suðvestust í vörðuröðinni á fjallsbrúninni ofan Gestsstaða.....	87
Mynd 85. Varða [128] í vörðuröðinni á fjallsbrúninni, næst norðaustan við vörðu [123].....	88
Mynd 86. Varða [127] er sú þriðja í röðinni frá suðvestri til norðausturs.	89
Mynd 87. Varða [124], sú fjórða í röðinni frá suðvestri til norðausturs.	89
Mynd 88. Varða [125]. Horft niður að Sanddalsá.	90
Mynd 89. Varða [125], nokkuð heilleg og há.	91
Mynd 90. Strókavarða [126].	91
Mynd 91. Strókavarða [126].	92
Mynd 92. Á <i>Herforingjaráðskorti Dana</i> frá árinu 1914 sést hvar póstleið [199] liggur ofan og austan Sanddalsár, norður að Gestsstöðum og þaðan yfir heiðina að Fornahvammi.....	93
Mynd 93. Horft norðaustur eftir póstleið [199] í fjallsbrúninni ofan við Kolhryggslæk.	94
Mynd 94. Varða [155] og neðan hennar sést póstleið [199] liggja í norðausturátt.	95
Mynd 95. Varða [151] er staðsett á hæð við litla heiðartjörn.	96
Mynd 96. Varða [151].	97
Mynd 97. Varða [152].	97
Mynd 98. Varða [150].	98
Mynd 99. Leiðarvörður [177] t.v. og [178] t.h.	99

Mynd 100. Varða [142].	100
Mynd 101. Á heiðinni skiptast á litlar tjarnir og hæðir vaxnar lyngi og mosa. Í fjarska sést í vörðu [151].	101
Mynd 102. Garðlag [149] sést t.v. fyrir miðri mynd. Líklega er þetta brú yfir mýrina.	102
Mynd 103. Landslagið við póstleiðina [199] á hámúlanum eða heiðinni.	102

Inngangur

Að beiðni Yngva Óttarssonar, fyrir hönd Farkosts ehf, landeiganda Gestsstaða í Norðurárdal í Borgarbyggð, tók Ragnheiður Traustadóttir að sér, fyrir hönd Antikva ehf., að sér að skrá fornleifar vegna skógræktar á jörðinni. Skráningin fékk verknúmerið 3054 hjá Minjastofnun Íslands.

65 minjar voru skráðar á jörðinni, þar af 58 varðveittar sýnilegar á yfirborði en sjö sem einungis eru þekktar af heimildum. Um er ræða búsetuminjar, tóftir allmargra bæjarhúsa í hinum gamla bæjarhól Gestsstaða og víðar í og við bæjartúnið sem fengið hefur að haldast nánast ósnortið síðustu hundrað ár. Minjar um fjárbúskap, svo sem rétt og stekkur, finnast líka í nánasta nágrenni og einnig svæði með mógröfum og torftökuskurðir. Þá eru merkar minjar um selstöðu og kolagerð norðaustan í landinu, við Kolgrafarlæk og Selgil. Stór hluti af skráningunni nær yfir samgönguminjar, þ.e. leiðir, vörður og mýrarbrú.

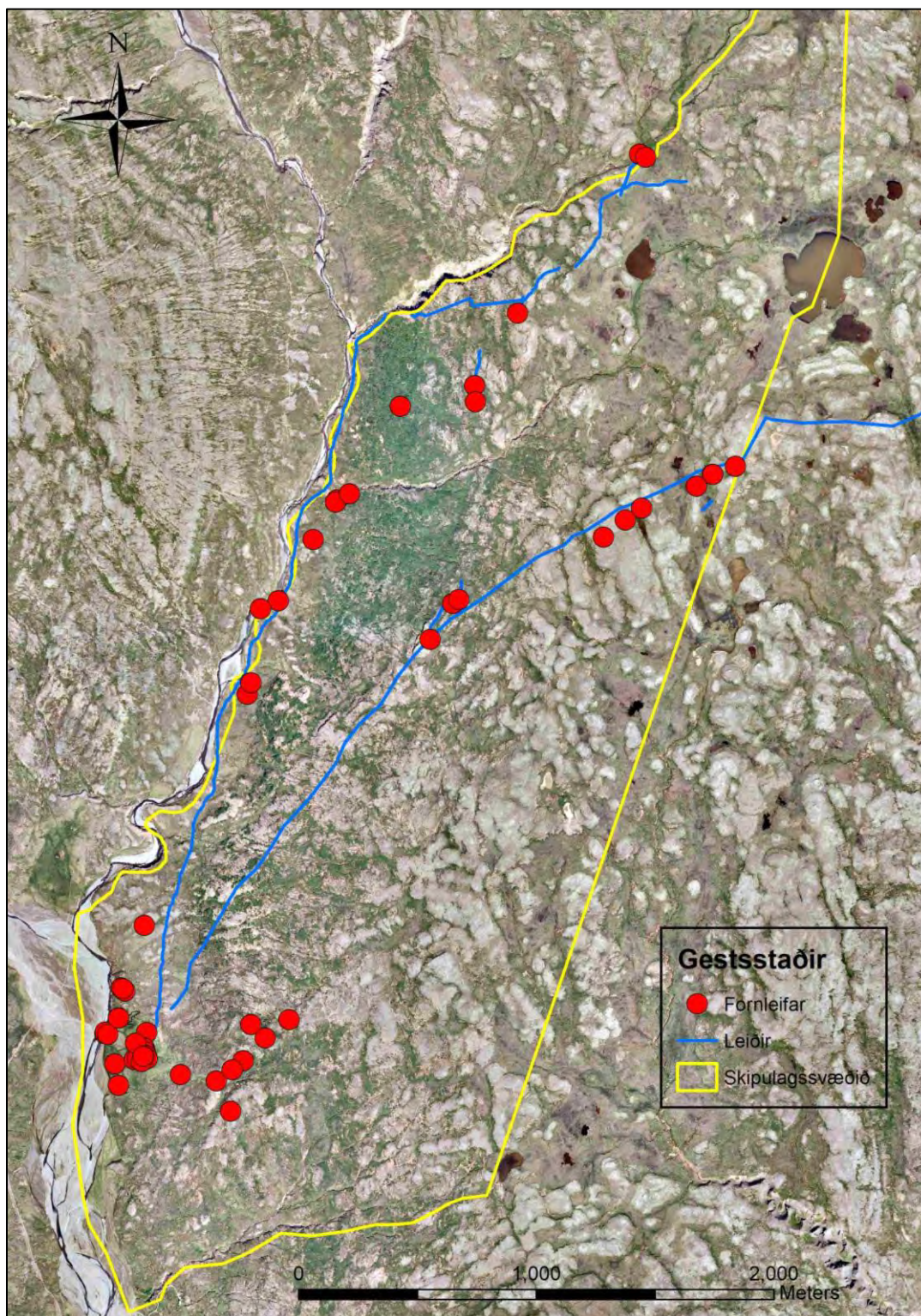
Skráningin fól í sér athugun á fyrri skráningum, heimildasöfnun, vettvangsskráningu og úrvinnslu, mat á minjum innan skipulagssvæðisins, svo sem hættumat, og skýrslu- og kortagerð. Allar minjar voru mældar upp og staðsettar og við fornleifaskráninguna var farið eftir stöðlum Minjastofnunar Íslands.

Yngvi, Agnes dóttir hans og aðrir fjölskyldumeðlimir veittu margvíslegar upplýsingar og aðstoð, bæði við söfnun heimilda og fyrir vinnu á vettvangi. Þeim er öllum þakkað fyrir góðar móttökur og hjálp.

Skýrsluhöfundar sáu um vettvangsvinnu og heimildavinnu.

Með skýrslunni fylgir fornleifaskrá og stafrænn hnitagrunnur.

Fornleifaskráning og skráningarsvæðið

Mynd 2. Kort yfir skráningarsvæðið á Gestsstöðum með merktum leiðum og fornleifum.

Þetta er í fyrsta skipti sem fornleifaskráning fer fram í landi Gestsstaða. Gengið var um allt svæðið, minjar staðsettar og mældar upp á vettvangi eins og krafist er samkvæmt nýjustu stöðlum Minjastofnunar Íslands.

Skráningarsvæðið nær yfir allt land jarðarinnar. Jörðin er staðsett austan megin í Sanddalnum sem liggur í norður og er þverdalur af Norðurárdal. Hún afmarkast af Selgili til norðurs, Sanddalsá til vesturs og Stekkjargili til suðurs. Vesturmörkin liggja frá tjörn við enda Stekkjargils meðfram Selveituvatni og að Selgili. Í landamerkjalyýsingu Gestsstaða frá árinu 1887 er merkjum lýst svona: „Frá Sanddalsá eins og Stekkjargil ræður upp í Slakkatjörn og svo eftir uppsettum merkjum norður eftir múlanum vestanhalt við Vörðuhólasund. Svo sjónhending í vestustu vík Selveituvatns. Þaðan sjónhending í vörðu og Lambagilstjörn, vestari enda. Þaðan sjónhending í Smiðjugil og svo eins og það ræður ofan í Sanddalsá.“¹ Þessi landamerkjalyýsing á enn þá við en gilið sem norðurmerkin liggja eftir er þarna kallað Smiðjugil. Aðliggjandi jarðir eru Sanddalur að vestan, Fornihvammur að austan og Sveinatunga að sunnan.

Hið gamla bæjarstæði Gestsstaða stendur í hlið undir Gestsstaðamúla sem hallar til vesturs í átt að Sanddalsá. Láglandi er meðfram Sanddalsá undir múlanum og þar er mólendi, klappir og lágvaxinn gróður en þéttvaxinn birkiskógur nyrst, á svæðinu milli Selgils og næsta gils sunnan þess sem Kolhryggslækur rennur um. Landi hallar bratt upp til austurs og þar fyrir ofan tekur við flatneskjulegt heiðarland, þakið mosa og lyngi, með klettahæðum, smátjörnum og mýrarflákum.

Tilgangur fornleifaskráningar

Samkvæmt 4. mgr. 3. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012 (mml.), sem tóku við af þjóðminjalögum nr. 107/2001 1. janúar 2013, njóta fornleifar friðunar og eru þannig verndaðar gegn hvers kyns raski.

Í 3. mgr. 3. gr. mml. eru fornleifar skilgreindar með svofelldum hætti:

¹ Landamerkjalyýsing Gestsstaða, 1887.

„Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

- a. búsetulandslag, skráðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhúsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,
- c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
- d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,
- e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,
- f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,
- i. skipsflök eða hlutar þeirra.“²

Í 21. gr. mml. er kveðið á um verndun fornleifa:

„Fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né

² Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 3. gr.

nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Eigendur og ábúendur jarða skulu hlúa að fornleifum á landareignum sínum og viðhalda umhverfi þeirra eftir því sem sanngjarnt getur talist. Minjastofnun Íslands er skylt að veita ráðgjöf og leiðbeiningar í því sambandi.

Minjastofnun Íslands gerir nauðsynlegar ráðstafanir til verndar fornleifum, viðhalds eða endurbóta, en áður skal gera landeiganda eða ábúanda viðvart um þær. Ef nauðsyn krefur lætur Minjastofnun Íslands rannsaka fornleifar með uppgreftri eða á annan hátt.³

Friðhelgi fornleifa er ekki háð því að þær séu þekktar eða hafi verið skráðar. Ef áður óþekktar fornleifar finnast ber að tilkynna það Minjastofnun Íslands, sbr. 38. gr. mml., og án tafar skv. 1. mgr. 23. gr. megi ætla að þær séu í hættu.⁴

Eitt af markmiðum fornleifaskráningar er að sporna við því að minjar verði fyrir skemmdum af gáleysi eða að nauðsynjalausum. Fornleifaskráning kemur að notum í minjavörslu þegar ákvarðanir eru teknar um aðgerðir til verndar einstökum minjastöðum eða minjasvæðum. Auk þess kemur hún að gagni í rannsóknum og kynningum.

Ekki er það síður hagar þeirra sem stýra hvers konar framkvæmdum að eiga aðgang að yfirliti um fornleifar á tilteknu svæði. Segja má að við það vinnist tvennt. Unnt verður að taka tillit til minjanna við skipulagsvinnu og nýta þær til að varðveita sögu staðarins í landslaginu. Einnig má minnka stórlega líkur á að framkvæmdaraðilar rekist í miðjum klíðum á fornleifar sem þeir gerðu sér ekki grein fyrir að gætu verið fyrir hendi en reynist svo nauðsynlegt að rannsaka með tilheyrandi kostnaði og töfum á framkvæmdum.

Björgunaruppgröftur, sem er unninn vegna framkvæmda og undir þrýstingi frá framkvæmdaraðilum, er heldur ekki æskilegur frá sjónarmiði fornleifafræðinnar.

Fornleifaskráning sameinar þess vegna hagsmuni fræðigreinarinnar og þeirra sem standa að framkvæmdum.

³ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 21. gr.

⁴ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 23. og 38. gr.

Skráning fornleifa, húsa og mannvirkja skal skv. 16. gr. mml. fara fram áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi. Áður en deiliskipulag er afgreitt eða leyfi til framkvæmda eða rannsókna er gefið út skal skráning ætíð fara fram á vettvangi.⁵

Skulu skipulagsyfirvöld hafa samráð við Minjastofnun Íslands um tilhögun skráningar eða endurskoðun á fyrri fornleifa-, húsa- og mannvirkjaskrárm með hliðsjón af fyrirhuguðum breytingum á skipulagi. Óheimilt er að veita leyfi til framkvæmda án undanfarandi fornleifa-, húsa- og mannvirkjaskráningar. Þegar sérstaklega stendur á getur Minjastofnun Íslands veitt undanþágu fyrir framkvæmdum með tilteknum skilyrðum.

Skipulagsyfirvöld skulu tilkynna Minjastofnun Íslands um gerð skipulagsáætlana og verulegar breytingar á þeim og um gerð skýrslna um mat á umhverfisáhrifum.

Almennt er æskilegt að framkvæmdum sé beint frá minjastöðum en sé þess enginn kostur ber að tilkynna Minjastofnun Íslands um framkvæmdirnar með sannanlegum hætti með minnst fjögurra vikna fyrirvara eins og segir í 23. gr. mml. Enn fremur segir að Minjastofnun Íslands ákveði að undangenginni vettvangsskönnun hvort frekari rannsóknar sé þörf, hvort gera skuli tillögu um friðlýsingu eða hvort fornleifarnar megi víkja og þá með hvaða skilmálum. Óheimilt er að veita leyfi til framkvæmda fyrr en ákvörðun Minjastofnunar Íslands liggur fyrir.⁶

Í 2. mgr. 28. gr. mml. segir að framkvæmdaraðili greiði kostnað við þær rannsóknir á fornleifum sem Minjastofnun Íslands ákveður að séu nauðsynlegar vegna fyrirhugaðra framkvæmda. Við allar umfangsmiklar framkvæmdir skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum rannsóknum og vettvangsskráningu fornleifa.⁷

⁵ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 16. gr.

⁶ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 23. gr.

⁷ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 28. gr.

Attribute	Value
Minj_id	3054-130
Sérheiti	Brandsvarða
Bæjarnafn	Gestsstaðir
Jarðatal Johnsen	51
Flokkun	Samgönguminjar
Tegund	Varða
Efni	Griót
Lengd	2.1 meter
Breidd	2.4 meter
Hæð	0.5 metrar
Athugasemdir	
Umhverfi	
Svæði	Holtin
Túnakort	Nei
Heimildir	
Örnefnaskrá	Ö-Gestsstaðir GG, 2.
Aldur frá	900
Aldur til	1900
Skráning	SST-RKT
Mæling	Uppmæling
Dagur	10.07.2023
Horfin	Nei
Horfin_astæða	<None>
Hættumat	<None>
Hættuorso	<None>
Ástand	Greinanlegar fornleifar
Minjagildi	Mikið
Verkefna nr.	3054
Gróður	Lyng
Friðað	Já
Hlutverk	Samgöngubót

Mynd 3. Skráningarform á Vesturlandi, fylgir stöðlum Minjastofnunar Íslands.

Fornleifaskráning og aðferðir

Við fornleifaskráninguna voru fornleifar flokkaðar undir jörðina Gestsstaði. Fjallað er um hvern minjastað fyrir sig. Ljósmyndir voru teknar og gerð kort auk þess sem minjarnar voru hnitsettar og færðar inn á loftmynd frá Loftmyndum ehf.

Minjanúmer

Minjar eru auðkenndar með númeri og sérheiti þeirra ef finnst, til dæmis Gestsstaðir „[3054-116]“ bær, síðan er tegund nefnd á eftir númeri til frekari skýringar. Ef stendur *heimild* á eftir númeri þá hafa ekki fundist fornleifar á vettvangi. Fyrsta númer innan hornklofa er númer Minjastofnunar og seinna númer er númer skráningarinnar í landfræðilegum gagnagrunni Antikva yfir fornleifar, örnefni og sögulegar minjar á Vesturlandi.

Tegund, hlutverk og heiti

Tegund og hlutverki minja er eins og venjan er um fornleifaskráningar lýst í fáum orðum, þ.e. hvort um sé að ræða tóftir bæja eða útihúsa, höfn, byrgi, túngarð og þar fram eftir götunum. Stundum sér fornra minja ekki stað í landslaginu þótt þeirra sé getið í heimildum og kunna margar ástæður að vera fyrir því. Kemur þá fram í fornleifaskránni að „heimild“ sé til um til dæmis vatnsleiðslu. Er leitast við að hafa fornleifaskrána eins nákvæma og kostur er því að leifar fornminja kunna að leynast í jörðu þótt ekki sé unnt að sjá þær með berum augum á yfirborðinu.

Hafi fornminjarnar sérnafn er það sérstaklega skráð en þegar engu slíku er til að dreifa kemur fyrir að hlutverki þeirra sé lýst þar sem heitið stæði annars, til dæmis „hlaða [3054-113]“.

Staðsetning

Tekin voru GPS hnit á öllum minjum eða þær mældar upp með nákvæmu GPS mælingartæki úti á vettvangi og þau færð inn í landupplýsingagrunn fyrir Vesturland. Í hjálagðri fornleifaskrá eru gefin upp hnit í landshnitakerfinu Ísnet 93 þegar við á. Staðsetning þeirra er svo færð inn á loftmynd. Gögnum er einnig skilað í stafrænu formi í landupplýsingakerfi.

Staðhættir og lýsing

Ávallt er greint frá afstöðu skráðra minja í landslaginu, þeim og staðhátum lýst, bæði formi, umfangi og ástandi, og aðrar athugasemdir gerðar þegar þörf krefur, til dæmis vísað í aðrar heimildir.

Hættumat

Leitast er við að leggja mat á þá hættu sem að fornleifunum kann að steðja, bæði af völdum náttúru og manna. Þetta er gert til að unnt sé að grípa til viðeigandi ráðstafana liggi minjar undir skemmdum eða geti orðið fyrir raski. Hætta vegna ábúðar þýðir að framkvæmdir eða álag kunni að raska fornminjum. Hætta vegna veðrunar þýðir að fornleifar séu smám saman að mást í burtu fyrir áhrif lofts eða vatns. Hætta vegna landbrots þýðir að fornleifar geti glatast af völdum vatns eða uppblásturs.

Ekki er lagt mat á hættuna þegar einungis er til heimild um fornleifar en þær hafa ekki fundist við vettvangsskráninguna. Í þessu tilviki hafa sjö fornleifar horfið eða sjást ekki á yfirborði og eru því eingöngu þekktar af heimildum.

Mótvægisáðgerðir

Ef minjar eru í hættu vegna framkvæmda er lagt til að framkvæmdum sé beint frá minjastaðnum. Ef það er ekki hægt er komið með tillögum að mótvægisáðgerðum. Það er þó alltaf Minjastofnun Íslands sem ákveður hvað þarf að gera og með hvaða hætti.

Fornleifar á svæðinu

Gestsstaðir [51]

Gestsstaðir voru eign Ögmundar Pálssonar Skálholtsbiskups en gengu til Danakonungs við siðaskiptin og í *Íslenzka fornbréfasafninu* koma þeir fram sem ein af konungsjörðunum í Borgarfirði á 16. öld.⁸ Þar er einnig minnst á Gestsstaði í veitingabréfi Kristjáns þriðja konungs til Daða Guðmundssonar bónda fyrir nokkrum jörðum leigulaust frá árinu 1553.⁹

⁸ *Íslenzkt fornbréfasafn*, XII, 1923-1932, 132, 147, 167, 393.

⁹ *Íslenzkt fornbréfasafn*, XII, 1923-1932, 523.

Mynd 4. Horft norðvestur yfir tún Gestsstaða niður að Sanddalsá.

Samkvæmt *Jarðabók* Árna Magnússonar og Páls Vídalíns voru Gestsstaðir árið 1708 tólf hundraða jörð í konungseigu. Fram kemur að skógurinn hafi verið þrotinn og ekki nægur til eldiviðar en að rifhrís mætti styrkja til eldiviðar. Auk þess segir að landþröng hafi verið mikil, torfrista og stunga slök og að túninu grandí grjót og vatn úr brattlendi.¹⁰ Í *Jarðatali* Johnsens frá 1847 voru Gestsstaðir enn tólf hundraða jörð en í bændaeigu með einn leiguliða.¹¹ Síðast var búið á jörðinni 1945 en eftir að bærinn fór í eyði var landið lagt undir Sveinatungu.¹² Á túnakorti Gestsstaða frá árinu 1917 er merkt bæjarstæði þar sem segir „bær o.fl.“ og fyrir norðan það „fjós o.fl.“ Tröð [122] liggur frá vestri til austurs að bænum og yfir túnið.¹³ Um

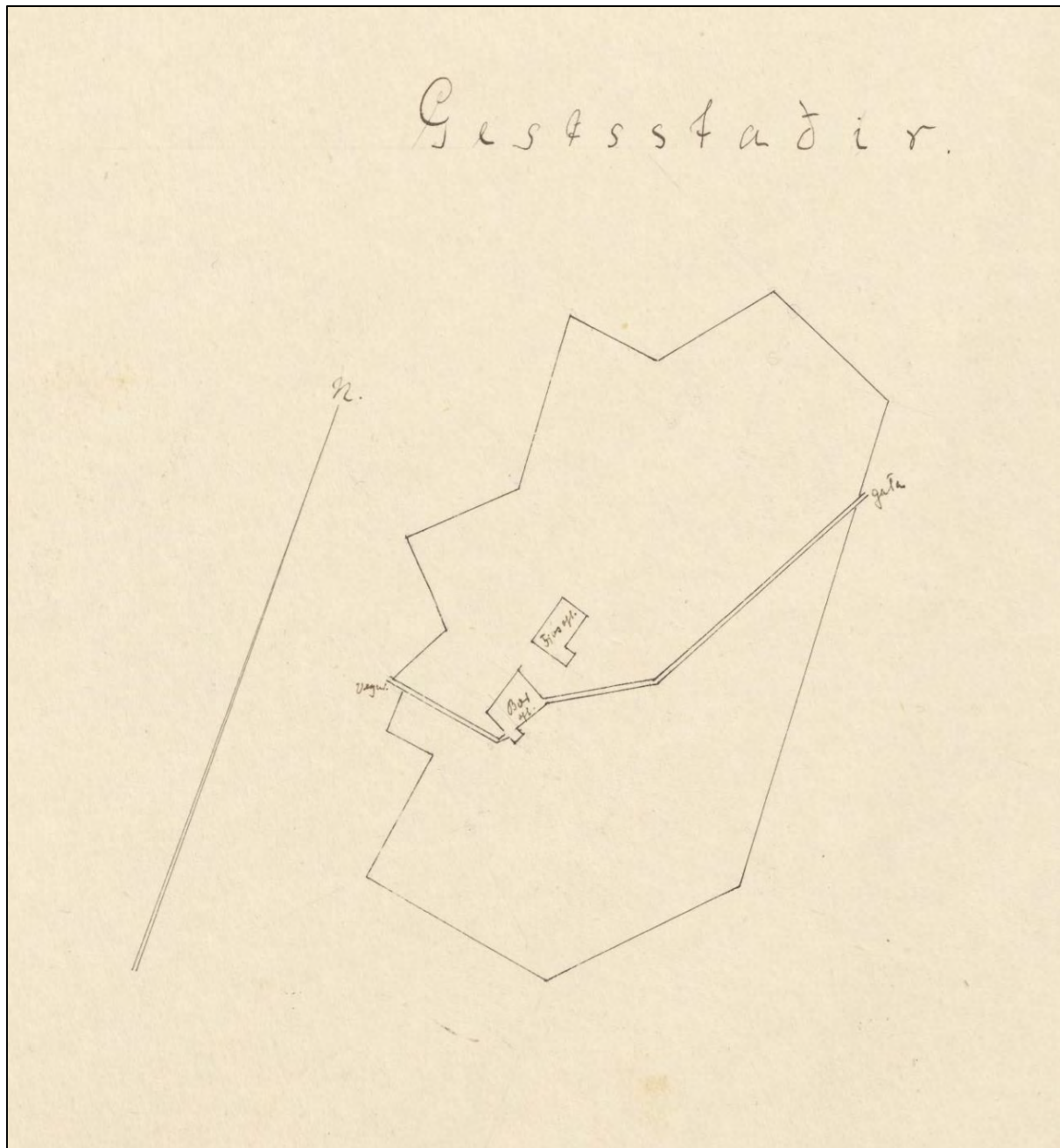
¹⁰ Árni Magnússon og Páll Vídalín, IV, 1925-1927, 301-302.

¹¹ Johnsen, 1847, 126.

¹² Guðrún Ása Grímsdóttir og Árni Björnsson, 1997, 32-33; Jakob Jónsson, Jón G. Guðbjörnsson og Þorsteinn Guðmundsson, 1993, 108-109.

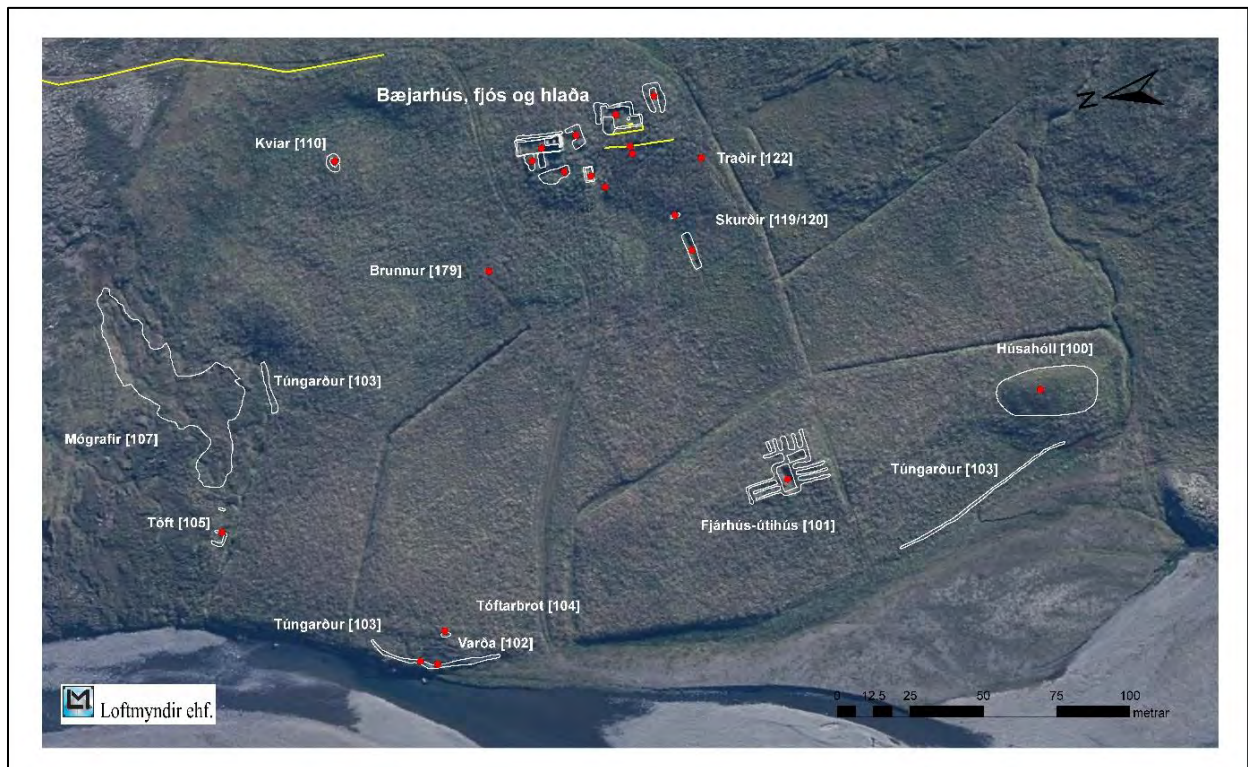
¹³ *Túnakort Gestsstaða*, 1917.

land Gestsstaða liggur fyrrum póstleið [199] yfir hálsinn að Fornahvammi. Hún er vörðuð inn múlann frá vörðu sem kallast Strókavarða [126] og er á hábrúninni ofan Gestsstaða.¹⁴

Mynd 5. Túnakort Gestsstaða frá árinu 1917.

¹⁴ Ö-Gestsstaðir GS, 4; Guðrún Ása Grímsdóttir og Árni Björnsson, 1997, 33.

Mynd 6. Kort yfir fornleifar í heimatúni Gestsstaða.

Gestsstaðir [3054-116] bær

Á túnakorti frá 1917 er bærinn sýndur um miðbik túnsins, fast sunnan við fjós.¹⁵ Nákvæm lýsing á húsakynnum er í örnefnalýsingu Guðmundar Skúlasonar: „Bærinn stóð á grasbala í beinni stefnu upp af fjárhúsunum uppi í brekkunni og því bratt neðan við hann og upp af honum, en samt er svolítill flöt, sem er slétt ofan við, upp að Kvíalaut og nokkuð þar fram á við. Bærinn stóð frammi á barðinu á þessum bala og fjósið norðan við. Sunnan við bæinn stóð skemman á barði við lækinn, sem rennur þar meðfram sunnan við og á upptök sín úr mikilli uppsprettu í Kvíalaut og sameinast Stekkjarlæk og öðru vatni, sem kemur úr skurðunum niður í Fláka. Þessi lækur segir Gunnar sé bara nefndur Lækur, en áður fyrr hlýtur hann að hafa verið bæjarlækurinn. Bæjarhús á Gestsstöðum eru nú löngu fallin ásamt öðrum húsum. Það var allt rífið, rétt eftir að jörðin fór í eyði. [...]“¹⁶

¹⁵ Túnakort Gestsstaða, 1917.

¹⁶ Ö-Gestsstaðir GS, 6.

Mynd 7. Horft norðaustur að bæjarhól Gestsstaða. Fjós [115] og hlaða [113] v.m., bæjartóftin [116] h.m.

„1893 var gamall torfbær fornfálegur, sem var einhvern tíma frá þeirri öld. Ég veit ekki með vissu um húsaskipan á honum, en geri samt ráð fyrir, að hann hafi verið svipaður og í Sanddalstungu. Stafnar á göngunum og baðstofu hafi snúið til vesturs undan hlíðinni, göng í miðju, baðstofan norðan við fjósmegin, en eldhús sunnan við, nær Læknum, en skemman næst Læknum, og rústir sjást enn af henni. Sagt var, að baðstofan væri reft og ekki þiljuð og með moldargólf. Þessi bær mun hafa verið lagaður og endurbættur og stóð til 1920. Síðar var byggð baðstofa 1920 á sama stað, sem var með 20. aldar stílnum, með kjallara undir og baðstofan uppi, en síðar var þetta endurbætt og stækkað. Voru síðast tvær burstir eða tvö ris, bætt við stofu og eldhúsi ásamt búi, sem stóð síðast næst fjósinu. Þessar byggingar voru úr

blönduðu efni, torfi og steinsteypu, ásamt bárujárnri. Kjallari var undir elzta hlutanum, sem var frá 1920. Ennþá sjást rústir af þessu, og reykháfurinn stendur enn.“¹⁷

Mynd 8. Gamli reykháfurinn á bæjartóftinni [116] er áberandi kennileiti á Gestsstöðum.

Aflíðandi halli er á túninu á Gestsstöðum og bæjarhóllinn er í náttúrulegri brekku undir hlíð. Tóft frá íbúðarhúsi síðasta bæjarins er sunnan megin í hólnum. Veggir eru steypdir að austan og sunnan og einnig syðri hluti vesturveggjarins en norðurveggur og vesturveggur hlaðnir úr torfi og grjóti. Lengd tóftarinnar er um 16 m og veggjahæð á bilinu 0,5-1,6 m. Anddyri er á norðvesturhorninu og skorsteinninn við austurvegginn er enn uppistandandi. Í tóftinni er einnig grjóthlaðinn og steypur brunnur með járnri að innan og lítið steyppt ferhyrnt mannvirki í suðvesturhorninu, mögulega það fyrir fjárkláða. Minna rými í tóftinni sunnanverðri liggur

¹⁷ Ö-Gestsstaðir GS, 6.

aðeins hærra, eða um 0,5 m frá botni stærra rýmisins og ná veggir þess einungis um 0,3 m hæð.

Mynd 9. Horft norðvestur yfir tóft íbúðarhússins [116].

Miðað við lýsingar heimilda er tóft bæjarhússins rétt um hundrað ára gömul. Hún hefur þó allmikið minjagildi og þá ekki síst sem hluti af bæjarhúsaheildinni á bæjarhólnum. Auk þess má gera ráð fyrir að eldri bæjarleifar leynist í jörðu. Samkvæmt lögum um menningarminjar þarf að vera að minnsta kosti 15 m friðhelgað svæði kringum fornleifar.¹⁸ Til að vernda minjaheildina í bæjartúninu er auk þess lagt til að skógrækt verði alveg sleppt innan túnsins.

¹⁸ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

Mynd 10. Horft suðaustur yfir bæjarhústóftina [116]. H.m. er minna rými sem liggur hærra.

Mynd 11. Brunnur inni í bæjarhúsinu [116].

Mynd 12. Bað í bæjarhúsinu [116].

Mynd 13. Skemma [117]. Horft suðaustur.

Skemma [3054-117] tóft

Sunnan við tóft íbúðarhússins [116], syðst í bæjarhólnum, er nokkuð stór tóft sem opnast vestur, sennilega hlaðin úr bæði torfi og grjóti þótt hleðslugrjót sé ekki sýnilegt. Veggir eru 1-1,5 m breiðir og 1,2-1,5 m háir og tóftin er um 10,5 m á lengd. Staðsetning hennar kemur heim og saman við staðsetningu skemmunnar á bænum miðað við örnefnalýsingu.¹⁹

Skemman hefur allmikið minjagildi sem hluti heildarinnar í bæjarhólnum. Samkvæmt lögum þarf að vera 15 m friðhelgað svæði kringum fornleifar.²⁰ Til að vernda minjaheildina í bæjartúninu er auk þess lagt til að skógrækt verði sleppt innan túnsins.

Mynd 14. Skemma [117]. Horft austur.

¹⁹ Ö-Gestsstaðir GS, 6.

²⁰ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

Mynd 15. Kort yfir fornleifar í bæjarstæði Gestsstaða.

Hlaða og votheysgryfja [3054-113] tóft og fjós [3054-115] tóft

Á túnakorti er byggingin norðan bæjarins merkt: „fjós o.fl.“²¹ Í örnefnalýsingum er talað um Fjóshól: „Þá stóð fjósið norðan við þetta“, þ.e. íbúðarhúsið, „nærri sambyggt bænum, smásund á milli, á hæð, sem var kölluð Fjóshóll, og við það norðanvert hefur heytóttin verið, en seinast stóð steinsteypt hlaða, og sjást enn veggirnir.“²² „Hóllinn sem fjósið stendur á heitir Fjóshóll, en flatarhallinn niður af Fjóshólnum Fjósflöt [112].“²³ „Gömul votheysgryfja, sem var grafin ofan í hól, átti að hafa staðið norðaustur af hlöðunni, en hún er horfin.“²⁴

²¹ Túnakort Gestsstaða, 1917.

²² Ö-Gestsstaðir GS, 9.

²³ Ö-Gestsstaðir GG, 2.

²⁴ Ö-Gestsstaðir GS, 9.

Mynd 16. Horft suður yfir hlöðutóft [113] með votheysgryfjum (t.v.).

Í raun rennur Fjóshóllinn saman við bæjarhólinn í heild en að öðru leyti er þetta nokkuð staðgóð lýsing á húsunum norðan bæjarins. Þar er varðveitt stór, steipt tóft með stefnu norður – suður. Steiptu veggirnir ná 0,3-0,7 m hæð og með utanverðum austurvegg er auk þess um 1,5 m þykk og 1,4 m há vegghleðsla úr torfi og grjóti en á þessa hlið er tóftin grafin inn í hæðina sem bæjarhúsin standa á. Ytri brún þessa veggjar er varla greinanleg. Líklega er þetta hlöðutóft um 15 m löng. Í suðausturhorni hennar er steipt tvíhólfá rými, um 5 m á lengd, þar sem veggir hafa varðveist upp í um 3,5 m hæð og eru gluggar eða op að austan og vestan, ofar á útveggnum austan megin en neðar á veggnum vestan megin. Þarna gætu hafa verið hlerar og trúlega hafa þetta verið votheysgryfjur.

Mynd 17. Steyptar votheysgryfjur standa enn. Hlaðan [113] er v.m. við þær og fjósið h.m.

Mynd 18. Horft ofan í votheysgryfju [113].

Dyr virðast vera á suðurgafli hlöðunnar og er í þeim steypur kantur upp í um 0,2 m og dyrahella fyrir innan. Um dyrnar er gengið yfir í minna rými [115] og gæti þar verið fjósið. Þykki hlaðni austurveggurinn á hlöðunni [113] liggur áfram suður og myndar einnig hluta af austurgafli fjóssins [115] sem er um 7 m á lengd. Suðurveggur þess er einnig hlaðinn úr torfi og grjóti, um 1 m að breidd og 1,4 m að hæð. Svolítill veggstubbur er sýnilegur á vesturgafli við suðvesturhornið en þarna gæti líka hafa verið timburþil. Fjósið liggur á ská upp við suðurgafli hlöðunnar og hefur inngangur í það verið vestan megin og þaðan hægt að komast í hlöðuna. Op virðist auk þess vera á austurgafli þannig að ef til vill hefur verið annar inngangur þar.

Hlaðan, votheysgryfjurnar og fjósið hafa allmikið minjagildi í samhengi við bæjarheildina. Samkvæmt lögum þarf að vera 15 m friðhelgað svæði kringum fornleifar.²⁵ Til að vernda minjaheildina í bæjartúninu er auk þess lagt til að skógrækt verði sleppt innan túnsins.

Mynd 19. Horft austur yfir fjósið [115].

²⁵ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

Mynd 20. Horft sauðaustur yfir fjósið [115] í átt að bæjarhúsi [116].

Mynd 21. Tóft [114]. Horft suðvestur.

Útihús [3054-114] tóft

Steyptur vesturveggur hlöðunnar [113] myndar að nokkru leyti austurgafl minni tóftar sem er með torf- og grjóthlöðnum veggjum að norðan og sunnan en opnast í vestur. Hún er um 6 x 6 m að stærð og ná veggirnir um 1,2 m hæð. Ekki er ljóst til hvers þetta rými hefur verið. Tóftin hefur allmikið minjagildi sem hluti af bæjarhólnum. Samkvæmt lögum þarf að vera 15 m friðhelgað svæði kringum fornleifar.²⁶ Til að vernda minjaheildina í bæjartúninu er auk þess lagt til að skógur verði ekki ræktaður innan túnsins.

Mynd 22. Tóft [114] séð neðan frá niðurgrefti [112].

Fjósflöt [3054-112] niðurgröftur

Fyrir framan tóft [114] virðist vera kantur um 11 m á lengd sem myndar austurhlið niðurgrafins flatar [112]. Hæðarmunur milli hans og bakkans er um 1 m. Hæð frá botni að

²⁶ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

köntum er annars 0,5-1,5 m en svolítið virðist vera hlaðið meðfram fletinum að vestanverðu. Ekki er ljóst hvaða tilgangi þetta mannvirki hefur þjónað en kannski er þetta Fjósflöt sem samkvæmt örnefnalýsingu var í flatarhallanum niður af Fjóshól.²⁷ Hún hefur minjagildi sem hluti af minjaheildinni á bæjarhólnum. Samkvæmt lögum þarf að vera 15 m friðhelgað svæði kringum fornleifar.²⁸ Til að vernda minjarnar í bæjartúninu er auk þess lagt til að skógur verði ekki ræktaður innan túnsins.

Mynd 23. Horft suðaustur yfir niðurgröft sem kannski er Fjósflöt [112].

²⁷ Ö-Gestsstaðir GG, 2.

²⁸ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

Mynd 24. Horft norður yfir Fjósflöt [112].

Mynd 25. Horft vestur yfir steypa niðurgafna tóft [111]. Fjær sést fjárhúsatóft [101].

Mynd 26. Tóft [111]. Horft suðaustur.

Útihús [3054-111] tóft

Sunnan við kálgarðinn er lokuð steipt tóft með stefnu vestur – austur; hún er niðurgráfin, hæð frá botni 0,5-1,5 m og stærð 5 x 3 m. Tóftin er mjög yfirgróin grasi að norðan. Ekki er ljóst hvaða hlutverki þetta mannvirki hefur gegnt en það hefur minjagildi sem hluti af heildinni í bæjarhólnum. Samkvæmt lögum þarf að vera 15 m friðhelgað svæði kringum fornleifar.²⁹ Til að vernda minjaheildina í bæjartúninu er hér auk þess lagt til að skógur verði ekki ræktaður innan túnsins.

Garðlag [3054-118] hleðsla

Grjóthleðsla, um 23 m löng, er byggð inn undir bakkann fyrir framan eða vestan bæjartóft [116] og skemmutóft [117] og hefur stefnu norður – suður. Einungis ytri brún er sýnileg og líklega hefur þetta verið gert til styrkingar undir hlaðið fyrir framan bæinn. Hleðslan hefur

²⁹ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

mikið minjagildi sem hluti af bæjarhólnum. Samkvæmt lögum þarf að vera 15 m friðhelgað svæði kringum fornleifar.³⁰ Til að vernda minjaheildina í bæjartúninu er auk þess lagt til að skógrækt verði sleppt innan túnsins.

Mynd 27. Hleðsla [118], líklega hlaðin til styrkingar sést hér fyrir framan bæjarhúsið [116].

Torftekjuskurður [3054-120] niðurgröftur

Nokkuð neðan bæjarhólsins er niðurgröftur, um 3 m langur og 1 m breiður og mesta dýpt um 1 m, vel gróinn hávöxnu grasi. Ekki er ljóst hvaða tilgangi hann hefur þjónað en hugsanlega hefur þarna verið tekið torf. Hann hefur lítið minjagildi.

³⁰ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

Mynd 28. Skurður [120].

Mynd 29. Skurður [120]. Þarna hefur líklega verið tekið torf.

Torftekjuskurður [3054-119] niðurgröftur

Fyrir neðan skurð [120] er annar niðurgröftur eða vatnsfylltur skurður, tæpir 13 m að lengd og 3 m að breidd, og er einkum blautt í syðri enda hans. Miðað við staðsetninguna gætu þetta verið minjar um torftekju en samkvæmt örnefnalýsingu var torf síðast „rist í mýri, sem var við tröðina norðanvert neðan við brekkuna undan bænum.“³¹ Skurðurinn hefur lítið minjagildi.

Mynd 30. Skurður [119] sést illa í grasinu.

Leið [3054-122] tröð

Á túnakorti liggur vegur austur um túnið að bænum og þaðan liggur gata áfram norðaustur.³² Í örnefnalýsingu segir: „Tröðin heim að bænum liggur milli fjárhúsanna og strýtuhólsins [þ.e.

³¹ Ö-Gestsstaðir GS, 10.

³² Túnakort Gestsstæða, 1917.

Húsahóls] og yfir mýrina, upp með læknum og upp snarbratta brekku heim að bænum.“³³ Þessi tröð er að hluta til sýnileg á loftmynd en ekki auðsjáanleg í hávöxnu grasinu á vettvangi. Hún hefur einkum minjagildi sem hluti af minjaheildinni í bæjartúninu.

Norðan við fjárhúsin [101] er nú akstursspor, líklega eftir fjórhjól sem landeigendur hafa notað til að komast um svæðið. Það liggur þó ekki í sama farvegi og tröðin áður.

Kálgarður [3054-182] heimild

Í örnefnalýsingu segir „Flatarhalli sléttur var neðan við, Fjósflöt, en neðan við bæjarhlaðið, í bæjarhallanum, var forn kálgarður, en hann sést ekki lengur.“³⁴ Engar leifar af þessum kálgarði fundust á vettvangi og hann er ekki merktur á túnakortið.

Mynd 31. Húsahóll [100]. Horft norðvestur.

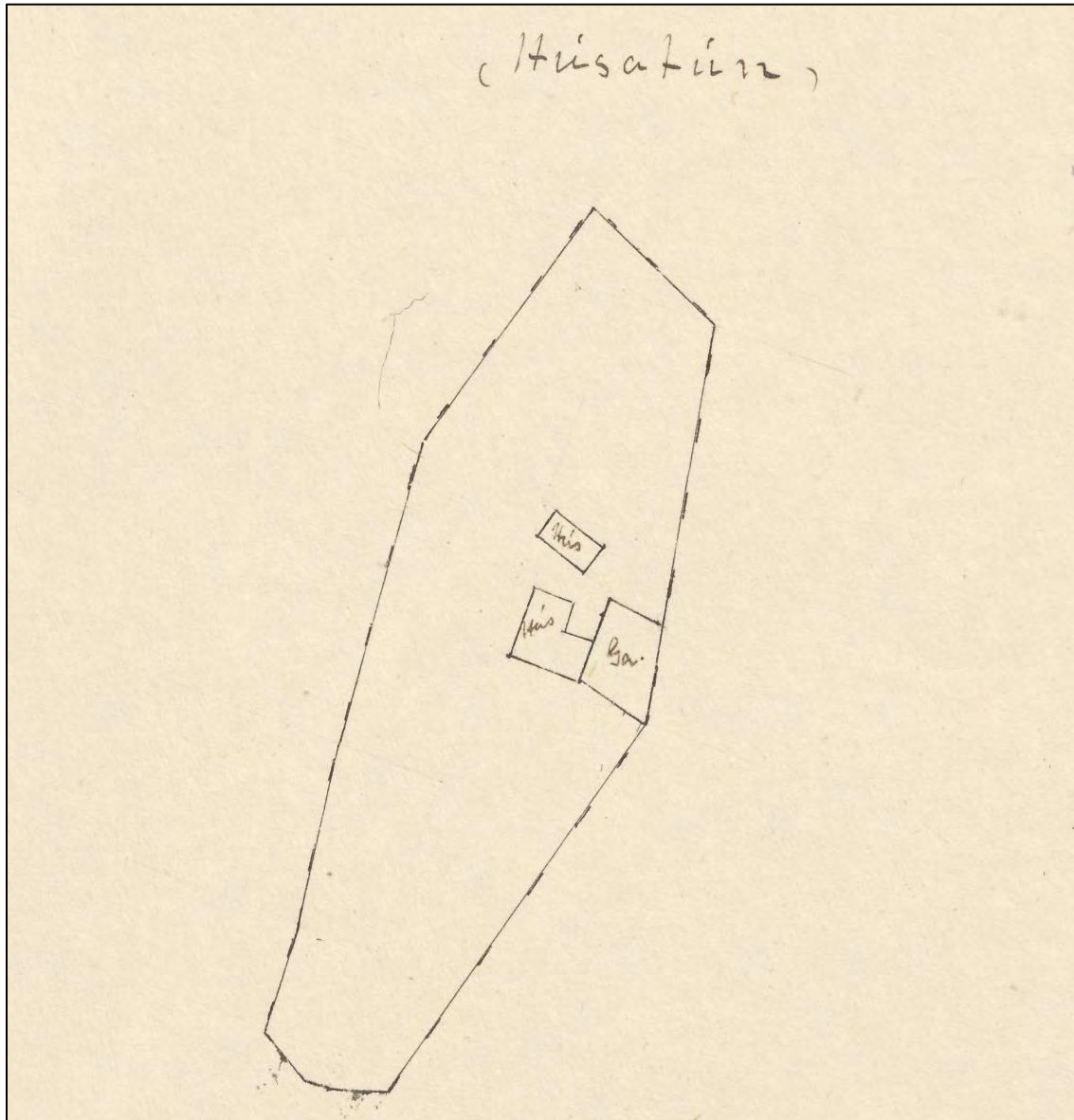
Húsahóll [3054-100] hóll

Í örnefnalýsingu segir Guðmundur Skúlason: „Út af til suðurs liggur hæðarhryggur, og utast á þessum hrygg er strýtuhóll, nefndur Húsahóll. Þar sjást ekki neinar rústir, svo ég viti.“³⁵

³³ Ö-Gestsstaðir GS, 6.

³⁴ Ö-Gestsstaðir GS, 9.

Húsaþóll er aflangur hóll suður af fjárhúsum [101], um 2-3 m að hæð og 35 m að lengd. Engar tóftir sjást í þessum hól sem virðist náttúrulegur þótt nafnið bendi til annars. Hóllinn hefur nokkurt minjagildi. Samkvæmt lögum þarf að vera 15 m friðhelgað svæði kringum fornleifar.³⁶ Til að vernda minjaheildina í bæjartúninu er auk þess lagt til að skógrækt verði sleppt innan túnsins.

Mynd 32. Húsaþóll á túnakorti árið 1917. Lögun túnsins hefur haldist svipuð.

³⁵ Ö-Gestsstaðir GS, 6.

³⁶ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

Fjárhús, hlaða, hesthús, lambakofi [3054-101] tóft

Á túnakorti frá 1917 er Húsatún sýnt sem afmarkaður túnskiki með tveimur húsum og matjurtagarði [181] áföstum því syðra.³⁷ Samanburður kortsins við loftmynd sýnir að lögun túnsins hefur haldist svipuð til dagsins í dag. Samkvæmt örnefnalýsingum voru fjárhús og tengdar byggingar á Húsatúni: „Húsatún heitir hæðin upp af Eyrinni neðst í túninu, afmarkað af skurðum að ofan. Þarna hafa fjárhúsin staðið frá alda öðli. Enn sést fyrir miklum rústum og veggir nokkuð greinilegir, en járn og timbur rífið og hirt, eftir að fór í eyði. Tóttirnar, sem enn sjást, eru hlaða, sem mun hafa verið byggð upp úr gömlu heytóttinni, sem var dýpkuð og víkkuð út. Hún snýr frá austri til vesturs. Á henni var bárujárnsþak. Sunnan við hana voru fjárhús, eflaust mjög forn, sem hafa verið við heytóttina, en löguð og notuð, þangað til jörðin fór í eyði. Þetta voru torfhús með reftu þaki. En norðan við var yngra hús, byggt að vísu með torfveggjum, en bárujárnsþaki. Austan við hlöðuna var lambakofi og hesthús.“³⁸

Mynd 33. Hlaðan staðsett mitt á milli eldri og yngra fjárhúss [101]. Horft austur að bæjarhólnum [116].

³⁷ *Túnakort Gestsstaða*, 1917.

³⁸ Ö-Gestsstaðir GS, 6; sjá einnig Ö-Gestsstaðir GG.

Mynd 34. Fjárhústóft sem liggur suður frá hlöðu, sú vestri og stærri af tveimur samhliða tóftum [101].

Mynd 35. Tóft af fjárhúsi sem liggur suður frá hlöðu [101]. Horft suðvestur að Sanddalsá.

Þessa lýsingu má að miklu leyti heimfæra á stóra tóft um 30 m á lengd og 20 m á breidd með nokkrum hólum sem staðsett er vestarlega í Gestsstaðatúni á hæðinni sem nefnd er Húsatún, norður af Húsahól. Tóftin samanstendur af grjóti, torfi og steypu. Í miðjunni er stórt rými með stefnu nokkurn veginn vestur – austur, líklega hlaðan. Hún virðist svolítið niðurgrafin og er með hlöðnum veggjum upp í um 2 m hæð. Hún er 11,5 m á lengd en inngangur sést ekki. Sunnan megin við hana er 11 m langt rými sem snýr í suður og er opið í þá átt; hlaðinn garði er í miðjunni og líklega er þetta fjárhús. Austan megin við það er minna rými, líka með stefnu norður – suður en sést enginn inngangur. Miðað við örnefnalýsinguna eru fjárhúsið og minna rýmið staðsett þar sem fjárhúsin voru frá fornu fari. Á austurhlið tóftasamstæðunnar eru svo tvö rými, bæði um 6 m á lengd með hlaðna garða í miðju og opin til austurs. Þetta gætu þá verið leifar lambakofans og hesthússins. Kannski hafa timburgaflar verið á þessum húsum meðan þau voru í notkun.

Mynd 36. Minni tóft austan megin við eldra fjárhúsið. Horft suður til Húsahóls [100].

Nýrst gengur loks 12 m langt rými norður út frá hlöðunni með steiptum garða eftir endilöngu gólfi og útgangi til vesturs á norðvesturhorninu. Þetta er þá yngra húsið samkvæmt

örnefnalýsingunni sem greinilega líka hefur verið fyrir fé og hefur steinsteypan verið tekin í notkun. Hæð veggja í fjárhúsum, lambakofa og hesthúsi er á bilinu 0,5-1,5 m.

Mynd 37. Horft norður eftir yngra fjárhúsinu í tóftasamstæðunni [101] á Húsatúni.

Mynd 38. Horft suðaustur yfir tóft af yngra fjárhúsi í tóftasamstæðu [101].

Tóftirnar eru líklega misjafnlega gamlar en ágætlega varðveittar og í heild hafa þær mikið minjagildi. Þær eru eins og bæjarhúsin í bæjarhólnum skemmtilegur minnisvarði um þann tíma þegar eldri og yngri byggingarefni voru samnýtt og steinsteypa notuð samhliða torfi og grjóti. Samkvæmt lögum þarf að vera 15 m friðhelgað svæði kringum fornleifar.³⁹ Til að vernda minjaheildina í bæjartúninu er auk þess lagt til að skógrækt verði sleppt innan túnsins.

Mynd 39. Tóftir af hesthúsi og lambhúsi austan megin í tóftasamstæðu [101].

Kálgarður [3054-181] heimild

Á túnakorti af Húsatúni hjá Gestsstöðum er merktur 300 m² kálgarður austan við fjárhúsin [101].⁴⁰ Engar leifar hans fundust á vettvangi en líklega var hann þar sem tóftirnar af hesthúsinu og lambhúsinu eru.

³⁹ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

⁴⁰ Túnakort Gestsstaða, 1917.

Mynd 40. Varða [102].

Varða [3054-102] kennimark

Á jarðföstum steini við túngarð [103] ofan við Sanddalsá stendur grjóthlaðin varða, um 0,7 m há. Hún er ágætlega varðveitt og hefur mikið minjagildi. Varðan ætti að vera örugg þar sem hún er staðsett en auk þess þarf að vera 15 m friðhelgað svæði kringum fornleifar.⁴¹

⁴¹ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

Mynd 41. Varða [102] er vel staðsett á jarðföstum steini.

Túngarður [3054-103] garðlag

Á túnakort 1917 er merkt inn girðing eða garður sem afmarkar Húsatún á Gestsstöðum.⁴² Þessi garður er enn þá varðveittur á tveimur köflum meðfram vestri túnjaðrinum við Sanddalsá, tekur svo beygju til austurs nokkra metra en slitnar sundur. Nokkru ofar og austar í túnbrekkunni er garðbrot sem miðað við stefnuna gæti verið framhald af túngarðinum enda hefur miðað við kortið líka verið girt kringum heildartúnið á Gestsstöðum. Garðurinn er mjög siginn, nánast jarðlægur, og samlagður túnjaðrinum. Að vestanverðu nær nyrðri hlutinn mest 0,1-0,2 m hæð en syðri hlutinn um 0,5 m hæð. Garðbrotið sem liggur í austur er mjög útflatt og hrunið. Leifar annarra hluta túngarðsins fundust ekki á vettvangi.

⁴² Túnakort Gestsstaða, 1917.

Túngarðurinn hefur töluvert minjagildi, ekki síst í tengslum við minjaheildina í Gestsstaðatúni. Ef farið yrði í skógrækt þarna þyrfti að miða við aðminnsta kosti 15 fjarlægðarmörk frá honum.⁴³ Eins og annars staðar er lagt til að skógrækt verði sleppt í sjálfu bæjartúninu til að vernda minjarnar þar.

Mynd 42. Nyrðri hluti grjóthlaðna vesturtúngarðsins [103] neðan Gestsstaðatúns.

⁴³ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

Mynd 43. Skrásetjari við mælingu gengur eftir syðri hluta vesturtúngarðs [103] neðan Gestsstaðatúns.

Mynd 44. Mögulegt framhald túngarðsins [103] til austurs upp túnbrekkuna.

Óþekkt [3054-104] tóftarbrot

Rétt innan við túngarðinn, austan við vörðu [102] virðist vera óljóst brot af vegg eða hleðslu, mest um 0,7 m að hæð. Austan megin við það er mjög þýft og gætu þar leynst minjar í jörðu. Ekki er ljóst hvað þetta er. Minjagildi er varla mikið.

Mynd 45. Ógreinilegt brot af hleðslu eða tóft [104].

Mynd 46. Niðurgravin tóft, mögulega móstæði [105], milli bakka og framræsluskurðar.

Móstæði [3054-105] tóft – niðurgröftur

Í norðurjaðri túnsins, rétt sunnan við mótekjusvæði [107] er óljós tóft við náttúrulegan bakka til norðurs, mögulega niðurgráfin. Dýpt frá botni er mest 1,6 m og mesta lengd tæpir 13 m. Sýnilegt vestan megin er ferhyrningslaga hólf með inngangi á suðausturhorni og nokkru austar virðist líka vera veggstubbur sem gengur suður út úr bakkanum. Blautt er ofan í tóftinni og sunnan við hana er framræsluskurður. Miðað við staðsetninguna gæti þetta verið móstæði þar sem mórinn sem kom upp úr mógröfunum hefur verið geymdur. Tóftin hefur lítið minjagildi.

Mynd 47. Stórt svæði með mógröfum [107] er norðan túnsins.

Mógrafir [3054-107] niðurgreftir

Norðan túnsins er stórt svæði með niðurgröftum þar sem líklega hefur verið mótekja og mögulega einnig torftekja en samkvæmt örnefnalýsingu var allt torf til bygginga tekið í

mýrunum heima eða við túnið.⁴⁴ Á svæðinu norðan túnsins eru niðurgreftir, allt að 1 m að dýpt, og fifuvaxið blautlendi. Allt svæðið er um 78 x 30 m að stærð. Mógrafirnar hafa nokkurt nokkurt minjagildi í samhengi við minjaheildina að Gestsstöðum.

Rétt [3054-108] hleðsla

Mynd 48. Kort af rétt [108], girðingarstæði [109] og vörðu [106].

Í örnefnalýsingu er sagt frá rétt upp við kletta ofan við Sanddalsá: „Fram með túninu norðanverðu er holt við Sanddalsána, sem gömul rétt er á, og sér fyrir henni enn. Hún stendur á háholtinu skammt upp af ánni. Mun hún hafa verið notuð fram á þessa öld. [...] Fornar leifar af hleðslu fyrir rétt er í kima eða krika við ána, þar sem klettarnir enda vestanvert. Þessar réttarleifar eru milli hárra steina [...]“.⁴⁵

Þarna liggur grjóthlaðin rétt norður – suður með þremur rýmum. Nyrðri tvö rýmin eru lokuð en innangengt á milli þeirra austan megin upp við klettinn sem myndar vegg á þá hlið. Um 0,5

⁴⁴ Ö-Gestsstaðir GS, 2.

⁴⁵ Ö-Gestsstaðir GS, 5.

m há grjóthleðsla er auk þess uppi á klettinum þannig að veggurinn nær samtals um 1,5 m hæð þar en annars staðar er veggjahæð á bilinu 0,2-0,5 m, meiri í nyrðri rýmunum. Syðsta rýmið er alveg opið til vesturs. Réttin er um 24 m á lengd og 10 m á breidd. Örnefnin Réttarholt, Réttarbrekka og Réttarholtslækur þarna í kring eru greinilega dregin af þessari rétt.

Réttin er ágætlega varðveitt og hefur ótvírætt minjagildi. Ef farið verður í skógrækt þarna þarf samkvæmt lögum að miða við að minnsta kosti 15 m fjarlægðarmörk við hana.⁴⁶ Vegna þess að trjágróður breiðir úr sér er þó mælt með því að auka þau í 20 m.

Mynd 49. Nyrsta rýmið í rétt [108].

⁴⁶ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

Mynd 50. Miðrýmið í rétt [108].

Mynd 51. Syðsta rýmið í rétt [108] er opið til vesturs.

Mynd 52. Varða [106] nær og girðingarstæði [109] fjær.

Girðingarstæði [3054-109] og varða [106] hleðslur

Við réttina [108], alveg ofan í austurvegghleðslunni á klettinum, liggur girðingarstæði [109] hlaðið úr steinum og er girðingarstaur í grjóthleðslunni en girðingin lafir enn uppi með viðarstaurum og gaddavír. Hleðslan á klettinum sem er hluti réttarinnar virðist hafa verið nýtt sem framhald af þessu girðingarstæði því gaddavír er strengdur yfir hana líka. Vörðunefna [106] er rétt ofan og austan við réttina, samsett úr fjórum steinum sem lagðir eru hver ofan á annan uppi á stórum jarðföstum steini. Gaddavírin liggur á milli steina í vörðunni sem er á mörkum þess að geta talist varða. Ef til vill ætti frekar að líta á hana sem eins konar framhald af girðingarstæðinu. Þessar minjar eru greinilega ungar og teljast ekki fornleifar.

Kvíar [3054-110] tóft

Samkvæmt örnefnalýsingu var Kvíahóll í túninu upp af bænum, sunnan við Kvíalaut. „Á honum sjást gamlar, uppgrónar tóttir áberandi til að sjá, sem líklega hafa verið gamlar kvíar,

en síðast voru færíkvíar notaðar. Síðast var haft í kvíum fyrri hluta þessarar aldar, eða fyrir 1920.⁴⁷ Hringlaga tóft er á hól í túninu norðan megin við bæjarhól Gestsstaða. Tóftin er með útgang til suðurs og mikið gróin. Hún er 6 m á lengd og veggirnir um 0,5 m háir frá botni. Mögulega eru þetta kvíarnar á Kvíahól. Tóftin hefur nokkurt minjagildi, einkum sem hluti af minjaheildinni í túninu. Samkvæmt lögum þarf að vera 15 m friðhelgað svæði kringum fornleifar.⁴⁸ Til að vernda minjaheildina í bæjartúninu er auk þess lagt til að skógrækt verði sleppt innan túnsins.

Mynd 53. Ógreinileg hringlaga tóft [110] á Kvíahól. Horft norðaustur upp túnbrekkuna.

⁴⁷ Ö-Gestsstaðir GS, 7; sjá einnig Ö-Gestsstaðir GG, 2.

⁴⁸ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

Mynd 54. Líklega er þetta tóft af kvíum [110]. Horft vestur niður að Sanddalsá.

Vatnsleiðsla og brunnur [3054-179] heimild

Í viðtali árið 1978 segir Páll Guðjónsson frá fundi gamallar grjóthlaðinnar vatnsleiðslu við fjósið á Gestsstöðum. Vatnið var „leitt í svelg úr lind, sem er ofar, eða sem bæjarlækurinn kemur úr. Þetta fannst, þegar fyrri fjóshlaðan var byggð og var grafið fyrir henni. Reyndist leiðslan liggja fast við fjósvegginn. Ef til vill hefur einhver búandi á Gestsstöðum einhvern tíma fengið rennandi vatn í bæ sinn úr leiðslu þessari, og ekki þurft að sækja vatnið út, þótt ekki sé vitað nú, hvort svo hefur verið.“⁴⁹ Á mynd sem birt var með viðtalinu er sýnt hvar vatnssuppsprettan var ofan bæjarhúsa og fjósbrunnur neðan og norðvestan þeirra en samkvæmt Páli liggur grjóthlaðna leiðslan í jörðu milli þessara tveggja staða. Hún sést því ekki á yfirborði og brunnurinn fannst ekki heldur. Í örnefnalýsingu segir: „Upp af bænum var

⁴⁹ Smíðarnar voru alltaf innsta þráin, 1978, 18.

Kvialaut. Í henni er uppsprettulind, og úr henni var leitt vatn í bæinn.⁵⁰ Miðað við staðsetninguna virðist líklegt að hér sé að minnsta kosti verið að tala um sömu uppsprettu sem hefur þá verið nýtt á mismunandi tímum sem vatnsveita.

Mynd 55. Efri örin bendir á dý ofan bæjarins en neðri örin á brunn í túninu og lá leiðslan [179] á milli. Ljósmynd birt með viðtali í *Tímanum* árið 1978.

Tóft [3054-121] niðurgröftur

Suðaustur upp frá bæjarstæðinu er óljós tóft, mögulega niðurgrafin í hlíðina. Tóftin er um 4 m á lengd og 3,5 m á breidd. Dýpt frá botni er mest 1,3 m en veggirnir lækka og fjara út til suðvesturs og er tóftin opin í þá átt. Hlutverk er óþekkt. Tóftin hefur nokkurt lítið minjagildi og skógargróður er ólíklegur í þessari hæð.

⁵⁰ Ö-Gestsstaðir GS, 7.

Mynd 56. Niðurgrafin tóft [121] í hliðinni ofan Gestsstaða.

Flákavarða [187] heimild

Í örnefnalýsingu segir: „Suður af fjárhúsunum [101], er mýrasvæði, sem kallast Fláki. Það er utanvert við tröðina [122], heiman frá og út, þar sem Börðin byrja. Utanvert er gamalt vörðubrot, Flákavarða, sennilega gamall leiðarvísir og sést enn. Leiðin upp af Eyrinni hefur verið upp í Flákann og heim áður fyrr. Varðan stendur uppi á holti, upp af Eyrinni.“⁵¹ Flákavarða fannst ekki á vettvangi.

Stekkur [188] heimild

Í örnefnalýsingu segir: „Niður með Stekkjargili sjást enn greinilegar, uppgrónar rústir eftir gamlan stekk. Hann stendur í aflíðandi brekku og hálfdeigja í kring, skammt frá gilinu. Stekkur er nokkru neðar en Breiðasund og Lyklablettur. Þar mun síðast hafa verið stíað frá í byrjun þessarar aldar, og Guðjón Guðmundsson, faðir Gunnars á Gestsstöðum, notaði hann

⁵¹ Ö-Gestsstaðir GS, 4.

síðastur. En í hvammi inni í gílinu, niður við Eyri, eru fornar leifar af stekkjum, sem notaðir hafa verið í fornöld, en hætt, þegar fór að kólna verulega í veðri og fannir hefur tekið seint upp.“⁵² Örnefnin Stekkjargil, Stekkjarholt, Stekkjarmýri og Stekkjarlækur eru dregin af stekksnum. Minjar um stekkin fundust ekki á vettvangi en í dag eru þar sumarbústaðir umkringdir trjágróðri.

Brandsvarða [3054-130] samgöngubót

Mynd 57. Brandsvarða [130] á Vörðuholti.

Holtin frá bæjartúni Gestsstaða að Kolhryggslæk eru í daglegu tali oftast nefnd einu nafni Holtin og þar eru nokkrar vörður. Samkvæmt örnefnalýsingum er svokölluð Brandsvarða nokkuð frá rétt [108]. „Þar innar [þ.e. frá Réttarholti] er melhóll nokkur og vörðubrot á, nefnt Vörðuholt, en varðan Brandsvarða.“⁵³ „Framar en lækirnir koma saman [í Réttarholtslæk] er stór og sérkennilegur holthóll, kringillagaður og stendur einn og sér. Þetta er nokkuð stórt holt

⁵² Ö-Gestsstaðir GS, 4.

⁵³ Ö-Gestsstaðir GG, 2.

með gamalli vörðu, sem er reyndar hrunin fyrir löngu, en sést ennþá sem hrúga, og heitir Vörðuholt en varðan Brandsvarða. Það er ekki vitað, við hvaða Brand hún er kennd, eða hvort hann hefur hlaðið hana eða áð við hana. Þetta er það gamalt, að það veit enginn neitt um þetta. Hlutverk Brandsvörðu gæti hafa verið það, að maður, sem væri að koma innan af Sanddal, ef um sauðamann eða beitarhúsamann væri að ræða, og dimmviðri væri eða bylur, næði áttum heim að bænum.“⁵⁴

Brot af hruninni grjóthlaðinni vörðu stendur á lítilli hæð eða melholti norðan við rétt [108]. Varðan er 0,5 m á hæð og rúmir 2 m í umfang. Umhverfis hana er gróið lyngi og mosa. Mögulega er þetta Brandsvarða. Hún hefur nokkurt minjagildi en gæti stafað hætta af skógrækt.

Mynd 58. Vörðubrot [131].

⁵⁴ Ö-Gestsstaðir GS, 5.

Varða [3054-131] samgöngubót

Norðaustan við Brandsvörðu [130] fannst vörðubrot, einungis 0,3 m á hæð og mest um 1,6 m á breidd. Gróið er mosa og lyngi í kring. Varðan lætur lítið yfir sér og hefur ekki mikið minjagildi.

Mynd 59. Skjólgarðar eða grjóthleðsla [135].

Skjólgarðar – grjóthleðsla [3054-135] hleðsla

„Utarlega inni í smáhvammi er stórt, kringilmyndað holt með grjóthleðsla á, Torfholt.“⁵⁵ Á hæð ofan götu [138] er 3 m löng grjóthleðsla með tveimur rýmum sem opnast í sitt hvora áttina, til norðausturs og suðvesturs en ekki virðist hafa verið innangengt milli þeirra. Milliveggurinn nær mestri hæð, um 0,6 m, en minnsta veggjahæð er um 0,1 m. Miðað við staðsetninguna er

⁵⁵ Ö-Gestsstaðir GS, 3.

Þetta mögulega grjótbyrgið sem nefnt er í örnefnalýsingu á Torfholti en útlit hleðslunnar minnir á skjólgarða. Þarna er nokkuð berangurslegt og vindasamt og hefur því ekki veitt af skjóli. Hleðslan hefur nokkurt minjagildi. Ef farið verður í skógrækt þarna þarf samkvæmt lögum að gera ráð fyrir að lágmarki 15 m fjarlægðarmörkum kringum hana.⁵⁶

Mynd 60. Skjólgarðar – grjótbyrgi [135].

Varða [3054-136] samgöngubót

„Þá er þar [norðaustan við Vörðuholt] og holtshóll annar minni með vörðubroti nokkru nefnt Litlavörðuholt.“⁵⁷ „Litla-Vörðuholt [...] er líka með vörðubroti og stendur enn [...] í mýrarsvakka neðan frá Kolhryggslæk meðfram ánni, þar sem töluverðir hamrar standa við ána neðan við Kolhryggslækinn, en ofan við þessa kletta í ánni er mýrasvæðið, sem Litla-

⁵⁶ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

⁵⁷ Ö-Gestsstaðir GG, 2.

Vörðuholt stendur í. Varðan á Litla-Vörðuholti hefur átt að vera vísir, þegar komið hefur verið í þetta flatneskjusvæði, sem holtin standa í. Þessar vörður munu hafa verið leiðarvísar fyrir sauðamenn eða aðra, sem leið hafa átt inn á Selið [153]. Leiðin [138] frá Selinu liggur með ánni niður á þetta umrædda svæði. Vörðurnar (eða vörðubrotin), sem nefndar eru, sjást allar enn og eru afar gamlar. Sumar þessar vörður, eða allar nema Dagmálavarða [129], eru leiðarvörður.⁵⁸

Vörðubrot er við götu [138] ofan við Sanddalsá, um 0,5 m að hæð. Varðan er hrunin og samanstendur nú af nokkrum steinum í hrúgu. Mögulega er þetta gamla vörðubrotið á Litla-Vörðuholti. Vörðubrotið hefur lítið minjagildi en myndar ákveðið samhengi við leiðina og aðrar vörður í Holtunum.

Mynd 61. Vörðubrot [136] á Litla-Vörðuholti.

⁵⁸ Ö-Gestsstaðir GS, 5.

Mynd 62. Stekkur [137].

Stekkur [3054-137] tóft

Grjóthlaðin tóft er á mosa og lyngi vaxinni melhæð norður upp með götu [138]. Þetta er um 5 m löng ferhyrnd grjóthleðsla með inngang í suðausturhorninu og veggir eru 0,1-0,7 m að hæð. Mögulega er þetta stekkur. Varðveislan er hér betri en á hleðslu [135]. Tóftin hefur töluvert nokkurt minjagildi. Ef farið verður í skógrækt þarna þarf að miða við 15 m friðhelgt svæði í kringum hana.⁵⁹

⁵⁹ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

Leið [3054-138] gata

Í umfjöllun um selið frá Gestsstöðum segir í örnefnalýsingu „Glögg gata er niður með ánni heim að Gestsstöðum, svo að það hefur lengi verið notað.“⁶⁰ Leið liggur upp meðfram Sanddalsá frá Gestsstöðum að selinu. Hún er greinilega gömul en nokkuð skýr. Þessari leið má fylgja áfram allt að Selgili og upp með gilinu og sjást brot af henni langleiðina þegar gengið er norðaustur meðfram gilinu. Þetta gæti ef til vill bent til þess að auk þess sem gengið var að selinu frá Gestsstöðum hafi fólk komið úr norðri og austri og hefur Selgil þá hugsanlega dregið nafn af því að fólk gekk meðfram því á leið til selsins. Leiðin hefur einkum minjagildi í tengslum við selið.

Mynd 63. Gengið eftir gömlu selgötunni [138] upp með Sanddalsá.

⁶⁰ Ö-Gestsstaðir GS, 3.

Ullarklettur [3054-180] þvottastaður

„Nokkru neðar, móti þar sem innsta Lambagilið Sanddalstungumegin rennur í ána, er áberandi klettur Gestsstaðamegin, sem heitir Ullarklettur. Þetta mun vera gamalt örnefni. Hann stendur sér í árbakkanum, ekki mjög hár og bergið svart, en að ofan er hann nokkuð breiður. Um tilefni þess nafns er nú glatað, en það, sem gæti komið til greina sem vísbending, er, að þar sem Selið er skammt innar, hafi það verið notað til að rýja féð (geldfé) og ullin þvegin í ánni rétt við klettinn og hún síðan breidd ofan á hann, en hann er flatur að ofan og skammt frá götunni. Annað, sem gæti komið til greina, að féð hafi skriðið utan í honum og rífið af sér ullina og dálítið af ull verið tínt saman.“⁶¹ Á vettvangi fannst náttúrulegur klettur sem skagar út í Sanddalsána og gæti verið Ullarklettur.

Mynd 64. Hugsanlega er þetta Ullarklettur [180].

⁶¹ Ö-Gestsstaðir GS, 2.

Torftekjustaður [3054-185] heimild

Í örnefnalýsingu segir: „Í Torfholtsmýri hefur sennilega einhvern tíma verið rist torf, líklega einhver ómerkileg reiðingsrista í lautinni eða hvamminum, þar sem holtið er, og holtið hefur verið notað til að þurrka torfið eða stafla því saman, en nafnið virðist á þessu svæði aðallega kennt við holtið, svo að það mun vera nokkuð langt síðan rist hefur verið í þessum mýrum.“⁶²

Enn fremur segir „Það mun hafa verið tekinn reiðingur í mýrinni við Torfholt, og holtið mun hafa verið notað til að stafla torfinu eða þurrka. Ég veit ekki, hversu góður reiðingurinn hefur verið, en hann mun hafa verið notaður á heytóttir og eftir að hlöður hafa komið, hefur verið hætt að rista í þessum Torfholtsmýrum.“⁶³ Engin ummerki um torfristu sjást á vettvangi.

Mynd 65. Leifar af seli [153] leynast í þessum fagurgræna tóftahól.

⁶² Ö-Gestsstaðir GS, 3.

⁶³ Ö-Gestsstaðir GS, 10.

Sel [3054-153] tóft

Í sýslu- og sóknalýsingum fyrir Mýra- og Borgarfjarðarsýslur frá 1840 segir að fáir bæir í sóknunum hafi átt selstöðu og að þær hafi allstaðar verið aflagðar. Þar er sagt að það hafi verið vegna þess að auðvelt hafi verið að nota beitolandið vegna vegalengdar að heiman og vegna þess að selstöður krefjast fleira fólks.⁶⁴ Miðað við örnefnalýsingu var þó lengi selstaða í landi Gestsstaða: „Dálítið undirlendi er með ánni frá Selgili, en það er mestallt mýrlendi með kringilmynduðum holtum. Selflóir eða Selmýrar, eins og þær eru oft nefndar, eru rétt frá gilinu niður að Fremri-Torfholtslæk. Við Selgilið, innan við Selmýrar, eru þurrir móar. Í þeim, skammt upp af ánni, eru greinilegar húsatóttir eftir sjálft selið og heitir Sel. Þarna mun hafa verið haft í seli í margar aldir, en það er ekki vitað, hvenær síðast var haft í seli, en það gæti hafa verið fram á síðustu öld. Þrettán eða fjórtán örnefni eru varðveitt í kringum Selið og á svæðinu upp af því, sem kennd eru við það. Þetta sel hefur aðallega verið notað frá Gestsstöðum, en þó ekki útilokað, að það hafi kannski verið einhver sameining með það frá Sanddalstungu fyrr á tímum, því að það er ekki talað um sel þar. En það er engin víska fyrir því. Einnig er hugsanlegt, að það hafi lengi haldizt við hús þarna og verið notuð fram eftir síðustu öld fyrir geldfénað, sem hefur verið látinn ganga úti, en settur inn í verstu veðrum. Glögg gata [138] er niður með ánni heim að Gestsstöðum, svo að það hefur lengi verið notað. Eins er líklegt, að selstaða hafi verið innar í fornöld. Þá, sem eru kunnugir, minnir, að við Smiðjugil séu óglöggar tóttarleifar, en erfitt er að átta sig á því.“⁶⁵

Eins og þarna kemur fram vitna mörg örnefni um seljabúskap á jörðinni á fyrri öldum en austur uppi á heiðinni eru Seltjörn, Selveituvatn, Selveita, Selveituflóir, Sellækur, Selhæðir, Selslakki, Selklettar og Selmúli. Örnefnin dreifast því um mjög stórt svæði og miðað við það hefði ef til vill mátt telja að þarna væri að finna heiðarsel. Engar seljamenjar fundust þó á heiðinni og seljatóftirnar eru ekki við Selgil eins og ætla hefði mátt og gert er ráð fyrir í örnefnalýsingunni heldur rétt sunnan við Kolhryggslæk sem rennur í næsta gili fyrir sunnan. Þar er allmikill tóftarhóll, um 20 m að lengd og 1,4 m að hæð utan frá en um 1 m frá botni innanvert. Tóftirnar eru mjög samfallnar, mikið hrun í þeim og allt yfirgróið grasi, bæði að innan og utan, þannig að erfitt er að sjá útlínur veggja. Þó má greina að minnsta kosti fjögur

⁶⁴ Guðrún Ása Grímsdóttir og Björk Ingimundardóttir, 2005, 51.

⁶⁵ Ö-Gestsstaðir GS, 2-3.

samhliða hólfi með stefnu norðaustur – suðvestur. Vestasta eða nyrsta hólfið er óskýrast en útgangur hefur líklega verið úr því á norðurgafli og einnig má greina dyr milli þess og næsta hólfs fyrir austan það.

Mynd 66. Seltóftin [153] er ásýndar eins og þústarhóll sem skilur sig frá umhverfinu.

Mynd 67. Seltóft [153]. Veggir eru þar sem þústirnar bunga meira upp.

Tóftirnar sem fundust á vettvangi eru áþreifanleg sönnun fyrir selstöðu á svæðinu þótt hún kunni að hafa aflagst fyrir löngu. Vegna þess að vitað er að þarna í grennd var gert til kola, má draga þá ályktun að þetta hafi verið kolasel. Staðsetning selsins er önnur en örnefnalýsing greinir frá en það hefur þó verið eitthvað á reiki hver Selgil var staðsett, því samkvæmt landamerkjalyðingu hét þetta gil Smiðjugil. Kannski voru bæði nöfnin notuð og nafnið Selgil gæti þá verið tilkomið vegna þess að selgatan [138] lá úr norðaustri meðfram gilinu; fólkið sem þræddi leiðina við Selgil stefndi á selið.

Seljatóftirnar hafa tvímælalaust mikið minjagildi og gera sitt til að auðga sögu jarðarinnar. Þær gætu þó komist í mikla hættu vegna skógargróðurs í framtíðinni enda nú þegar þéttur birkiþróður á svæðinu norðan þeirra. Samkvæmt lögum þarf að miða við að minnsta kosti 15 m friðhelgt svæði kringum fornleifar⁶⁶ en lagt er til að að verði aukið í 20 m kringum seljaminjarnar.

Mynd 68. Minni tóft [154] við seltóftina [153].

⁶⁶ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

Mynd 69. Kort af seljatóftum og nágrenni.

Sel [3054-154] tóft

Minni tóft er rétt sunnan við stóru seltóftina [153]. Hún hefur stefnu nokkurn veginn suðvestur – norðaustur með inngang að vestanverðu. Veggir eru mest 1,5 m háir og tóftin er um 7 m löng. Hún er yfirgróin grasi en lögun hennar er þó skýrari en lögun rýma í tóft [153]. Tóftin hefur mikið minjagildi.

Hún gæti komist í mikla hættu vegna skógargróðurs í framtíðinni enda nú þegar þéttur birkigróður skammt frá. Samkvæmt lögum þarf að miða við að minnsta kosti 15 m friðhelgt svæði kringum fornleifar⁶⁷ en lagt er til að það verði aukið í 20 m kringum seljaminjarnar.

Sel [3054-184] þústir

Nokkuð austan við stóra tóftarhólinn [153] má greina þústir eða tóftaleifar sem gætu verið frá eldra seli. Þær sjást betur á loftmynd en á vettvangi. Þessar minjar hafa mikið gildi en þeim

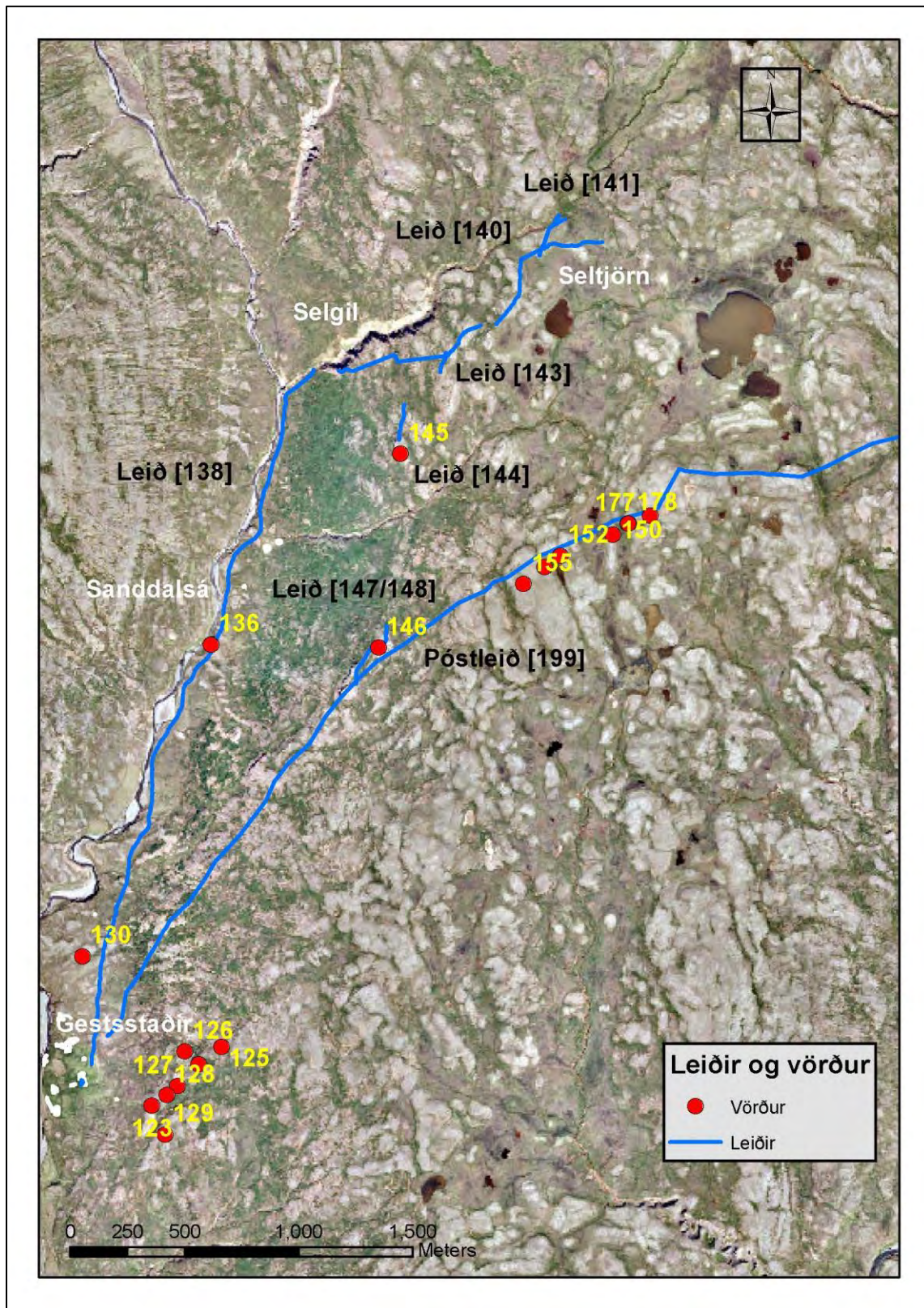
⁶⁷ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

gæti jafnframt stafað mikil hættu af skógargróðri í framtíðinni enda nú þegar þéttur birkigróður norðan þeirra. Samkvæmt lögum þarf að miða við að minnsta kosti 15 m friðhelgt svæði kringum fornleifar⁶⁸ en lagt er til að það verði aukið í 20 m kringum seljaminjarnar.

Mynd 70. Selgatan [138] þar sem hún liggur upp með Selgili.

⁶⁸ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

Mynd 71. Kort af leiðum og vörðum sem skráðar voru í landi Gestsstaða, auk nokkurra örnefna.

Mynd 72. Horft niður að selinu [153 / 154 / 184] frá Selvörðu [146].

Selvarða [3054-146] kennimark og leiðir [3054-147] og [3054-148] götur

Í örnefnalýsingu segir: „Í Selklettum er greni. Þessir klettastallar eru hvor upp af öðrum, og innan til á þeim efri er Selvarða. Það er ekki vitað, hvaða hlutverki hún hefur gegnt upphaflega, hvort hún og klettarnir hafa verið eyktamörk frá Selinu eða verið smalanum einhver leiðarvísir eða öðrum. Sennilega er hlutverk hennar eitthvað í sambandi við Selið og smalinn ef til vill haft hana í sína þágu.“⁶⁹

Varða stendur á klettabelti á fjallsbrúninni suðaustur af seltóftum [153] og [154] og sést vel frá tóftunum. Samkvæmt örnefnalýsingu eru klettarnir sem hún stendur á kallaðir Selklettar. Gróið er grasi og mosa í kringum hana. Varðan er um 1,5 m á hæð og 2,5 m á breidd en norður- og austurhluti hennar virðist að hluta til hruninn. Fast ofan eða vestan við vörðuna er

⁶⁹ Ö-Gestsstaðir GS, 2.

svolítið brot af götu [148] sem liggur norður – suður og nokkru neðan eða vestan hennar er brot af annarri götu [147] sem liggur áfram suður meðfram hliðarbrúninni. Þær ná ekki saman en hafa líklega tilheyrt sömu leið sem beygir í norður út frá póstleið [199]. Varðan hefur mikið minjagildi og göturnar einnig töluvert. Hún er staðsett í klettabelti og er varla í hættu.

Mynd 73. Selvarðan [146] t.v. og leið [148] t.h.

Mynd 74. Leið [147].

Leið [3054-143] gata

Brot af götu liggur með stefnu norður – suður á milli Selgils og gilsins sem Kolhryggslækur rennur um. Gatan beygir suður út frá selgötunni [138] við Selgil og sést vel á loftmynd. Miðað við staðsetningu og stefnu virðist líklegt að þessi gata hafi tengst kolagröfunum við Kolhrygg. Hún hefur nokkurt minjagildi en er varla í hættu.

Mynd 75. Leið [144].

Leið [3054-144] gata

Brot af götu liggur á fjallsbrúninni á milli Selgils og Kolhryggslækjar, neðan og suðvestan við götu [143]. Gatan liggur einnig norður – suður og ef til vill hafa þessar tvær götur tengst þótt þær nái ekki saman núna. Mögulega hefur leið [144] upphaflega legið að kolagröfunum við Kolhrygg. Hún hefur nokkurt minjagildi en er varla í hættu.

Grettistök [3054-145] kennimark

Stórir sérkennilegir steinar liggja í þyrpingu ofan á klettabrún sunnan við götu [144]. Þeir virðast náttúrulegir en eru þó áberandi og nálægðin við götuna bendir til að þeir hafi haft hlutverk í tengslum við hana. Ef til vill eru þetta grettistök sem jökull hefur skilið eftir sig.

Einnig vekur athygli að þeir eru staðsettir nokkuð ofan við Kolhrygg sem vekur grun um tengingu við kolagrafirnar [183]. Steinarnir hafa nokkurt minjagildi og eru ekki í hættu.

Mynd 76. Grettistök [145].

Kolagrafir [3054-183] heimild

Í örnefnalýsingu segir „Þessi hryggur heitir Kolhryggur, en þarna hefur í aldir eða fyrr á öldum verið gert til kola. Ekki veit ég, hvenær það var síðast gert, gæti hafa verið gert á síðustu öld.“⁷⁰ Samkvæmt þessu var gert til kola á eða við Kolhrygg og eru örnefnin Kolhryggsklettur, Kolhryggslækur og Kolhryggsbrekka dregin af honum. Umrætt svæði er norðan við Kolhryggslæk og er nú mjög þéttgróið birkikjarri og öðrum gróðri. Minjar um kolagrafirnar fundust ekki en leynast þar þó vafalítið.

⁷⁰ Ö-Gestsstaðir GS, 2.

Mynd 77. Kolhryggsklettur. Þar voru kolagrafir [183] en nú er svæðið þéttgróið birkikjarri.

Mynd 78. Horft niður eftir Kolhryggslæk.

Mynd 79. Yfirgróin varða [139].

Varða [3054-139] samgöngubót

Norðan við Seltjörn er mögulega yfirgróin varða, um 0,7 m að hæð og mest 1,9 m í þvermál. Brot af leið [138] liggur þarna skammt frá. Í landslaginu er nokkuð um þústir sem minna á vörður en eru náttúrulegar. Í þessu tilviki er þó líklega um vörðu að ræða. Alla vega hefur hún verið kennimark við leiðina. Varðan hefur nokkurt minjagildi og er ekki í hættu á heiðinni.

Leiðir [3054-140] og [3054-141] götur

Norðvestan megin við Seltjörn á heiðinni liggur brot af leið [140] í norður og virðist enda við Sellæk. Gata [141] klofnar frá henni og liggur spölkorn í norðaustur. Gata [138] er ekki langt undan. Þessar götur eru augljóslega gamlar og ekki lengur í notkun en bera því vitni ásamt götu [138] og póstleið [199] að nokkur umferð hafi verið um heiðina á fyrri tíð. Götur [140] og [141] hafa nokkurt minjagildi og eru ekki í hættu.

Mynd 80. Leið [141] t.v. og leið [140] t.h. liggja saman. Horft suðvestur.

Mynd 81. Leið [141].

Dagmálavarða [3054-129] eyktarmark

Í örnefnalýsingu er fjallinu ofan bæjartúns Gestsstaða lýst svo: „Brúnin ofan við dalinn, sem ber mikið á, liggur til suðvesturs. En á henni, þar sem hæst ber, er vörðubrot gamalt, Dagmálavarða.“⁷¹ Ofan á fjallsbrúninni austan við Gestsstaði stendur heilleg varða sem sést frá bænum. Varðan er um 1,3 m há og tæpur 1 m í þvermál. Líklega er þetta Dagmálavarða en þarna eru einnig örnefnin Dagmálasund og Dagmáladalur. Varðan hefur allmikið minjagildi og er ekki í hættu á brúninni.

Dagmálasund er norðaustur frá Miðmorgunssundi en önnur eyktamörk sem nefnd eru frá Geststöðum eru náttúruleg og teljast ekki fornleifar: „Ofan við brún, upp af Strókalæk, er mýrarsund, nefnt Miðmorgunssund. Það er skammt frá, þar sem leiðin [199] lá.“⁷²

Mynd 82. Líklega er þetta Dagmálavarða [129].

⁷¹ Ö-Gestsstaðir GS, 4.

⁷² Ö-Gestsstaðir GS, 3.

Varða [3054-123] samgöngubót

Vörðubrot, 0,5 m á hæð, er á fjallsbrúninni austur af Gestsstöðum. Frá vörðunni sést til bæjarhólsins. Hún liggur í línu við vörður [128], [127], [124] og [125] til norðausturs. Hún hefur nokkurt minjagildi sem hluti af vörðuheildinni þarna á brúninni og er ekki í hættu.

Mynd 83. Vörðubrot [123] lætur ekki mikið yfir sér.

Mynd 84. Varða [123] er suðvestust í vörðuröðinni á fjallsbrúninni ofan Gestsstöða.

Mynd 85. Varða [128] í vörðuröðinni á fjallsbrúninni, næst norðaustan við vörðu [123].

Varða [3054-128] samgöngubót

Norðaustan við vörðu [123] er grjóthlaðin varða sem samanstendur þó aðallega af einum stórum steini og nokkrum minni steinum sem hefur verið hlaðið ofan á hann en hafa nú hrunið og liggja í kring um hann. Varðan er um 1 m á hæð og er staðsett á milli vörðu [123] og vörðu [127] í línu við þær og vörður [124] og [125] til norðausturs. Hún hefur nokkurt minjagildi sem hluti af vörðuheildinni á hábrúninni og er ekki í hættu.

Varða [3054-127] samgöngubót

Norðaustan við vörðu [128] er grjóthlaðin varða, um 1,2 m á hæð. Hún samanstendur af einum stórum steini og nokkrum minni hlöðnum ofan á. Varðan er á milli vörðu [128] og vörðu [124], í línu við þær og vörður [123] og [125] til norðausturs. Varðan hefur nokkurt minjagildi sem hluti af vörðuröðinni á hábrúninni og er ekki í hættu.

Mynd 86. Varða [127] er sú þriðja í röðinni frá suðvestri til norðausturs.

Mynd 87. Varða [124], sú fjórða í röðinni frá suðvestri til norðausturs.

Varða [3054-124] samgöngubót

Austar í vörðuröðinni er um 1 m há grjóthlaðin varða sem að hluta til er hrunin. Hún er á milli vörðu [127] og [125], í línu við þær og vörður [123] og [128]. Varðan hefur nokkurt minjagildi sem hluti af þessari vörðuheild. Hún er ekki í hættu.

Varða [3054-125] samgöngubót

Norðaustast í vörðuröðinni á fjallsbrúninni ofan Gestsstaða er grjóthlaðin varða, um 1,3 m há og nokkuð heilleg. Hún er í línu við vörður [123], [128], [127] og [124]. Hún hefur mikið minjagildi og er ekki í hættu.

Mynd 88. Varða [125]. Horft niður að Sanddalsá.

Mynd 89. Varða [125], nokkuð heilleg og há.

Mynd 90. Strókavarða [126].

Strókavarða [3054-126] samgöngubót

Ofan við túnið á Geststöðum „uppi á hábrúninni“ er gamalt vörðubrot, Strókavarða. Varðan og brekkan [Strókabrekka] ásamt læknum [Strókalæk] draga nöfn sín af tveimur aflöngum steinum, sem stóðu skammt frá, nefndust þá Strókar. Það er ekki vitað með vissu, hvaða

hlutverki þeir gegndu, en það líklegasta er, að þeir hafi verið leiðarvísar í brúninni og tengzt leiðinni [199], sem farin var þarna upp hliðina upp af bænum eða norðaustur af túninu. [...] Strókavarða er fyrsta varðan frá Gestsstöðum, en þaðan eru vörður inn málann inn að Leiðarlæk. Strókar eru afgangir steinar, sem stóðu sér á brúninni. En þarna er varða, sem er skammt ofan við brúnina. Það er ekki vitað, hvenær hún var hlaðin, er sjálfsagt mjög gömul. Hlutverk þessarar vörðu hefur átt að vera að vísa, hvar farið var niður af brúninni á leiðinni niður hliðina að Gestsstöðum. En af því veður geta verið vond á þessum slóðum að vetrarlagi, dimmar hríðar og blint af muggu, og þegar hvítt er yfir, hefur varðan ekki dugað til. Hún er sennilega ekki alveg við brúnina. Þá er hugsanlegt, að þessir aflöngu steinar hafi verið látnir standa upp á endann og litið út eins og strókar að sjá. Þeir hafa sennilega verið nær brúninni en varðan og stóðu sér. Þeir voru síðar teknir og settir í vörðuna, líklega eftir að hætt var að fara þessa leið.“⁷³

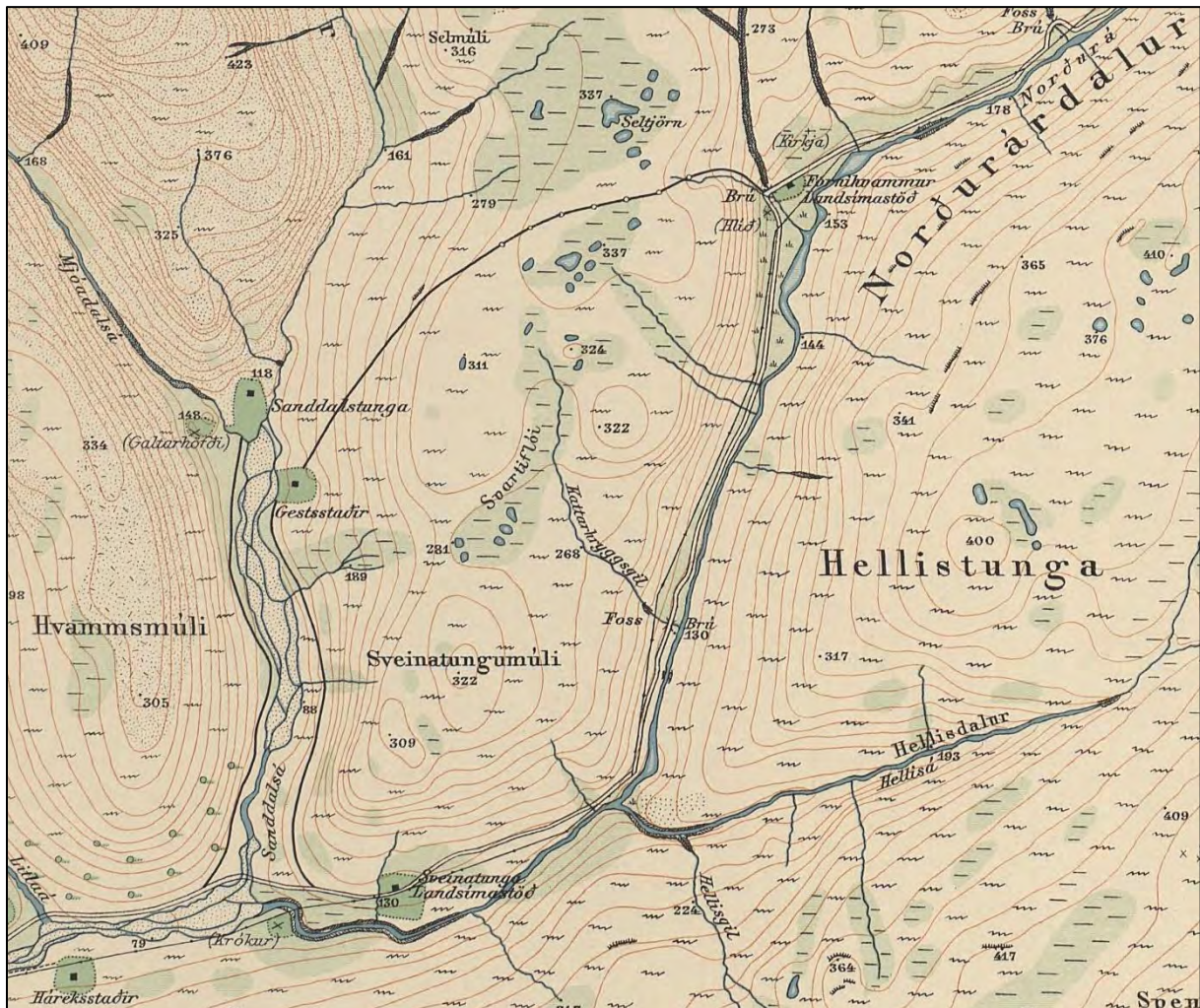
Strókavarða er líklega varða sem stendur á fjallsbrúninni norðaustur af Gestsstöðum og sést vel þaðan. Varðan er 1,4 m há og mest 3,5 m í þvermál með viðarstaur í miðjunni. Hún er norðvestur af vörðu [124] en er ekki í línu við hinar vörðurnar á hábrúninni. Hún hefur mikið minjagildi og er ekki í hættu.

Mynd 91. Strókavarða [126].

⁷³ Ö-Gestsstaðir GS, 3.

Póstleið [3054-199] gata

Mynd 92. Á *Herforingjaráðskorti Dana* frá árinu 1914 sést hvar póstleið [199] liggur ofan og austan Sanddalsár, norður að Gestsstöðum og þaðan yfir heiðina að Fornahvammi.

Gömul póstleið er merkt inn á *Herforingjaráðskort Dana* árið 1914 og sést þar hvar hún liggur norður frá þjóðveginum um land Sveinatungu, að Gestsstöðum og þaðan norðaustur upp á fjall og yfir heiðina, þar sem hún fylgir á kafla landamerkjum. Hún liggur síðan niður að Fornahvammi þar sem var landsímastöð en önnur stöð var í Sveinatungu.⁷⁴ „En fyrr á öldum og fram á þessa var farið upp með Gestsstöðum, upp fyrir brún, inn múla og komið niður með Leiðarlæk móti Fornahvammi. Þetta var sem sagt önnur leið af Norðurlandsleiðinni, farin af ferðamönnum. Hún þótti greiðari, en pósturinn hefur farið Norðurárdalinn, leiðina upp og inn

⁷⁴ *Herforingjaráðskort Dana*, 1914.

fyrir Sveinatungu, sem nú er farin.“⁷⁵ Svo segir í örnefnalýsingu og samkvæmt henni var Strókavarða [126] fyrsta varðan sem komið var að frá Gestsstöðum „en þaðan eru vörður inn múlann að Leiðarlæk.“⁷⁶ „Leiðin mun hafa legið niður frá Strókavörðu og Strókum niður hlíðina, þar sem Strókabrekka og Strókalækur eru.“⁷⁷

Mynd 93. Horft norðaustur eftir póstleið [199] í fjallsbrúninni ofan við Kolhryggslæk.

Í *Árbók Ferðafélags Íslands* segir árið 1997: „Frá Gestsstöðum liggur leið yfir hálsinn að Fornahvammi, var fyrrum póstleið. Varða sem er á hábrúninni ofan við Gestsstaði kallast Strókavarða, leiðin þaðan er vörðuð inn múlann og liggur í norðaustur en sveigist síðan meir til austurs og liggur milli tjarna, sú stærsta er að norðan og kallast Seltjörn. Vörðunum sleppir

⁷⁵ Ö-Gestsstaðir GS, 3.

⁷⁶ Ö-Gestsstaðir GS, 3.

⁷⁷ Ö-Gestsstaðir GS, 3.

ofan við Leiðarlæk en niður með honum er farið að Fornahvammi.⁷⁸ Vörður [126], [123], [128], [127], [124] og [125] hljóta allar að tengjast þessari leið þó þær liggi austar og sunnar en þar sem póstleiðin er merkt inn á *Herforingjaráðskort Dana*. Líklegt má því teljast að fleiri en ein uppganga hafið verið fyrir póstleiðina frá Gestsstöðum. Vörður [155], [151], [152], [150], [177], [178] og [142] finnast við leiðina þegar austar dregur, þar sem hún liggur framhjá merkjum, og líklega enn fleiri vörður alla leið að Fornahvammi. Mýrarbrú [149] við merkin gæti einnig tengst leiðinni. Gatan hefur sums staðar varðveist nokkuð heilleg, bæði í landi Gestsstaða og Sveinatungu, auk þess sem vörðurnar bera henni vitni. Einnig sést hún á loftmynd. Gamla póstleiðin hefur mikið minjagildi. Þar sem hún er varðveitt norðaustur í landi Gestsstaða liggur hún hátt uppi og ætti að vera óhætt.

Mynd 94. Varða [155] og neðan hennar sést póstleið [199] liggja í norðausturátt.

⁷⁸ Guðrún Ása Grímsdóttir og Árni Björnsson, 1997, 33.

Varða [3054-155] samgöngubót

Grjóthlaðin varða er í fjallsbrúninni ofan Kolhryggslækjar. Hún er um 0,8 m að hæð og 1,5 m í þvermál. Varðan stendur ofan og sunnan við póstleið [199] og er sú fyrsta í röð af vörðum sem hlaðnar eru norðaustur yfir heiðina. Í kringum hana er vaxið mosa og lyngi. Hún hefur mikið minjagildi. Vegna þess hve hátt hún er uppi er hún ekki í hættu.

Varða [3054-151] samgöngubót

Norðaustan við vörðu [155], á hæð ofan heiðartjarnar, er varða hlaðin úr grjóti upp í um 0,7 m hæð, 2 x 1,7 m að stærð. Í kringum hana er vaxið mosa og lyngi. Varðan hefur mikið minjagildi, ekki síst sem hluti af vörðuröðinni við póstleið [199]. Hún er ekki í hættu.

Mynd 95. Varða [151] er staðsett á hæð við litla heiðartjörn.

Mynd 96. Varða [151].

Mynd 97. Varða [152].

Varða [3054-152] samgöngubót

Á hæð norðan við vörðu [151] í sömu línu er grjóthlaðin varða, um 0,7 m að hæð og 1 m í þvermál. Í kringum hana er vaxið mosa, lyngi og villiblómum. Hún er hluti af vörðuröðinni meðfram póstleið [199] og hefur mikið minjagildi. Hún er ekki í hættu.

Varða [3054-150] samgöngubót

Lengra í norðaustur frá röðinni með vörðum [155], [151] og [152], á milli heiðatjarna og hóla, er fjórða varðan, grjóthlaðin með strýtumyndaðan stein efst þannig að á lengdar lítur út eins og hún sé með pípuhatt. Varðan er um 1,2 m að hæð, 1,7 m að lengd og 1 m að breidd. Í kringum hana er vaxið mosa og lyngi. Frá henni liggja þrjár vörður, [177], [178] og [142], til viðbótar í röð norðaustur uppi á hæð og eru greinilega kennimörk við póstleið [199].

Mynd 98. Varða [150].

Frá leiðarvörðum er sagt í örnefnalýsingu: „Uppi á hámulanum, dálítið austar eða norðaustur frá Strókabrekku, eru nöfnin Vörðuhólar og Vörðuhólasund. Þessi nöfn eru við merkin, þó gætiundið verið Sveinatungumegin. Vörður á Vörðuhólum munu líka vera leiðarvörður.“⁷⁹ Varðan [150] með strýttsteininn stendur í dæld eða sundi milli hæða í miðri vörðuröð en hinar vörðurnar liggja í línu beggja vegna. Væntanlega eru þetta Vörðuhólar og Vörðuhólasund. Varða [150] hefur eins og hinar vörðurnar mikið minjagildi sem kennimark við póstleiðina. Hún er ekki í hættu.

Mynd 99. Leiðarvörður [177] t.v. og [178] t.h.

Vörður [3054-177] og [3054-178] samgöngubót

Á hæð við landamerkin eru tvær vörður hlið við hlið. Önnur [177] er yfirgróin grasi, um 0,6 m að hæð og 2,2 x 1,6 m að stærð. Þetta gæti verið náttúruleg þúst en hún er engu að síður

⁷⁹ Ö-Gestsstaðir GS, 3.

áberandi kennimark með hinum vörðunum sem þarna eru. Hin varðan [178] er myndarlega hlaðin úr grjóti upp í um 1,4 m hæð, uppistandandi og vel varðveitt. Hún er 1,5 m á lengd og 1,1 m á breidd. Báðar vörður hafa mikið minjagildi sem hluti af vörðuröðinni við póstleið [199]. Einkum hefur þó varða [178] mikið minjagildi. Þær eru ekki í hættu.

Mynd 100. Varða [142].

Varða [3054-142] samgöngubót

Fjórða varðan í þessari röð er nokkuð lengra í norðaustur, grjóthlaðin og standa tvö prik upp úr henni. Sjálf grjóthleðslan nær um 0,6 m hæð en varðan er mest 1,7 m í þvermál. Hún er staðsett þar sem póstleiðin [199] liggur yfir landamerki. Varðan hefur mikið minjagildi, ekki síst í samhengi við hinar vörðurnar [155 / 151 / 152 / 150 / 177 / 178] sem þarna eru og póstleiðina [199]. Hún er ekki í hættu.

Mynd 101. Á heiðinni skiptast á litlar tjarnir og hæðir vaxnar lyngi og mosa. Í fjarska sést í vörðu [151].

Mynd 102. Garðlag [149] sést t.v. fyrir miðri mynd. Líklega er þetta brú yfir mýrina.

Mýrarbrú [3054-149] garðlag – samgöngubót

Nokkru sunnan við vörður [177] og [178] við póstleið [199] er 0,7-1 m breitt garðlag, um 0,7 m að hæð og standa staurar upp úr því. Garðlagið myndar brú yfir mýri og verður að ganga á henni til að komast yfir án þess að blotna. Garðlagið sést einnig vel á loftmynd. Það hefur töluvert minjagildi og er ekki í hættu.

Mynd 103. Landslagið við póstleiðina [199] á hámúlanum eða heiðinni.

Samantekt og niðurstöður

Innan svæðisins voru skráðar 65 minjar og teljast 63 þeirra fornleifar. Á yfirborði sjást 58 minjar en sjö eru horfnar. Helstu fornleifar á svæðinu eru búsetuminjar, í og utan bæjartúns Gestsstaða, minjar um selstöðu og kolagerð og samgönguminjar, einkum leiðir og vörður.

Í stuttu máli sagt gætu minjar á láglendinu meðfram Sanddalsá og upp eftir neðri hlíðum komist í hættu ef farið verður í skógrækt á því svæði en kolagrafir milli Kolhryggslækjar og Selgils eru nú þegar horfnar undir birkiskóg. Á þessu svæði er þó einkum mikilvægt að vernda seljaminjar sunnan Kolhryggslækjar og minjar í bæjartúni Gestsstaða. Minjum efst í fjallshlíðum og í heiðarlandinu má telja óhætt því ólíklegt er að skógur skjóti rótum þar.

Bæjartúnið

Tóftir frá bæjarhúsum á bæjarhól Gestsstaða eru vel varðveittar. Sjálfur bærinn [116] var byggður upp úr eldri bæ um 1920 þannig að hann er á mörkum þess að teljast til fornleifa. Við byggingu hans hefur steinsteypa verið tekin í notkun þótt torf og grjót séu líka notuð. Slíkt hið sama á við um fleiri hús í bæjarstæðinu, svo sem útihús [111], hlöðu og súrheysgryfjur [113]. Þessar tóftir eru athyglisverður minnisvarði um þann tíma þegar gamlar og nýjar byggingaraðferðir runnu saman og nýja byggingarefnið var samnýtt með þeim gömlu. Í bæjarstæðinu eru auk þess fjós [115], skemma [117] og útihús [114] byggð úr torfi og grjóti og niðurgroftur [112] með óljóst hlutverk. Framan við bæjartóftina og skemmu er grjóthleðsla [118], hlaðin undir bakkann framan eða vestan við húsinn, líklega til að styrkja hann í hallanum. Ætla má að húsinn og önnur mannvirki í bæjarstæðinu séu frá svipuðum tíma og því rétt um 100 ára gömul. Þau mynda þó vel varðveitta heild og hafa því mikið minjagildi. Auk þess má gera ráð fyrir að eldri minjar leynist í jörð undir tóftum sem sjást á yfirborði en heimildir eru um Gestsstaði allt frá því á 15. öld.

Neðan eða vestan við bæjarhólinn eru tveir skurðir [119] og [120] sem líklega hafa myndast við torfskurð. Þeir hafa aðallega minjagildi í samhengi við minjaheildina í bæjartúninu. Enn þá vestar er svokallað Húsatún sem er afskorið frá megintúninu með skurðum. Þar eru tóftir [101] frá gömlum fjárhúsum og nýrra fjárhúsi, hlöðu, hesthúsi og lambakofa, allar sambyggðar. Hér hefur steinsteypa verið tekin í notkun í nýja fjárhúsinu sem er nyrsta tóftin. Húsin eru heilleg og hafa mikið minjagildi. Í Húsatúni er einnig svokallaður Húsaóll [100]

með mjög reglulega lögun. Á yfirborðinu lítur hann þó út fyrir að vera náttúrulegur og virðist það sennilegast; ekkert nema nafnið gefur í raun til kynna að hann sé manngerður. Húsaóll hefur engu að síður nokkurt minjagildi og fær að njóta vafans. Bæjartröðin [122] liggur milli fjárhúsanna og Húsaóls, illgreinanleg á vettvangi en sést á loftmynd. Hún hefur lítið minjagildi nema sem hluti af heildinni.

Aðrar minjar í bæjartúninu eru tóftir [110] sem gætu verið af kvíum norður af bænum og hafa nokkurt minjagildi. Tóftarbrot [104] vestan í túninu, rétt innan við túngarð [103] og tóft [105] sem er niðurgrafin upp við náttúrulegan bakka norðan túns og framræsluskurðar, mögulega móstæði, eru ógreinilegar leifar með lítið minjagildi. Fast norðan túns eru einnig mógrafir [107] og hafa þær nokkurt minjagildi. Gamall grjóthlaðinn túngarður [103] hefur varðveist á tveimur stöðum meðfram vesturjaðri túnsins og virðist einnig vera brot af honum norðan túnsins, fyrir innan mógrafirnar. Hann er mjög lágur og sums staðar jarðlægur en hefur þó töluvert minjagildi. Við vesturtúngarðinn er stæðileg varða [102] á kletti sem hefur mikið minjagildi.

Mikilsvert er að minjarnar í og við bæjartún Gestsstaða hafi varðveist sem heild, tiltölulega ósnortnar, og gefur það þeim aukið gildi. Hér er því lagt til að skógrækt verði sleppt í sjálfu bæjartúninu þannig að minjaheildin þar fái að halda sér enda er jörðin víðlend og nóg af öðrum svæðum þar sem hægt er að rækta skóg. Ef á hinn bóginn yrði farið í skógrækt innan bæjartúnsins þyrfti að lágmarki að virða þau 15 m fjarlægðarmörk sem lög um menningarminjar gera ráð fyrir kringum fornleifar.⁸⁰ Einkum þyrfti að huga að þessu við bæjarhólinn [116 / 117 / 113 / 115 / 114 / 112 / 111 / 118], fjárhúsatóftir [101], Húsaóll [100], kvíar [110] og túngarð [103] með vörðu [102] og ef til vill tóftarbrot [104]. Þegar skógrækt er annars vegar má þó búast við því að skógurinn breiðist út og væri ráðlegt að víkka friðhelgaða svæðið í 20 m. Einfaldast væri þó að halda skógræktinni alveg utan við bæjartúnið.

Norðan túns og mógrafa er þríhólfa rétt [108], fallega grjóthlaðin upp við klett; hún er ágætlega varðveitt og hefur mikið minjagildi og þarf að vera að minnsta kosti 15 m friðhelgað svæði kringum hana samkvæmt lögum, en mælt er með því að miðað verði við 20 m. Nýlegra

⁸⁰ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

girðingarstæði [109] er hlaðið ofan í austurvegg réttarinnar og tengt því er vörðunefna [106] sem samanstendur af fjórum steinum hverjum ofan á öðrum. Þessar minjar eru sennilega ungar og teljast ekki fornleifar. Hlutverk tóftar [121] sem virðist niðurgrafin í fjallshlíðinni ofan bæjarhólsins er óljóst. Hún hefur lítið minjagildi og er staðsett ofarlega í hlíðinni og skógargróður varla líklegur í grennd við hana.

Selstaða og kolagerð

Í Holtunum, svæðinu milli bæjartúns Gestsstaða og Kolhryggslækjar, eru eftirtaldar minjar: Brandsvarða [130], hrunin en samt nokkuð áberandi, annað minna vörðubrot [131] og lág H-laga grjóthleðsla sem sennilega er af skjólgörðum [135]. Þessar minjar hafa nokkurt minjagildi. Þá er þarna sæmilega varðveittur grjóthlaðinn stekkur [137]. Þessar minjar hafa nokkurt minjagildi. Á svokölluðu Litla-Vörðuholti er þriðja vörðubrotið [136] og náttúrulegur klettur í Sanddalsá gæti verið Ullarklettur [180] þar sem mögulega var þvottastaður frá selinu. Bæði hafa lítið minjagildi. Vörðurnar tengjast væntanlega gömlu selgötunni [138] sem liggur þarna upp með Sanddalsá, norður frá Gestsstöðum og eru skjólgarðarnir og stekkurinn líka við hana. Þessar minjar eru allar á berangri og því berskjaldaðar. Ef farið verður í skógrækt á þessu svæði má einfaldlega gera ráð fyrir 15 m friðhelguðu svæði í kringum þær eins og lögin gera ráð fyrir. Lagt er til að það verði gert kringum stekk [137] og skjólgarða [135] en að öðru leyti ætti að nægja að minjarnar í Holtunum hafa verið mældar upp og kortlagðar. Minjastofnun Íslands metur það.

Á suðurbakka gilsins sem Kolhryggslækur rennur um eru nokkuð umfangsmiklar minjar frá seljabúskap. Þar er stór selstóftahóll [153], minni stök tóft [154] fast sunnan hans og þústir [184] nokkru norðaustar sem að öllum líkindum eru leifar eldra sels. Þessar minjar hafa allar ótvírætt minjagildi og eru ásamt selgötunni [138] mikilsverður ápreifanlegur vitnisburður um forna selstöðu á svæðinu. Þýðingarmikið er að þær séu varðveittar sem heild. Gera þarf ráð fyrir að lágmarki 15 m friðhelguðu svæði í kringum seljaminjarnar. Þarna er líklegt að eldri minjar leynist í jörð og er lagt til að svæðið í heild sé látið ósnortið, þannig að tré séu alla vega ekki gróðursett innan 20 m frá því. Nú þegar er þéttur birkiskógur norðan við Kolhryggslæk þannig að líklegt er selminjarnar sunnan lækjarins muni komast í hættu .

Í fjallinu fyrir ofan er vel varðveitt Selvarða [146] við tvö leiðarbrot, [147] og [148], með stefnu norður – suður og má ætla að þau hafi upphaflega verið hluti sömu leiðar. Varðan hefur mikið minjagildi og leiðirnar einnig nokkurt. Þessar minjar eru í grónu klettabelti, tiltölulega hátt uppi, og ættu að vera óhultar.

Selið hefur að líkindum verið kolasel, tengt kolagröfum [183] sem heimildir segja frá uppi í fjallshlíðinni við Kolhrygg, norðan Kolhryggslækjar. Ekki fundust minjar um kolagrafirnar sjálfar á vettvangi enda er svæðið þéttgróið birkikjarri og illmögulegt væri að greina milli manngerðra grafa og náttúrulegra lauta. Skammt ofan við umrætt svæði eru hins vegar varðveitt tvö leiðarbrot, [143] og [144], með stefnu norður – suður, hugsanlega upphaflega hlutar af sömu leið. Nokkuð frá suðurenda leiðar [144] eru sérkennilegir steinar eða grettistösk [145] á klöpp. Ef til vill hafa þeir tengst leiðinni með einhverjum hætti sem kennimörk. Leiðirnar benda til að fólk hafi komið gangandi til kolagerðar úr norðurátt og mögulega einnig úr suðurátt eftir leiðum [147] og [148]. Þessar minjar hafa nokkurt minjagildi vegna hugsanlegrar tengingar þeirra við kolagrafirnar. Leiðirnar eru nokkuð ofar en Kolhryggur og er einungis vaxið lágvöxnu lyngi, mosa og fingerðum fjallablómum í kringum þær og steinarnir standa á klöpp. Líklega nær skógur ekki að breiða úr sér upp í þessa hæð en annars ætti uppmæling á minjunum að duga. Minjastofnun metur það.

Selgatan [138] liggur áfram upp með Sanddalsá og síðan meðfram Selgili, næsta gili norðan gilsins sem Kolhryggslækur rennur um. Selið sjálf er staðsett sunnan við syðra gilið en Selgilsheitið hefur ef til vill tengist heitið Selgötunni sjálfri. Það að hún skuli ekki aðeins liggja frá Gestsstöðum heldur líka úr norðri og norðaustri, ásamt því að leiðir virðast stefna bæði suður [143 / 144] og norður [147 / 148] í átt að kolasvæðinu bendir í sjálfu sér til þess að fólk hafi komið langleiðis að og úr tveimur áttum til selstöðu og kolagerðar. Starfsemin hlýtur þá að hafa verið nokkuð umfangsmikil á fyrri öldum, gagnstætt því sem talið hefur verið. Um þetta verður ekki fullyrt án nánari rannsókna en sá mikli fjöldi örnefna uppi á heiðinni sem vísa á selið benda sterklega til þess að seljabúskapur hafi verið meiri á svæðinu en heimildir greina frá. Rekja má leið [138] áfram yfir heiðina að Seltjörn og í átt að Selveituvatni, auk þess sem brot af tveimur minni götum, [140] og [141], liggja norðaustur frá henni að Sellæk. Yfirgróin varða [139] sem þarna er hefur væntanlega tengst selgötunni [138]. Þetta eru allt gamlir götuslóðar sem augljóslega eru löngu fallnir úr notkun en þeir bera því skýrt vitni að

allnokkur umferð hefur verið um heiðina á fyrri tíð. Þetta eru mikilvægar minjar sem hafa nokkurt gildi en vegna staðsetningarinnar lengst uppi á heiði ættu þær ekki að vera í hættu.

Póstleiðin gamla

Áður fyrr lá póstleiðin [199] frá Þjóðveginum við Sveinatungu, um tún Gestsstaða upp á fjall og þaðan áfram norðaustur og austur yfir heiðina. Þessi leið er varðveitt á köflum og sést mjög greinilega á loftmynd. Hún hefur mikið minjagildi. Margar fleiri leiðir má einnig sjá á loftmyndum sem benda til að hún hafi kvíslast og fólk farið aðrar leiðir út frá aðstæðum eins og mismunandi veðri og færð. Leiðin var vörðuð og eru all margar vörður varðveittar meðfram henni. Gengið var upp frá Gestsstöðum að norðan hjá Strókavörðu [126] sem er allmyndarleg og vel varðveitt og einnig hefur verið uppganga sunnan við Gestsstaði. Röð af vörðum liggur eftir fjallsbrúninni ofan Gestsstaða úr suðvestri í norðaustur, þ.e. vörður [123], [128], [127], [124] og [125]. Sumar eru nokkuð hrundar en aðrar heillegar. Allar þessar vörður hafa mikið minjagildi, ekki síst sem heild. Þarna er auk þess varða [129] sem sennilega hefur verið eyktarmark frá Gestsstöðum, svokölluð Dagmálavarða, vel varðveitt og hefur líka mikið minjagildi. Þessar vörður sem standa á hábrún fjallsins ofan Gestsstaða eru ekki í hættu.

Þegar lengra dregur í norðaustur liggja fleiri vörður í röð frá suðvestri til norðausturs meðfram leiðinni, allar myndarlegar. Þetta eru vörður [155], [151] og [152] og síðan vörður [150], [177], [178] og [142]. Þær hafa allar mikið minjagildi. Sunnan við vörður [177] og [178] er torfhlaðið garðlag [149] sem virðist byggt sem brú yfir mýri. Brúin hefur líka mikið minjagildi og þetta eru allt merkilegar samgönguminjar. Þær eru þó ekki í hættu því ólíklegt er að skógur skjóti rótum uppi á heiði.

Horfnar minjar

Minjar sem heimildir eru um en fundust ekki voru auk kolgrafanna [183], svokölluð Flákavarða [187] og stekkur [188] í Stekkjargili við suðurmörk Gestsstaðalands. Þá er í túni Gestsstaða greint frá vatnsleiðslu og brunni [179] sem ekki sjást á yfirborði og tveimur kálgörðum, [181] og [182], sem eru horfnir. Engin merki eru heldur um torftöku í Torfholtsmýri [185].

Ekki er víst að allar minjar á svæðinu sjáist á yfirborðinu eða hafi verið skráðar. Ef áður óþekktar fornleifar koma í ljós á framkvæmdasvæðinu ber að stöðva framkvæmdir, varast frekara rask og tilkynna þegar í stað um fundinn til Minjastofnunar Íslands, sbr. 38. gr. mml. Minjastofnun Íslands metur eðli þeirra og umfang og hvort rannsókna sé þörf áður en framkvæmdir halda áfram.⁸¹

Er því beint til framkvæmdaraðila að reyna að sneiða hjá fornleifum og komast hjá því að raska þeim í lengstu lög. Í 21. gr. mml. segir um verndun fornleifa, að „jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, [megi] enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.“⁸²

⁸¹ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 38. gr.

⁸² Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 21. gr.

Heimildir

Guðrún Ása Grímsdóttir og Árni Björnsson. (1997). *Í fjallhögum milli Mýra og Dala* (Árbók Ferðafélags Íslands). Reykjavík: Ferðafélag Íslands.

Guðrún Ása Grímsdóttir og Björk Ingimundardóttir. (2005). *Mýra- og Borgarfjarðarsýslur: Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1873*. Reykjavík: Sögufélag.

Íslenskt fornbréfasafn, XII. (1923-1932). Reykjavík: Hið íslenska bókmentafélag.

Jakob Jónsson, Jón G. Guðbjörnsson og Þorsteinn Guðmundsson. (1993). *Byggðir Borgarfjarðar III: Mýrasýsla og Borgarnes*. Borgarnes: Búnaðarsamband Borgarfjarðar.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (IV). (1925-1927). Kaupmannahöfn: Hið íslenska fræðafjelag í Kaupmannahöfn.

Johnsen, J. (1847). *Jarðatal á Íslandi, með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi úr búnaðartöflum 1835-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða í landinu*. Kaupmannahöfn.

Lög um menningarminjar nr. 80. (2012, 29. júní). Sótt 20. september 2023 á:
<https://www.althingi.is/lagas/nuna/2012080.html>.

Smíðarnar voru alltaf innsta þráin. (1978, 22. janúar). Viðtal við Pál Guðjónsson. *Tíminn*, 18-19.

Kort og landamerki

Herforingjaráðskort Dana. (1914). Sótt 2. október 2023 á:
<https://islandskort.is/map/1141/685#?c=0&m=0&s=0&cv=69&r=0&xywh=-2401%2C-448%2C11968%2C6560>.

Landamerkjalyking Gestsstaða, 1887.

Túnakort fyrir Gestsstaði, Norðurárdalshreppi. (1917).

Árnastofnun – Örnefnasafn

Ö-Gestsstaðir GS: Örnefnalýsing Gestsstaða í Norðurárdalshreppi. [Ekkert ártal]. Guðmundur Skúlason á Hafþórsstöðum skráði með upplýsingum frá föður sínum Skúla Þórarinssyni.

Ö-Gestsstaðir-GG: Örnefnalýsing Gestsstaða í Norðurárdalshreppi. [Ekkert ártal]. Skráð eftir Gunnari Guðjónssyni á Hafþórsstöðum.

ANTIKA EHF 2023

Fornleifaskrá

Gestsstaðir í Norðurárdal

Snædís Sunna Thorlacius, Rúna K. Tetzschner og Ragnheiður Traustadóttir

Nr.	3054-051	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur		Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Gestsstaðir	Tegund	Jörð	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand		Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	1400-1950	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Ekki metið	Umhverfi					
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Túnakort 1917	Örnefnaskrá					
Mæling	Lofthmynd	Heimildir	Íslenzkt fornbréfasafn, XII, 1923-1932, 132, 147, 167, 393,523.o.fl				
Isnet E	391890,509	Isnet N	488158,119				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari		Mótvægisaðgerðir					

Gestsstaðir voru eign Ögmundar Pálssonar Skálholtsbiskups en gengu til Danakonungs við siðaskiptin og í *Íslenzka fornbréfasafninu* koma þeir fram sem ein af konungsjörðunum í Borgarfirði á 16. öld. Þar er einnig minnst á Gestsstaði í veitingabréfi Kristjáns þriðja konungs til Daða Guðmundssonar bónda fyrir nokkrum jörðum leigulaust frá árinu 1553. Samkvæmt *Jarðabók* Árna Magnússonar og Páls Vídalíns voru Gestsstaðir árið 1708 tólf hundraða jörð í konungseigu. Fram kemur að skógurinn hafi verið þrotinn og ekki nægur til eldiviðar en að rifhrís mætti styrkja til eldiviðar. Auk þess segir að landþröng hafi verið mikil, torfrista og stunga slök og að túninu grandi grjót og vatn úr brattlendi. Í *Jarðatali* Johnsens frá 1847 voru Gestsstaðir enn tólf hundraða jörð en í bændaeigu með einn leiguliða. Síðast var búið á jörðinni 1945 en eftir að bærinn fór í eyði var landið lagt undir Sveinatungu. Á túnakorti Gestsstaða frá árinu 1917 er merkt bæjarstæði þar sem segir „bær o.fl.“ og fyrir norðan það „fjós o.fl.“ Tröð [122] liggur frá vestri til austurs að bænum og vfir túnið. (Meira - síá skýrslu)

Nr.	3054-100	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Óþekkt	Tegund	Hóll	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti	Húsahóll	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Illgreinanlegar fornleifar	Hættumat	Hætta	Hættuorsök			
Aldur	Óviss	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Ekki vitað	Umhverfi	Garðlönd og tún				
Lengd	34,7 m	Breidd	16,5 m	Hæð	2-3 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá	Ö-Gestsstaðir GS, 6.				
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	391796,304	Isnet N	488022,405				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Ekki metið				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir	15 m friðhelgi				

Í örnefnalýsingu segir Guðmundur Skúlason: „Út af til suðurs liggur hæðarhryggur, og utast á þessum hrygg er strýtuþóll, nefndur Húsahóll. Þar sjást ekki neinar rústir, svo ég viti.“ Húsahóll er aflangur hóll suður af fjárhúsum [101], um 2-3 m að hæð og 35 m að lengd. Engar tóftir sjást í þessum hól sem virðist náttúrulegur þótt nafnið bendi til annars. Hóllinn hefur nokkurt minjagildi. .

Nr.	3054-101	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði	Húsatún	Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Fjárhús, hesthús,	Tegund	Tóft	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	1800-1950	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Torf, grjót og steypa	Umhverfi	Garðlönd og tún				
Lengd	19,6 m	Breidd	28,6 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Túnakort 1917	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	391786,489	Isnet N	488113,92				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir	15 m friðhelgi				

Á túnakorti frá 1917 er Húsatún sýnt sem afmarkaður túnskiki með tveimur húsum og matjurtagarði [181] áföstum því syðra. Samanburður kortsins við loftmynd sýnir að lögun túnsins hefur haldist svipuð til dagsins í dag. Samkvæmt örnefnalýsingum voru fjárhús og tengdar byggingar á Húsatúni: „Húsatún heitir hæðin upp af Eyrinni neðst í túninu, afmarkað af skurðum að ofan. Þarna hafa fjárhúsin staðið frá alda öðli. Enn sést fyrir miklum rústum og veggir nokkuð greinilegir, en járn og timbur rífið og hirt, eftir að fór í eyði. Tóttirnar, sem enn sjást, eru hlaða, sem mun hafa verið byggð upp úr gömlu heytóttinni, sem var dýpkuð og víkkuð út. Hún snýr frá austri til vesturs. Á henni var bárujárnsþak. Sunnan við hana voru fjárhús, eflaust mjög forn, sem hafa verið við heytóttina, en löguð og notuð, þangað til jörðin fór í eyði. Þetta voru torfhús með reftu þaki. En norðan við var yngra hús, byggt að vísu með torfveggjum, en bárujárnsþaki. Austan við hlöðuna var lambakofi og hesthús.“ (meira: sjá skýrslu)

Nr.	3054-102	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Kennimark	Tegund	Varða	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		
Ástand	Vel greinanlegar fornleifar		Hættumat		Hættuorsök		
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi	Árbakki				
Lengd	1 m	Breidd	0,8 m	Hæð	0.7	Hleðslu umferð	3 til 4 umferðir
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling		Heimildir				
Isnet E	391740,518	Isnet N	488242,676				
Verkefnanúmer MÍ	3054		Minjagildi	Mikið minjagildi			
Ljósmyndari	RKT		Mótvægisaðgerðir				

Á jarðföstum steini við túngarð [103] ofan við Sanddalsá stendur grjóthlaðin varða, um 0,7 m há. Hún er ágætlega varðveitt og hefur mikið minjagildi.

Nr.	3054-103	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Túngarður	Tegund	Garðlag	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur	1800-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða	
Efni	Grjót	Umhverfi	Árbakki		
Lengd		Breidd		Hæð	
Túnakort	Túnakort 1917	Örnefnaskrá			
Mæling	Uppmæling	Heimildir			
Isnet E	391772,729	Isnet N	488206,165		
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi			
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir			

Á túnakort 1917 er merkt inn girðing eða garður sem afmarkar Húsatún á Gestsstöðum. Þessi garður er enn þá varðveittur á tveimur köflum meðfram vestri túnjaðrinum við Sanddalsá, tekur svo beygju til austurs nokkra metra en slitnar sundur. Nokkru ofar og austar í túnbrekkunni er garðbrot sem miðað við stefnuna gæti verið framhald af túngarðinum enda hefur miðað við kortið líka verið girt kringum heildartúnið á Gestsstöðum. Garðurinn er mjög siginn, nánast jarðlægur, og samlagaður túnjaðrinum. Að vestanverðu nær nyrðri hlutinn mest 0,1-0,2 m hæð en syðri hlutinn um 0,5 m hæð. Garðbrotið sem liggur í austur er mjög útflatt og hrunið. Leifar annarra hluta túngarðsins fundust ekki á vettvangi.

Nr.	3054-104	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Óþekkt	Tegund	Hleðsla	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Illgreinanlegar fornleifar	Hættumat	Hætta	Hættuorsök			
Aldur	1800-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi	Garðlönd og tún				
Lengd	3,2 m	Breidd	1,9 m	Hæð	0.7 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	391750,61	Isnet N	488238,209				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Lítið				
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir					

Rétt innan við túngarðinn, austan við vörðu [102] virðist vera óljóst brot af vegg eða hleðslu, mest um 0,7 m að hæð. Austan megin við það er mjög þýft og gætu þar leynst minjar í jörðu. Ekki er ljóst hvað þetta er. Míngagildi er varla mikið.

Nr.	3054-105	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Óþekkt	Tegund	Tóft -niðugröftur	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Illgreinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	1800-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Torf	Umhverfi	Bakki				
Lengd	12,8 m	Breidd	4 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	391798,757	Isnet N	488307,57				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Lítið				
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir					

Í norðurjaðri túnsins, rétt sunnan við mótekjussvæði [107] er óljós tóft við náttúrulegan bakka til norðurs, mögulega niðurgráfin. Dýpt frá botni er mest 1,6 m og mesta lengd tæpir 13 m. Sýnilegt vestan megin er ferhyrningslaga hólfi með inngangi á suðausturhorni og nokkru austar virðist líka vera veggstubbur sem gengur suður út úr bakkanum. Blautt er ofan í tóftinni og sunnan við hana er framræsluskurður. Miðað við staðsetninguna gæti þetta verið móstæði þar sem mórinn sem kom upp úr mógröfunum hefur verið geymdur. Tóftin hefur lítið minjagildi.

Nr.	3054-106	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Kennimark	Tegund	Varða	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Annað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		
Ástand	Vel greinanlegar minjar		Hættumat		Hættuorsök		
Aldur	1900-1950	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi	Gras- og mólendi				
Lengd	1 m	Breidd	1 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling		Heimildir				
Isnet E	391824,403	Isnet N	488421,36				
Verkefnanúmer MÍ	3054		Minjagildi	Lítið			
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Vörðunefna [106] er rétt ofan og austan við rétt [108], samsett úr fjórum steinum sem lagðir eru hver ofan á annan uppi á stórum jarðföstum steini. Gaddavírinna liggur á milli steina í vörðunni sem er á mörkum þess að geta talist varða. Ef til vill ætti frekar að líta á hana sem eins konar framhald af girðingarstæðinu [109].

Nr.	3054-107	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Mógrafir	Tegund	Niðurgroftur	Flokkun	Nytjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Illgreinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Annað	Umhverfi	Votlendi				
Lengd	78 m	Breidd	30 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá	Ö-Gestsstaðir GS, 2.				
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	391847,847	Isnet N	488314,166				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Norðan túnsins er stórt svæði með niðurgroftum þar sem líklega hefur verið mótekja og mögulega einnig torftekja en samkvæmt örnefnalýsingu var allt torf til bygginga tekið í mýrunum heima eða við túnið. Á svæðinu norðan túnsins eru niðurgreftir, allt að 1 m að dýpt, og fífuvaxið blautlendi. Allt svæðið er um 78 x 30 m að stærð. Mógrafirnar hafa nokkurt nokkurt minjagildi í samhengi við minjaheildina að Gestsstöðum.

Nr.	3054-108	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Rétt	Tegund	Hleðsla	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		
Ástand	Vel greinanlegar fornleifar		Hættumat		Hættuorsök		
Aldur	1500-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi	Gras- og mólendi				
Lengd	23,8 m	Breidd	10 m	Hæð	1.5	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá	Ö-Gestsstaðir GS, 5.				
Mæling	Uppmæling		Heimildir				
Isnet E	391809,421	Isnet N	488433,902				
Verkefnanúmer MÍ	3054		Minjagildi	Mikið			
Ljósmyndari	RKT		Mótvægisáðgerðir	15 m friðhelgi			

Í örnefnalýsingu er sagt frá rétt upp við kletta ofan við Sanddalsá: „Fram með túninu norðanverðu er holt við Sanddalsána, sem gömul rétt er á, og sér fyrir henni enn. Hún stendur á háholtinu skammt upp af ánni. Mun hún hafa verið notuð fram á þessa öld. [...] Fornar leifar af hleðslu fyrir rétt er í kima eða krika við ána, þar sem klettarnir enda vestanvert. Þessar réttarleifar eru milli hárra steina [...]“.

Þarna liggur grjóthlaðin rétt norður – suður með þremur rýmum. Nyrðri tvö rýmin eru lokuð en innangengt á milli þeirra austan megin upp við klettinn sem myndar vegg á þá hlið. Um 0,5 m há grjóthleðsla er auk þess uppi á klettinum þannig að veggurinn nær samtals um 1,5 m hæð þar en annars staðar er veggjahæð á bilinu 0,2-0,5 m, meiri í nyrðri rýmum. Syðsta rýmið er alveg opið til vesturs. Réttin er um 24 m á lengd og 10 m á breidd.

Örnefnin Réttarholt, Réttarbrekka og Réttarholtslækur þarna í kring eru greinilega dregin af þessari rétt. Réttin er ágætlega varðveitt og hefur ótvírætt minjagildi. Ef farið verður í skógrækt þarna þarf samkvæmt lögum að miða við að minnsta kosti 15 m fjarlægðarmörk við hana. Vegna þess að trjágróður breiðir úr sér er þó mælt með því að auka þau í 20 m.

Nr.	3054-109	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Girðingarstæði	Tegund	Hleðsla	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Annað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Greinanlegar minjar	Hættumat	Engin hætta	Hættuorsök	
Aldur	1920-1950	Horfin	Nei	Horfin ástæða	
Efni	Gaddavír, timbur	Umhverfi			
Lengd	4 m	Breidd	0,6 m	Hæð	
		Hleðslu umferð			
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá			
Mæling	Uppmæling	Heimildir			
Isnet E	391814,5	Isnet N	488431,719		
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Lítið		
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir			

Við réttina [108], alveg ofan í austurvegghleðslunni á klettinum, liggur girðingarstæði [109] hlaðið úr steinum og er girðingarstaur í grjóthleðslunni en girðingin lafir enn uppi með viðarstaurum og gaddavír. Hleðslan á klettinum sem er hluti réttarinnar virðist hafa verið nýtt sem framhald af þessu girðingarstæði því gaddavír er strengdur yfir hana líka.

Nr.	3054-110	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Kvíar	Tegund	Tóft	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	1800-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Torf og grjót	Umhverfi					
Lengd	4,7 m	Breidd	6,2 m	Hæð	0.7	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá	Ö-Gestsstaðir GS, 7; sjá einnig Ö-Gestsstaðir GG, 2.				
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	391914,958	Isnet N	488247,804				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Nokkurt				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Samkvæmt örnefnalýsingu var Kvíahóll í túninu upp af bænum, sunnan við Kvíalaut. „Á honum sjást gamlar, uppgrónar tóttir áberandi til að sjá, sem líklega hafa verið gamlar kvíar, en síðast voru færirkvíar notaðar. Síðast var haft í kvíum fyrri hluta þessarar aldar, eða fyrir 1920. “ Hringlaga tóft er á hól í túninu norðan megin við bæjarhól Gestsstaða. Tóftin er með útgang til suðurs og mikið gróin. Hún er 6 m á lengd og veggirnir um 0,5 m háir frá botni. Mögulega eru þetta kvíarnar á Kvíahól.

Nr.	3054-111	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Óþekkt	Tegund	Húsgrunnur	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	1900-1950	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Steypa	Umhverfi					
Lengd	5 m	Breidd	3 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	391895,649	Isnet N	488162,634				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Mikið				
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir					

Sunnan við kálgarðinn er lokuð steipt tóft með stefnu vestur – austur; hún er niðurgráfin, hæð frá botni 0,5-1,5 m og stærð 5 x 3 m. Tóftin er mjög yfirgróin grasi að norðan. Ekki er ljóst hvaða hlutverki þetta mannvirki hefur gegnt en það hefur minjagildi sem hluti af heildinni í bæjarhólnum.

Nr.	3054-112	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Fjós	Tegund	Niðurgröftur	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti	Fjósflöt	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Illgreinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	1800-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Torf og grjót	Umhverfi					
Lengd	11 m	Breidd	5 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	391897,809	Isnet N	488172,717				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Fyrir framan tóft [114] virðist vera kantur um 11 m á lengd sem myndar austurhlið niðurgrafins flatar [112]. Hæðarmunur milli hans og bakkans er um 1 m. Hæð frá botni að köntum er annars 0,5-1,5 m en svolítið virðist vera hlaðið meðfram fletinum að vestanverðu. Ekki er ljóst hvaða tilgangi þetta mannvirki hefur þjónað en kannski er þetta Fjósflöt sem samkvæmt örnefnalýsingu var í flatarhallanum niður af Fjóshól.

Nr.	3054-113	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Hlaða og votheysgryfja	Tegund	Húsgrunnur	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	1900-1950	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Steypa	Umhverfi					
Lengd	15 m	Breidd	6,2 m	Hæð	1.4	Hleðslu umferð	
Túnakort	Túnakort 1917	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	391909,385	Isnet N	488177,403				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Á túnakorti er byggingin norðan bæjarins merkt: „fjós o.fl.“ Í örnefnalýsingum er talað um Fjóshól: „Þá stóð fjósið norðan við þetta“, þ.e. íbúðarhúsið, „nærri sambyggt bænum, smásund á milli, á hæð, sem var kölluð Fjóshóll, og við það norðanvert hefur heytóttin verið, en seinast stóð steinsteypt hlaða, og sjást enn veggirnir.“ „Hóllinn sem fjósið stendur á heitir Fjóshóll, en flatarhallinn niður af Fjóshólnum Fjóslöt [112].“ „Gömul votheysgryfja, sem var grafin ofan í hól, átti að hafa staðið norðaustur af hlöðunni, en hún er horfin.“ Í raun rennur Fjóshóllinn saman við bæjarhólinn í heild en að öðru leyti er þetta nokkuð staðgóð lýsing á húsunum norðan bæjarins. Þar er varðveitt stór, steyppt tóft með stefnu norður – suður. Steypu veggirnir ná 0,3-0,7 m hæð og með utanverðum austurvegg er auk þess um 1,5 m þykk og 1,4 m há vegghleðsla úr torfi og grjóti en á þessa hlið er tóftin grafin inn í hæðina sem bæjarhúsin standa á. Ytri brún þessa veggjar er varla greinanleg. Líklega er þetta hlöðutóft um 15 m löng. (Meira - sjá skýrslu)

Nr.	3054-114	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Útihús	Tegund	Tóft	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat	Hætta	Hættuorsök	vegna skógæktar		
Aldur	1900-1950	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Steypa	Umhverfi					
Lengd	6 m	Breidd	3,2 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	391903,517	Isnet N	488180,287				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir	15 m friðhelgi				

Steypdur vesturveggur hlöðunnar [113] myndar að nokkru leyti austurgafli minni tóftar sem er með torf- og grjóthlöðnum veggjum að norðan og sunnan en opnast í vestur. Hún er um 6 x 6 m að stærð og ná veggirnir um 1,2 m hæð. Ekki er ljóst til hvers þetta rými hefur verið. Tóftin hefur allmikið minjagildi sem hluti af bæjarhólnum. Samkvæmt lögum þarf að vera 15 m friðhelgað svæði kringum fornleifar. Til að vernda minjaheildina í bæjartúninu er auk þess lagt til að skógur verði ekki ræktaður innan túnsins.

Nr.	3054-115	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Fjós	Tegund	Tóft	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	1900-1950	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Torf og grjót	Umhverfi					
Lengd	7,3 m	Breidd	5,2 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Túnakort 1917	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	391909,396	Isnet N	488164,767				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir	15 m friðhelgi				

Dyr virðast vera á suðurgafli hlöðunnar [113] og er í þeim steypur kantur upp í um 0,2 m og dyrahella fyrir innan. Um dyrnar er gengið yfir í minna rými [115] og gæti þar verið fjósið. Þykki hlaðni austurveggurinn á hlöðunni [113] liggur áfram suður og myndar einnig hluta af austurgafli fjóssins [115] sem er um 7 m á lengd. Suðurveggur þess er einnig hlaðinn úr torfi og grjóti, um 1 m að breidd og 1,4 m að hæð. Svolítill veggstubbur er sýnilegur á vesturgafli við suðvesturhornið en þarna gæti líka hafa verið timburþil. Fjósið liggur á ská upp við suðurgafli hlöðunnar og hefur inngangur í það verið vestan megin og þaðan hægt að komast í hlöðuna. Op virðist auk þess vera á austurgafli þannig að ef til vill hefur verið annar inngangur þar.

Nr.	3054-116	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Býli, bær	Tegund	Húsgrunnur	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti	Gestsstaðir	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat	Hætta	Hættuorsök	Vegna skógræktar		
Aldur	1900-1950	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Torf, grjót og steypa	Umhverfi					
Lengd	15,8 m	Breidd	10,5 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Túnakort 1917	Örnefnaskrá	Ö-Gestsstaðir GS, 6.				
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	391911,482	Isnet N	488148,208				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir	15 m friðhelgi				

Á túnakorti frá 1917 er bærinn sýndur um miðbik túnsins, fast sunnan við fjós. Nákvæm lýsing á húsakynnum er í örnefnalýsingu Guðmundar Skúlasonar: „Bærinn stóð á grasbala í beinni stefnu upp af fjárhúsunum uppi í brekkunni og því bratt neðan við hann og upp af honum, en samt er svolítill flöt, sem er slétt ofan við, upp að Kvíalaut og nokkuð þar fram á við. Bærinn stóð frammi á barðinu á þessum bala og fjósið norðan við. Sunnan við bæinn stóð skemman á barði við lækinn, sem rennur þar meðfram sunnan við og á upptök sín úr mikilli uppsprettu í Kvíalaut og sameinast Stekkjarlæk og öðru vatni, sem kemur úr skurðunum niður í Fláka. Þessi lækur segir Gunnar sé bara nefndur Lækur, en áður fyrr hlýtur hann að hafa verið bæjarlækurinn. Bæjarhús á Gestsstöðum eru nú löngu fallin ásamt öðrum húsum. Það var allt rífið, rétt eftir að jörðin fór í eyði. [...]“

(Meira - sjá skýrslu)

Nr.	3054-117	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Skemma	Tegund	Tóft	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	1850-1920	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Torf og grjót	Umhverfi					
Lengd	10,6 m	Breidd	6,6 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Túnakort 1917	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	391918,05	Isnet N	488136,342				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir	15 m friðhelgi				

Sunnan við tóft íbúðarhússins [116], syðst í bæjarhólnum, er nokkuð stór tóft sem opnast vestur, sennilega hlaðin úr bæði torfi og grjóti þótt hleðslugrjót sé ekki sýnilegt. Veggir eru 1-1,5 m breiðir og 1,2-1,5 m háir og tóftin er um 10,5 m á lengd. Staðsetning hennar kemur heim og saman við staðsetningu skemmunnar á bænum miðað við örnefnalýsingu. Skemman hefur allmikið minjagildi sem hluti heildarinnar í bæjarhólnum. Samkvæmt lögum þarf að vera 15 m friðhelgað svæði kringum fornleifar. Til að vernda minjaheildina í bæjartúninu er auk þess lagt til að skógrækt verði sleppt innan túnsins.

Nr.	3054-118	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Óþekkt	Tegund	Hleðsla	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	1800-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	23 m	Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	391902,786	Isnet N	488145,77				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Mikið				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir	15 m friðhelgi				

Grjóthleðsla, um 23 m löng, er byggð inn undir bakkann fyrir framan eða vestan bæjartóft [116] og skemmutóft [117] og hefur stefnu norður – suður. Einungis ytri brún er sýnileg og líklega hefur þetta verið gert til styrkingar undir hlaðið fyrir framan bæinn. Hleðslan hefur mikið minjagildi sem hluti af bæjarhólnum.

Nr.	3054-119	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Skurður	Tegund	Niðurgröftur	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Illgreinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur	1800-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða	
Efni	annað	Umhverfi			
Lengd	12,8 m	Breidd	3 m	Hæð	
				Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá	Ö-Gestsstaðir GS, 10.		
Mæling	Uppmæling	Heimildir			
Isnet E	391864,218	Isnet N	488132,772		
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Lítið		
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir			

Fyrir neðan skurð [120] er annar niðurgröftur eða vatnsfylltur skurður, tæpir 13 m að lengd og 3 m að breidd, og er einkum blautt í syðri enda hans. Miðað við staðsetninguna gætu þetta verið minjar um torftekju en samkvæmt örnefnalýsingu var torf síðast „rist í mýri, sem var við tröðina norðanvert neðan við brekkuna undan bænum.“

Nr.	3054-120	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Skurður/mógröf ?	Tegund	Niðurgröftur	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	1800-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Annað	Umhverfi					
Lengd	3 m	Breidd	1,3 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	391876,916	Isnet N	488136,311				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Nokkuð neðan bæjarhólsins er niðurgröftur, um 3 m langur og 1 m breiður og mesta dýpt um 1 m, vel gróinn hávöxnu grasi. Ekki er ljóst hvaða tilgangi hann hefur þjónað en hugsanlega hefur þarna verið tekið torf

Nr.	3054-121	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Óþekkt	Tegund	Tóft niðurgröftur	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Illgreinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	1700-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Torf	Umhverfi					
Lengd	4,3 m	Breidd	3,5 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392058,146	Isnet N	488070,664				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir					

Suðaustur upp frá bæjarstæðinu er óljós tóft, mögulega niðurgrafin í hlíðina. Tóftin er um 4 m á lengd og 3,5 m á breidd. Dýpt frá botni er mest 1,3 m en veggirnir lækka og fjara út til suðvesturs og er tóftin opin í þá átt. Hlutverk er óþekkt

Nr.	3054-122	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Traðir	Tegund	Leið	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Illgreinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur		Horfin	Nei	Horfin ástæða	Gróið		
Efni	Troðningur	Umhverfi					
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Túnakort 1917	Örnefnaskrá	Ö-Gestsstaðir GS, 6.				
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	391894,607	Isnet N	488124,164				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Á túnakorti liggur vegur austur um túnið að bænum og þaðan liggur gata áfram norðaustur. Í örnefnalýsingu segir: „Tröðin heim að bænum liggur milli fjárhúsanna og strýtuhólsins [þ.e. Húsahóls] og yfir mýrina, upp með læknum og upp snarbratta brekku heim að bænum.“ Þessi tröð er að hluta til sýnileg á loftmynd en ekki auðsjáanleg í hávöxnu grasinu á vettvangi. Hún hefur einkum minjagildi sem hluti af minjaheildinni í bæjartúninu.

Norðan við fjárhúsin [101] er nú akstursspor, líklega eftir fjórhjól sem landeigendur hafa notað til að komast um svæðið. Það liggur þó ekki í sama farvegi og tröðin áður.

Nr.	3054-123	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Samgöngubót	Tegund	Varða	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur		Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	1 m	Breidd	1 m	Hæð	0.5 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392208,703	Isnet N	488042,244				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Lítið				
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir					

Vörðubrot, 0,5 m á hæð, er á fjallsbrúninni austur af Gestsstöðum. Frá vörðunni sést til bæjarhólsins. Hún liggur í línu við vörður [128], [127], [124] og [125] til norðausturs.

Nr.	3054-124	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Samgöngubót	Tegund	Varða	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	1,6 m	Breidd	1,8 m	Hæð	1 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392414,73	Isnet N	488224,317				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir					

Austar í vörðuröðinni er um 1 m há grjóthlaðin varða sem að hluta til er hrunin. Hún er á milli vörðu [127] og [125], í línu við þær og vörður [123] og [128].

Nr.	3054-125	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Varða	Tegund	Varða	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	1,7 m	Breidd	1,4 m	Hæð	1.3	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392515,105	Isnet N	488300,316				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir					

Norðaustast í vörðuröðinni á fjallsbrúninni ofan Gestsstaða er grjóthlaðin varða, um 1,3 m há og nokkuð heilleg. Hún er í línu við vörður [123], [128], [127] og [124].

Nr.	3054-126	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Strókavarða	Tegund	Varða	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti	Strókavarða	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		
Ástand	Vel greinanlegar fornleifar		Hættumat		Hættuorsök		
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	3,4 m	Breidd	2,3 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling		Heimildir				
Isnet E	392354,339	Isnet N	488279,888				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir					

Ofan við túnið á Geststöðum „uppi á hábrúninni“ er gamalt vörðubrot, Strókavarða. Varðan og brekkan [Strókalæk] ásamt læknum [Strókalæk] draga nöfn sín af tveimur aflöngum steinum, sem stóðu skammt frá, nefndust þá Strókar. Það er ekki vitað með vissu, hvaða hlutverki þeir gegndu, en það líklegasta er, að þeir hafi verið leiðarvísar í brúninni og tengzt leiðinni [199], sem farin var þarna upp hliðina upp af bænum eða norðaustur af túninu. [...] Strókavarða er fyrsta varðan frá Geststöðum, en þaðan eru vörður inn múlann inn að Leiðarlæk. Strókar eru aflangir steinar, sem stóðu sér á brúninni. En þarna er varða, sem er skammt ofan við brúnina. Það er ekki vitað, hvenær hún var hlaðin, er sjálfsagt mjög gömul. Hlutverk þessarar vörðu hefur átt að vera að vísa, hvar farið var niður af brúninni á leiðinni niður hliðina að Geststöðum. En af því veður geta verið vond á þessum slóðum að vetrarlagi, dimmar hríðar og blint af muggu, og þegar hvítt er yfir, hefur varðan ekki dugað til. Hún er sennilega ekki alveg við brúnina. (Meira - sjá skýrslu)

Nr.	3054-127	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Samgöngubót	Tegund	Varða	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		
Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur		Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	1,6 m	Breidd	1,6 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392322,833	Isnet N	488127,731				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Norðaustan við vörðu [128] er grjóthlaðin varða, um 1,2 m á hæð. Hún samanstendur af einum stórum steini og nokkrum minni hlöðnum ofan á. Varðan er á milli vörðu [128] og vörðu [124], í línu við þær og vörður [123] og [125] til norðausturs

Nr.	3054-128	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Samgöngubót	Tegund	Varða	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		
Ástand	Fallin varða	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	1,5 m	Breidd	2 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392275,124	Isnet N	488089,015				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Lítið				
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir					

Norðaustan við vörðu [123] er grjóthlaðin varða sem samanstendur þó aðallega af einum stórum steini og nokkrum minni steinum sem hefur verið hlaðið ofan á hann en hafa nú hrunið og liggja í kring um hann. Varðan er um 1 m á hæð og er staðsett á milli vörðu [123] og vörðu [127] í línu við þær og vörður [124] og [125] til norðausturs

Nr.	3054-129	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Dagmálavarða	Tegund	Varða	Flokkun	Kennimark		
Sérheiti	Dagmálavarða	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		
Ástand	Vel greinanlegar fornleifar		Hættumat		Hættuorsök		
Aldur	900-1920	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	1 m	Breidd	0,5 m	Hæð	1.3 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá	Ö-Gestsstaðir GS, 3-4				
Mæling	Uppmæling		Heimildir				
Isnet E	392269,069	Isnet N	487915,865				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Mikið				
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir					

Í örnefnalýsingu er fjallinu ofan bæjartúns Gestsstaða lýst svo: „Brúnin ofan við dalinn, sem ber mikið á, liggur til suðvesturs. En á henni, þar sem hæst ber, er vörðubrot gamalt, Dagmálavarða.“ Ofan á fjallsbrúninni austan við Gestsstaði stendur heilleg varða sem sést frá bænum. Varðan er um 1,3 m há og tæpur 1 m í þvermál. Líklega er þetta Dagmálavarða en þarna eru einnig örnefnin Dagmálasund og Dagmáladalur. Varðan hefur allmikið minjagildi og er ekki í hættu á brúninni. Dagmálasund er norðaustur frá Miðmorgunssundi en önnur eyktamörk sem nefnd eru frá Geststöðum eru náttúruleg og teljast ekki fornleifar: „Ofan við brún, upp af Strókalæk, er mýrarsund, nefnt Miðmorgunssund. Það er skammt frá, þar sem leiðin [199] lá.

Nr.	3054-130	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði	Holtin	Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Kennimark	Tegund	Varða	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti	Brandsvarða	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		
Ástand	Greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	2,1 m	Breidd	2,4 m	Hæð	0,5 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá	Ö-Gestsstaðir GG, 2 og 5				
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	391905,837	Isnet N	488696,397				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir					

Holtin frá bæjartúni Gestsstaða að Kolhryggslæk eru í daglegu tali oftast nefnd einu nafni Holtin og þar eru nokkrar vörður. Samkvæmt örnefnalýsingum er svokölluð Brandsvarða nokkuð frá rétt [108]. „Þar innar [þ.e. frá Réttarholti] er melhóll nokkur og vörðubrot á, nefnt Vörðuholt, en varðan Brandsvarða.“ „Framar en lækirnir koma saman [í Réttarholtslæk] er stór og sérkennilegur holthóll, kringillagaður og stendur einn og sér. Þetta er nokkuð stórt holt með gamalli vörðu, sem er reyndar hrúnin fyrir löngu, en sést ennþá sem hrúga, og heitir Vörðuholt en varðan Brandsvarða. Það er ekki vitað, við hvaða Brand hún er kennd, eða hvort hann hefur hlaðið hana eða áð við hana. Þetta er það gamalt, að það veit enginn neitt um þetta. Hlutverk Brandsvörðu gæti hafa verið það, að maður, sem væri að koma innan af Sanddal, ef um sauðamann eða beitarhúsamann væri að ræða, og dimmviðri væri eða bylur, næði áttum heim að bænum.“ Brot af hrúnni grjóthlaðinni vörðu stendur á lítilli hæð eða melholti norðan við rétt [108]. Varðan er 0,5 m á hæð og rúmir 2 m í umfang. Umhverfis hana er gróið lyngi og mosa.

Nr.	3054-131	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	10.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Samgöngubót	Tegund	Varða	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		
Ástand	Greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	1,6 m	Breidd	1 m	Hæð	0.3	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	391964,166	Isnet N	488882,51				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Lítið				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Norðaustan við Brandsvörðu [130] fannst vörðubrot, einungis 0,3 m á hæð og mest um 1,6 m á breidd. Gróið er mosa og lyngi í kring. Varðan lætur lítið yfir sér og hefur ekki mikið minjagildi

Nr.	3054-135	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Skjólgarður/Grjótbyrgi	Tegund	Hleðsla	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		
Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat	Hætta	Hættuorsök			
Aldur	1800-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	3,2 m	Breidd	2,5 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392338,45	Isnet N	489668,903				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Nokkuð				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir	15 m friðhelgi				

„Utarlega inni í smáhvammi er stórt, kringilmyndað holt með grjótbyrgi á, Torfholt. “ Á hæð ofan götu [138] er 3 m löng grjóthleðsla með tveimur rýmum sem opnast í sitt hvora áttina, til norðausturs og suðvesturs en ekki virðist hafa verið innangengt milli þeirra. Milliveggurinn nær mestri hæð, um 0,6 m, en minnsta veggjahæð er um 0,1 m. Miðað við staðsetninguna er þetta mögulega grjótbyrgið sem nefnt er í örnefnalýsingu á Torfholti en útlit hleðslunnar minnir á skjólgarða. Þarna er nokkuð berangurslegt og vindasamt og hefur því ekki veitt af skjóli. Hleðslan hefur nokkurt minjagildi. Ef farið verður í skógrækt þarna þarf samkvæmt lögum að gera ráð fyrir að lágmarki 15 m fjarlægðarmörkum kringum hana.

Nr.	3054-136	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Samgöngubót	Tegund	Varða	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	1,8 m	Breidd	2,1 m	Hæð	0,4 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392470,202	Isnet N	490062,558				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisáðgerðir					

„Þá er þar [norðaustan við Vörðuholt] og holtshóll annar minni með vörðubroti nokkru nefnt Litlavörðuholt.“ „Litla-Vörðuholt [...] er líka með vörðubroti og stendur enn [...] í mýrarsvakka neðan frá Kolhryggslæk meðfram ánni, þar sem töluverðir hamrar standa við ána neðan við Kolhryggslækinn, en ofan við þessa kletta í ánni er mýrasvæðið, sem Litla-Vörðuholt stendur í. Varðan á Litla-Vörðuholti hefur átt að vera vísir, þegar komið hefur verið í þetta flatneskjusvæði, sem holtin standa í. Þessar vörður munu hafa verið leiðarvísar fyrir sauðamenn eða aðra, sem leið hafa átt inn á Selið [153]. Leiðin [138] frá Selinu liggur með ánni niður á þetta umrædda svæði. Vörðurnar (eða vörðubrotin), sem nefndar eru, sjást allar enn og eru afar gamlar. Sumar þessar vörður, eða allar nema Dagmálavarða [129], eru leiðarvörður.“ Vörðubrot er við götu [138] ofan við Sanddalsá, um 0,5 m að hæð. Varðan er hrúnin og samanstendur nú af nokkrum steinum í hrúgu. Mögulega er þetta gamla vörðubrotið á Litla-Vörðuholti.

Nr.	3054-137	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Stekkur	Tegund	Hleðsla	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	1800-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	5 m	Breidd	3,1 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392616,279	Isnet N	490318,865				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir	15 m friðhelgi				

Grjóthlaðin tóft er á mosa og lyngi vaxinni melhæð norður upp með götu [138]. Þetta er um 5 m löng ferhyrnd grjóthleðsla með inngang í suðausturhorninu og veggir eru 0,1-0,7 m að hæð. Mögulega er þetta stekkur. Varðveislan er hér betri en á hleðslu [135]. Tóftin hefur töluvert nokkurt minjagildi. Ef farið verður í skógrækt þarna þarf að miða við 15 m friðhelgt svæði í kringum hana.

Nr.	3054-138	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Leið	Tegund	Gata	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		
Ástand	Vel greinanlegar fornleifar		Hættumat		Hættuorsök		
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Troðningur	Umhverfi					
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá	Ö-Gestsstaðir GS, 3.				
Mæling	Uppmæling		Heimildir				
Isnet E	392830,56	Isnet N	490440,011				
Verkefnanúmer MÍ	3054		Minjagildi				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Í umfjöllun um selið frá Gestsstöðum segir í örnefnalýsingu „Glögg gata er niður með ánni heim að Gestsstöðum, svo að það hefur lengi verið notað.“ Leið liggur upp meðfram Sanddalsá frá Gestsstöðum að selinu. Hún er greinilega gömul en nokkuð skýr. Þessari leið má fylgja áfram allt að Selgili og upp með gilinu og sjást brot af henni langleiðina þegar gengið er norðaustur meðfram gilinu. Þetta gæti ef til vill bent til þess að auk þess sem gengið var að selinu frá Gestsstöðum hafi fólk komið úr norðri og austri og hefur Selgil þá hugsanlega dregið nafn af því að fólk gekk meðfram því á leið til selsins. Leiðin hefur einkum minjagildi í tengslum við selið.

Nr.	3054-139	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Samgöngubót ?	Tegund	Varða ?	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

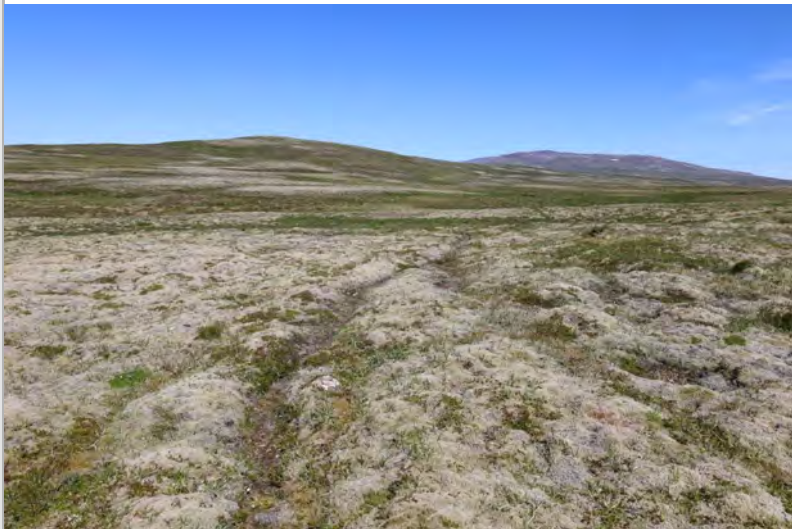
Ástand	Greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	2 m	Breidd	1 m	Hæð	0.7 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	394380,315	Isnet N	491765,808				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Nokkurt				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Norðan við Seltjörn er mögulega yfirgróin varða, um 0,7 m að hæð og mest 1,9 m í þvermál. Brot af leið [138] liggur þarna skammt frá. Í landslaginu er nokkuð um þústir sem minna á vörður en eru náttúrulegar. Í þessu tilviki er þó líklega um vörðu að ræða. Alla vega hefur hún verið kennimark við leiðina. Varðan hefur nokkurt minjagildi og er ekki í hættu á heiðinni.

Nr.	3054-140	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Leið	Tegund	Gata	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

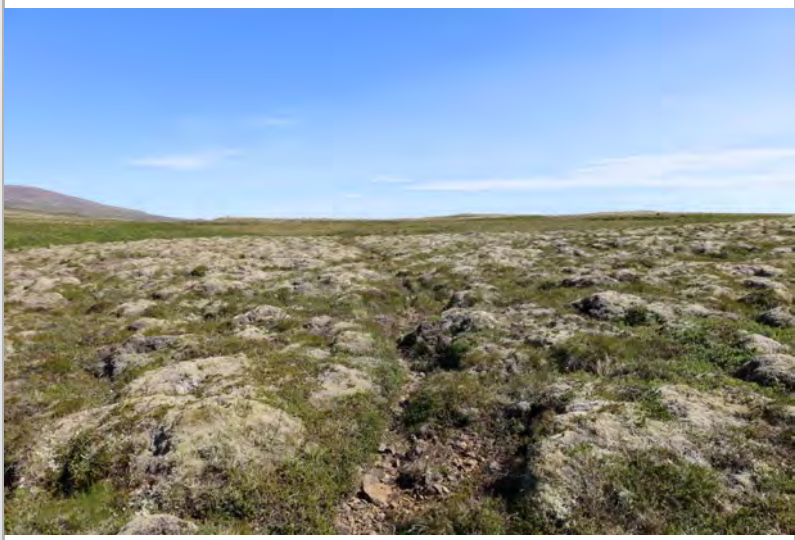
Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða	
Efni	Troðningur	Umhverfi			
Lengd		Breidd		Hæð	
		Hleðslu umferð			
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá			
Mæling	Uppmæling	Heimildir			
Isnet E	393968,812	Isnet N	491900,107		
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi			
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir			

Norðvestan megin við Seltjörn á heiðinni liggur brot af leið [140] í norður og virðist enda við Sellæk. Gata [141] klofnar frá henni og liggur spölkorn í norðaustur. Gata [138] er ekki langt undan. Þessar götur eru augljóslega gamlar og ekki lengur í notkun en bera því vitni ásamt götu [138] og póstleið [199] að nokkur umferð hafi verið um heiðina á fyrri tíð.

Nr.	3054-141	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Leið	Tegund	Gata	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða	
Efni	Troðningur	Umhverfi			
Lengd		Breidd		Hæð	
		Hleðslu umferð			
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá			
Mæling	Uppmæling	Heimildir			
Isnet E	394006,702	Isnet N	491921,535		
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi			
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir			

Norðvestan megin við Seltjörn á heiðinni liggur brot af leið [140] í norður og virðist enda við Sellæk. Gata [141] klofnar frá henni og liggur spölkorn í norðaustur. Gata [138] er ekki langt undan. Þessar götur eru augljóslega gamlar og ekki lengur í notkun en bera því vitni ásamt götu [138] og póstleið [199] að nokkur umferð hafi verið um heiðina á fyrri tíð.

Nr.	3054-142	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Samgöngubót	Tegund	Varða	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		
Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	1,7 m	Breidd	1,1 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	394393,399	Isnet N	490627,364				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Mjög mikið				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Varðan er fjórða varðan röð. Hún er nokkuð lengra í norðaustur, grjóthlaðin og standa tvö prik upp úr henni. Sjálf grjóthleðslan nær um 0,6 m hæð en varðan er mest 1,7 m í þvermál. Hún er staðsett þar sem póstleiðin [199] liggur yfir landamerki. Varðan hefur mikið minjagildi, ekki síst í samhengi við hinar vörðurnar [155 / 151 / 152 / 150 / 177 / 178] sem þarna eru og póstleiðina [199].

Nr.	3054-143	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Leið	Tegund	Gata	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða	
Efni	Troðningur	Umhverfi			
Lengd		Breidd		Hæð	
Túnakort		Nei	Örnefnaskrá		
Mæling	Uppmæling	Heimildir			
Isnet E	393481,945	Isnet N	491285,808		
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi			
Ljósmyndari		Mótvægisaðgerðir			

Brot af götu liggur með stefnu norður – suður á milli Selgils og gilsins sem Kolhryggslækur rennur um. Gatan beygir suður út frá selgötunni [138] við Selgil og sést vel á loftmynd. Miðað við staðsetningu og stefnu virðist líklegt að þessi gata hafi tengst kolagröfunum við Kolhrygg.

Nr.	3054-144	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Leið	Tegund	Gata	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		
Ástand	Vel greinanlegar fornleifar		Hættumat		Hættuorsök		
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Troðningur	Umhverfi					
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling		Heimildir				
Isnet E	393300,809	Isnet N	491001,565				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir					

Brot af götu liggur með stefnu norður – suður á milli Selgils og gilsins sem Kolhryggslækur rennur um. Gatan beygir suður út frá selgötunni [138] við Selgil og sést vel á loftmynd. Miðað við staðsetningu og stefnu virðist líklegt að þessi gata hafi tengst kolagröfunum við Kolhrygg.

Nr.	3054-146	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Selvarða	Tegund	Varða	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti	Selvarða	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		
Ástand	Vel greinanlegar fornleifar		Hættumat		Hættuorsök		
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	2,4 m	Breidd	2,3 m	Hæð	1.5 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling		Heimildir				
Isnet E	393204,201	Isnet N	490049,796				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi		Mjög mikið			
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir					

Í örnefnalýsingu segir: „Í Selklettum er greni. Þessir klettastallar eru hvor upp af öðrum, og innan til á þeim efri er Selvarða. Það er ekki vitað, hvaða hlutverki hún hefur gegnt upphaflega, hvort hún og klettarnir hafa verið eyktamörk frá Selinu eða verið smalanum einhver leiðarvísir eða öðrum. Sennilega er hlutverk hennar eitthvað í sambandi við Selið og smalinn ef til vill haft hana í sína þágu.“ Varða stendur á klettabelti á fjallsbrúninni suðaustur af seltóftum [153] og [154] og sést vel frá tóftunum. Samkvæmt örnefnalýsingu eru klettarnir sem hún stendur á kallaðir Selklettar. Gróið er grasi og mosa í kringum hana. Varðan er um 1,5 m á hæð og 2,5 m á breidd en norður- og austurhluti hennar virðist að hluta til hruninn.

Nr.	3054-147	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Leið	Tegund	Gata	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		
Ástand	Vel greinanlegar fornleifar		Hættumat		Hættuorsök		
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Troðningur	Umhverfi					
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling		Heimildir				
Isnet E	393119,347	Isnet N	489937,464				
Verkefnanúmer MÍ	3054		Minjagildi				
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir					

Fast ofan eða vestan við vörðu [146] er svolítið brot af götu [148] sem liggur norður – suður og nokkru neðan eða vestan hennar er brot af annarri götu [147] sem liggur áfram suður meðfram hlíðarbrúninni. Þær ná ekki saman en hafa líklega tilheyrt sömu leið sem beygir í norður út frá póstleið [199].

Nr.	3054-148	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Leið	Tegund	Gata	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða	
Efni	Troðningur	Umhverfi			
Lengd		Breidd		Hæð	
		Hleðslu umferð			
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá			
Mæling	Uppmæling	Heimildir			
Isnet E	393229,765	Isnet N	490078,273		
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi			
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir			

Fast ofan eða vestan við vörðu [146] er svolítið brot af götu [148] sem liggur norður – suður og nokkru neðan eða vestan hennar er brot af annarri götu [147] sem liggur áfram suður meðfram hlíðarbrúninni. Þær ná ekki saman en hafa líklega tilheyrt sömu leið sem beygir í norður út frá póstleið [199].

Nr.	3054-149	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Óþekkt	Tegund	Garðlag	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	1500-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd		Breidd	0.7 m	Hæð	0.7 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	394273,173	Isnet N	490462,449				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Nokkru sunnan við vörður [177] og [178] við póstleið [199] er 0,7-1 m breitt garðlag, um 0,7 m að hæð og standa staurar upp úr því. Garðlagið myndar brú yfir mýri og verður að ganga á henni til að komast yfir án þess að blotna. Garðlagið sést einnig vel á loftmynd.

Nr.	3054-150	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Samgöngubót	Tegund	Varða	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		
Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	1,7 m	Breidd	0,9 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	394229,739	Isnet N	490543,714				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Mjög mikið				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Lengra í norðaustur frá röðinni með vörðum [155], [151] og [152], á milli heiðatjarna og hóla, er fjórða varðan, grjóthlaðin með strýtumyndaðan stein efst þannig að álengdar lítur út eins og hún sé með pípuhatt. Varðan er um 1,2 m að hæð, 1,7 m að lengd og 1 m að breidd. Í kringum hana er vaxið mosa og lyngi. Frá henni liggja þrjár vörður, [177], [178] og [142], til viðbótar í röð norðaustur uppi á hæð og eru greinilega kennimörk við póstleið [199].

Nr.	3054-151	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Samgöngubót	Tegund	Varða	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	2 m	Breidd	1,8 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	393930,117	Isnet N	490401,936				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Mjög mikið				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Norðaustan við vörðu [155], á hæð ofan heiðartjarnar, er varða hlaðin úr grjóti upp í um 0,7 m hæð, 2 x 1,7 m að stærð. Í kringum hana er vaxið mosa og lyngi. Varðan hefur mikið minjagildi, ekki síst sem hluti af vörðuröðinni við póstleið [199].

Nr.	3054-152	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Samgöngubót	Tegund	Varða	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða	
Efni	Grjót	Umhverfi			
Lengd	1,5 m	Breidd	1 m	Hæð	
				Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá			
Mæling	Uppmæling	Heimildir			
Isnet E	393998,562	Isnet N	490452,07		
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Mjög mikið		
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir			

Á hæð norðan við vörðu [151] í sömu línu er grjóthlaðin varða, um 0,7 m að hæð og 1 m í þvermál. Í kringum hana er vaxið mosa, lyngi og villiblómum. Hún er hluti af vörðuröðinni meðfram póstleið [199] og hefur mikið minjagildi.

Nr.	3054-153	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Sel	Tegund	Tóft	Flokkun	Selsminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat	Hætta	Hættuorsök	Vegna skógræktar		
Aldur	900-1700	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Torf og grjót	Umhverfi	Gras- og mólendi				
Lengd	20 m	Breidd	16 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392717,813	Isnet N	490486,579				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Mjög mikið				
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir	15-20 m friðhelgi				

Í sýslu- og sóknalýsingum fyrir Mýra- og Borgarfjarðarsýslur frá 1840 segir að fáir bæir í sóknunum hafi átt selstöðu og að þær hafi allstaðar verið aflagðar. Þar er sagt að það hafi verið vegna þess að auðvelt hafi verið að nota beitolandið vegna vegalengdar að heiman og vegna þess að selstöður krefjast fleira fólks. Miðað við örnefnalýsingu var þó lengi selstaða í landi Gestsstaða: „Dálítið undirlendi er með ánni frá Selgili, en það er mestallt mýrlendi með kringilmynduðum holtum. Selflói eða Selmýrar, eins og þær eru oftar nefndar, eru rétt frá gílinu niður að Fremri-Torfholtslæk. Við Selgilið, innan við Selmýrar, eru þurrir móar. Í þeim, skammt upp af ánni, eru greinilegar húsatóttir eftir sjálft selið og heitir Sel. Þarna mun hafa verið haft í seli í margar aldir, en það er ekki vitað, hvenær síðast var haft í seli, en það gæti hafa verið fram á síðustu öld. Þrettán eða fjórtán örnefni eru varðveitt í kringum Selið og á svæðinu upp af því, sem kennd eru við það.
(Meira - sjá skýrslu)

Nr.	3054-154	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Sel	Tegund	Tóft	Flokkun	Selsminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat	Hætta	Hættuorsök	Vegna skógræktar		
Aldur	900-1700	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Torf og grjót	Umhverfi	Gras- og mólendi				
Lengd	6,8 m	Breidd	5 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392711,103	Isnet N	490476,318				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Mjög mikið				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir	15-20 m friðhelgi				

Minni tóft er rétt sunnan við stóru seltóftina [153]. Hún hefur stefnu nokkurn veginn suðvestur – norðaustur með inngang að vestanverðu. Veggir eru mest 1,5 m háir og tóftin er um 7 m löng. Hún er yfirgróin grasi en lögun hennar er þó skýrari en lögun rýma í tóft [153]. Tóftin hefur mikið minjagildi. Hún gæti komist í mikla hættu vegna skógargróðurs í framtíðinni enda nú þegar þéttur birkigróður skammt frá.

Nr.	3054-177	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Samgöngubót	Tegund	Varða	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	2,2 m	Breidd	1,6 m	Hæð	0.6 m	Hleðslu umferð	5 umferðir
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	394295,603	Isnet N	490593,178				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Mjög mikið				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Á hæð við landamerkin eru tvær vörður hlið við hlið. Önnur [177] er yfirgróin grasi, um 0,6 m að hæð og 2,2 x 1,6 m að stærð. Þetta gæti verið náttúruleg þúst en hún er engu að síður áberandi kennimark með hinum vörðunum sem þarna eru. Hin varðan [178] er myndarlega hlaðin úr grjóti upp í um 1,4 m hæð, uppistandandi og vel varðveitt. Hún er 1,5 m á lengd og 1,1 m á breidd. Báðar vörður hafa mikið minjagildi sem hluti af vörðuröðinni við póstleið [199]. Einkum hefur þó varða [178] mikið minjagildi

Nr.	3054-178	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Samgöngubót	Tegund	Varða	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		
Ástand	Vel greinanlegar fornleifar		Hættumat		Hættuorsök		
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	1,5 m	Breidd	1,1 m	Hæð	1.4 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling		Heimildir				
Isnet E	394297,524	Isnet N	490594,115				
Verkefnanúmer MÍ	3054		Minjagildi	Mjög mikið			
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Á hæð við landamerkin eru tvær vörður hlið við hlið. Önnur [177] er yfirgróin grasi, um 0,6 m að hæð og 2,2 x 1,6 m að stærð. Þetta gæti verið náttúruleg þúst en hún er engu að síður áberandi kennimark með hinum vörðunum sem þarna eru. Hin varðan [178] er myndarlega hlaðin úr grjóti upp í um 1,4 m hæð, uppistandandi og vel varðveitt. Hún er 1,5 m á lengd og 1,1 m á breidd. Báðar vörður hafa mikið minjagildi sem hluti af vörðuröðinni við póstleið [199]. Einkum hefur þó varða [178] mikið minjagildi

Nr.	3054-179	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði	Geststaðatún	Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	26.09.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Brunnur og vatnslagnir	Tegund	Heimild	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Ekki sést til fornleifa	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur		Horfin	Já	Horfin ástæða			
Efni		Umhverfi					
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá	Ö-Gestsstaðir GS, 7.				
Mæling	Lofthmynd	Heimildir	Smíðarnar voru alltaf innsta þráin, 1978, 18.				
Isnet E	391869,2	Isnet N	488202,206				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari	Tíminn 1978	Mótvægisaðgerðir					

Í viðtali árið 1978 segir Páll Guðjónsson frá fundi gamallar grjóthlaðinnar vatnsleiðslu við fjósið á Gestsstöðum. Vatnið var „leitt í svelg úr lind, sem er ofar, eða sem bæjarlækurinn kemur úr. Þetta fannst, þegar fyrri fjóshlaðan var byggð og var grafið fyrir henni. Reyndist leiðslan liggja fast við fjósvegginn. Ef til vill hefur einhver búandi á Gestsstöðum einhvern tíma fengið rennandi vatn í bæ sinn úr leiðslu þessari, og ekki þurft að sækja vatnið út, þótt ekki sé vitað nú, hvort svo hefur verið.“ Á mynd sem birt var með viðtalinu er sýnt hvar vatnssuppsprettan var ofan bæjarhúsa og fjósbrunnur neðan og norðvestan þeirra en samkvæmt Páli liggur grjóthlaðna leiðslan í jörðu milli þessara tveggja staða. Hún sést því ekki á yfirborði og brunnurinn fannst ekki heldur. Í örnefnalýsingu segir: „Upp af bænum var Kvíalaut. Í henni er uppsprettulind, og úr henni var leitt vatn í bæinn.“ Miðað við staðsetninguna virðist líklegt að hér sé að minnsta kosti verið að tala um sömu uppsprettu sem hefur þá verið nýtt á mismunandi tímum sem vatnsveita.

Nr.	3054-180	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	26.09.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Þvottastaður	Tegund	Náttúruminjar	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti	Ullarklettur	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

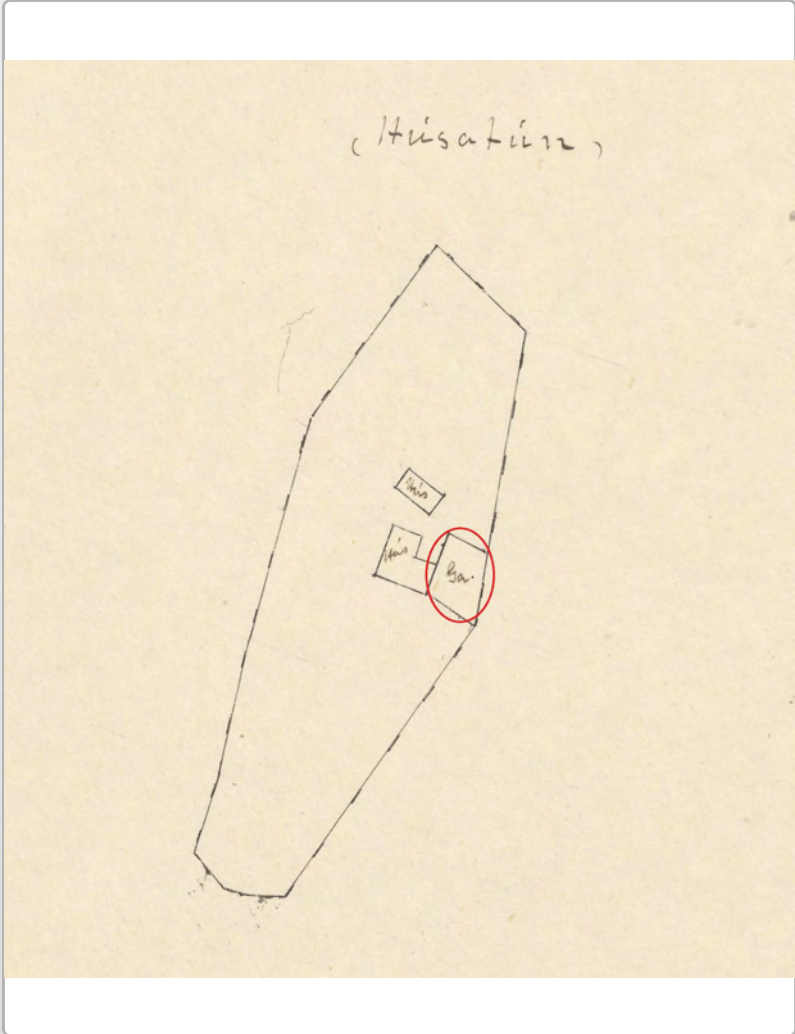
Ástand	Vel greinanlegar minjar	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur		Horfin	Nei	Horfin ástæða	
Efni		Umhverfi	Árbakki		
Lengd		Breidd		Hæð	
Túnakort		Nei	Örnefnaskrá		
Mæling	Loftmynd		Heimildir	Ö-Gestsstaðir GS, 2.	
Isnet E	392394,262	Isnet N	490028,32		
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi			
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir			

„Nokkru neðar, móti þar sem innsta Lambagilið Sanddalstungumegin rennur í ána, er áberandi klettur Gestsstaðamegin, sem heitir Ullarklettur. Þetta mun vera gamalt örnefni. Hann stendur sér í árbakkanum, ekki mjög hár og bergið svart, en að ofan er hann nokkuð breiður. Um tilefni þess nafns er nú glatað, en það, sem gæti komið til greina sem vísbending, er, að þar sem Selið er skammt innar, hafi það verið notað til að rýja féð (geldfé) og ullin þvegin í ánni rétt við klettinn og hún síðan breidd ofan á hann, en hann er flatur að ofan og skammt frá götunni. Annað, sem gæti komið til greina, að féð hafi skriðið utan í honum og rifið af sér ullina og dálítið af ull verið tínt saman.“ Á vettvangi fannst náttúrulegur klettur sem skagar út í Sanddalsána og gæti verið Ullarklettur.

Nr.	3054-181	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði	Húsatún	Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	26.09.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Kálgarður Húsatún	Tegund	Heimild	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Ekki sést til fornleifa	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur		Horfin	Já	Horfin ástæða	
Efni	Ekki metið	Umhverfi			
Lengd		Breidd		Hæð	
				Hleðslu umferð	
Túnakort	Túnakort 1917	Örnefnaskrá			
Mæling	Túnakort 1917	Heimildir			
Isnet E	391900,112	Isnet N	488147,066		
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi			
Ljósmyndari		Mótvægisaðgerðir			

Á túnakorti af Húsatúni hjá Gestsstöðum er merktur 300 m² kálgarður austan við fjárhúsin [101]. Engar leifar hans fundust á vettvangi en líklega var hann þar sem tóftirnar af hesthúsinu og lambhúsinu eru.

Nr.	3054-182	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	26.09.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Kálgarður forn	Tegund	Heimild	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Ekki sést til fornleifa	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur		Horfin	Já	Horfin ástæða	
Efni		Umhverfi			
Lengd		Breidd		Hæð	
Túnakort		Nei	Örnefnaskrá	Ö-Gestsstaðir GS, 9.	
Mæling	Loftmynd		Heimildir		
Isnet E		Isnet N			
Verkefnanúmer MÍ	3054		Minjagildi		
Ljósmyndari		Mótvægisaðgerðir			

Í örnefnalýsingu segir „Flatarhalli sléttur var neðan við, Fjósflöt, en neðan við bæjarhlaðið, í bæjarhallanum, var forn kálgarður, en hann sést ekki lengur.“ Engar leifar af þessum kálgarði fundust á vettvangi og hann er ekki merktur á túnakortið.

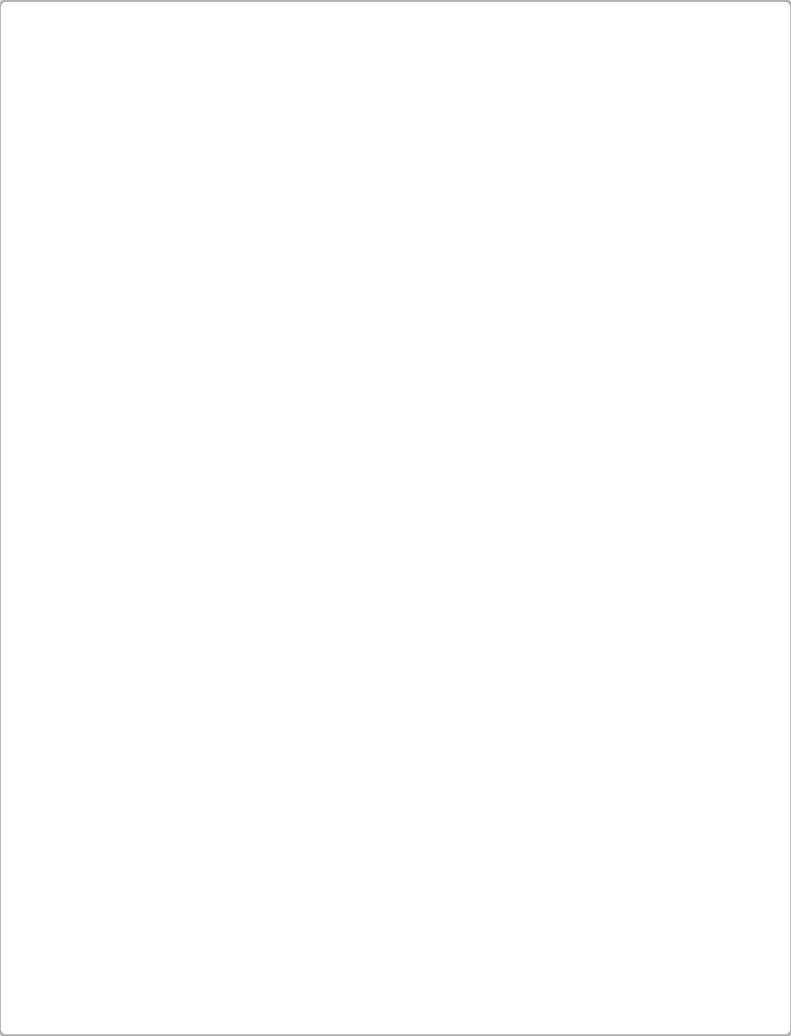
Nr.	3054-183	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	26.09.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Kolagrafir	Tegund	Heimild	Flokkun	Nytjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Ekki sést til fornleifa	Hættumat	Hætta	Hættuorsök	Vegna skógræktar		
Aldur		Horfin	Já	Horfin ástæða			
Efni		Umhverfi	Kjarr- og skóglendi				
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá	Ö-Gestsstaðir GS, 2.				
Mæling	Loftmynd		Heimildir				
Isnet E	392983,756	Isnet N	490879,328				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari		Mótvægisaðgerðir					

Í örnefnalýsingu segir „Þessi hryggur heitir Kolhryggur, en þarna hefur í aldir eða fyrr á öldum verið gert til kola. Ekki veit ég, hvenær það var síðast gert, gæti hafa verið gert á síðustu öld.“ Samkvæmt þessu var gert til kola á eða við Kolhrygg og eru örnefnin Kolhryggsklettar, Kolhryggslækur og Kolhryggsbrekka dregin af honum. Umrætt svæði er norðan við Kolhryggslæk og er nú mjög þéttgróið birkikjarri og öðrum gróðri. Minjar um kolagrafirnar fundust ekki en leynast þar þó vafalítið

Nr.	3054-184	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	26.09.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Eldri selstaða	Tegund	Tóft	Flokkun	Selsminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	900-1700	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Torf og grjót	Umhverfi	Gras- og mólendi				
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Lofthmynd	Heimildir					
Isnet E	392768,784	Isnet N	490512,442				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi					
Ljósmyndari		Mótvægisaðgerðir	15-20 m friðhelgi				

Nokkuð austan við stóra tóftarhólinn [153] má greina þústir eða tóftaleifar sem gætu verið frá eldra seli. Þær sjást betur á loftmynd en á vettvangi. Þessar minjar hafa mikið gildi en þeim gæti jafnframt stafað mikil hættu af skógargróðri í framtíðinni enda nú þegar þéttur birkigróður norðan þeirra.

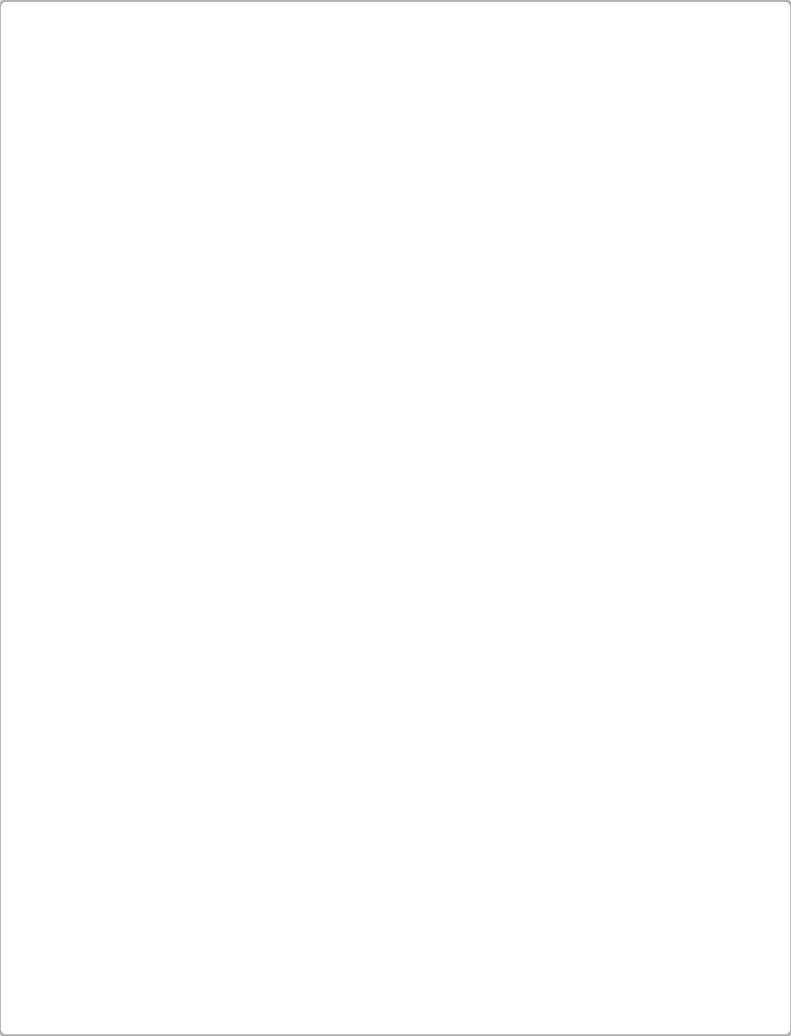
Nr.	3054-185	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	26.09.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Torfrista	Tegund	Heimild	Flokkun	Nytjar		
Sérheiti	Torfholtsmýri	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Ekki sést til fornleifa	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur	900-1900	Horfin	Já	Horfin ástæða	
Efni	annað	Umhverfi			
Lengd		Breidd		Hæð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá	Ö-Gestsstaðir GS, 3 og 10		
Mæling	Lofthmynd	Heimildir			
Isnet E	392353,752	Isnet N	489717,093		
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi			
Ljósmyndari		Mótvægisaðgerðir			

Í örnefnalýsingu segir: „Í Torfholtsmýri hefur sennilega einhvern tíma verið rist torf, líklega einhver ómerkileg reiðingsrista í lautinni eða hvamminum, þar sem holtið er, og holtið hefur verið notað til að þurrka torfið eða stafla því saman, en nafnið virðist á þessu svæði aðallega kennt við holtið, svo að það mun vera nokkuð langt síðan rist hefur verið í þessum mýrum.“ Enn fremur segir „Það mun hafa verið tekinn reiðingur í mýrinni við Torfholt, og holtið mun hafa verið notað til að stafla torfinu eða þurrka. Ég veit ekki, hversu góður reiðingurinn hefur verið, en hann mun hafa verið notaður á heytóttir og eftir að hlöður hafa komið, hefur verið hætt að rista í þessum Torfholtsmýrum.“ Engin ummerki um torfristu sjást á vettvangi

Nr.	3054-187	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	26.09.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Flákavarða	Tegund	Heimild	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti	Flákavarða	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Ekki sést til fornleifa	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur		Horfin	Já	Horfin ástæða	
Efni		Umhverfi			
Lengd		Breidd		Hæð	
		Hleðslu umferð			
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá	Ö-Gestsstaðir GS, 4.		
Mæling			Heimildir		
Isnet E		Isnet N			
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi			
Ljósmyndari		Mótvægisaðgerðir			

Í örnefnalýsingu segir: „Suður af fjárhúsunum [101], er mýrasvæði, sem kallast Fláki. Það er utanvert við tröðina [122], heiman frá og út, þar sem Börðin byrja. Utanvert er gamalt vörðubrot, Flákavarða, sennilega gamall leiðarvísir og sést enn. Leiðin upp af Eyrinni hefur verið upp í Flákann og heim áður fyrr. Varðan stendur uppi á holti, upp af Eyrinni.“ Flákavarða fannst ekki á vettvangi

Nr.	3054-188	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði	Stekkjargil	Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	26.09.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Stekkur	Tegund	Heimild	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Ekki sést til fornleifa	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur		Horfin	Já	Horfin ástæða	
Efni		Umhverfi			
Lengd		Breidd		Hæð	
Túnakort		Nei	Örnefnaskrá	Ö-Gestsstaðir GS, 4.	
Mæling			Heimildir		
Isnet E		Isnet N			
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi			
Ljósmyndari		Mótvægisáðgerðir			

Í örnefnalýsingu segir: „Niður með Stekkjargili sjást enn greinilegar, uppgrónar rústir eftir gamlan stekk. Hann stendur í aflíðandi brekku og hálfdeigja í kring, skammt frá gilinu. Stekkur er nokkru neðar en Breiðasund og Lyklablettur. Þar mun síðast hafa verið stíað frá í byrjun þessarar aldar, og Guðjón Guðmundsson, faðir Gunnars á Gestsstöðum, notaði hann síðastur. En í hvammi inni í gilinu, niður við Eyri, eru fornar leifar af stekkjum, sem notaðir hafa verið í fornöld, en hætt, þegar fór að kólna verulega í veðri og fannir hefur tekið seint upp.“ Örnefnin Stekkjargil, Stekkjarholt, Stekkjarmýri og Stekkjarlækur eru dregin af stekknium. Minjar um stekkinn fundust ekki á vettvangi en í dag eru þar sumarbústaðir umkringdir trjágróðri.

Nr.	3054-199	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	07.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Leið	Tegund	Gata	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti	Póstleið	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		
Ástand	Greinanlegar fornleifar		Hættumat		Hættuorsök		
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Troðningur	Umhverfi					
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling		Heimildir	Herforingjaráðskort			
Isnet E	393914,706	Isnet N	490119,216				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Mikið				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisáðgerðir					

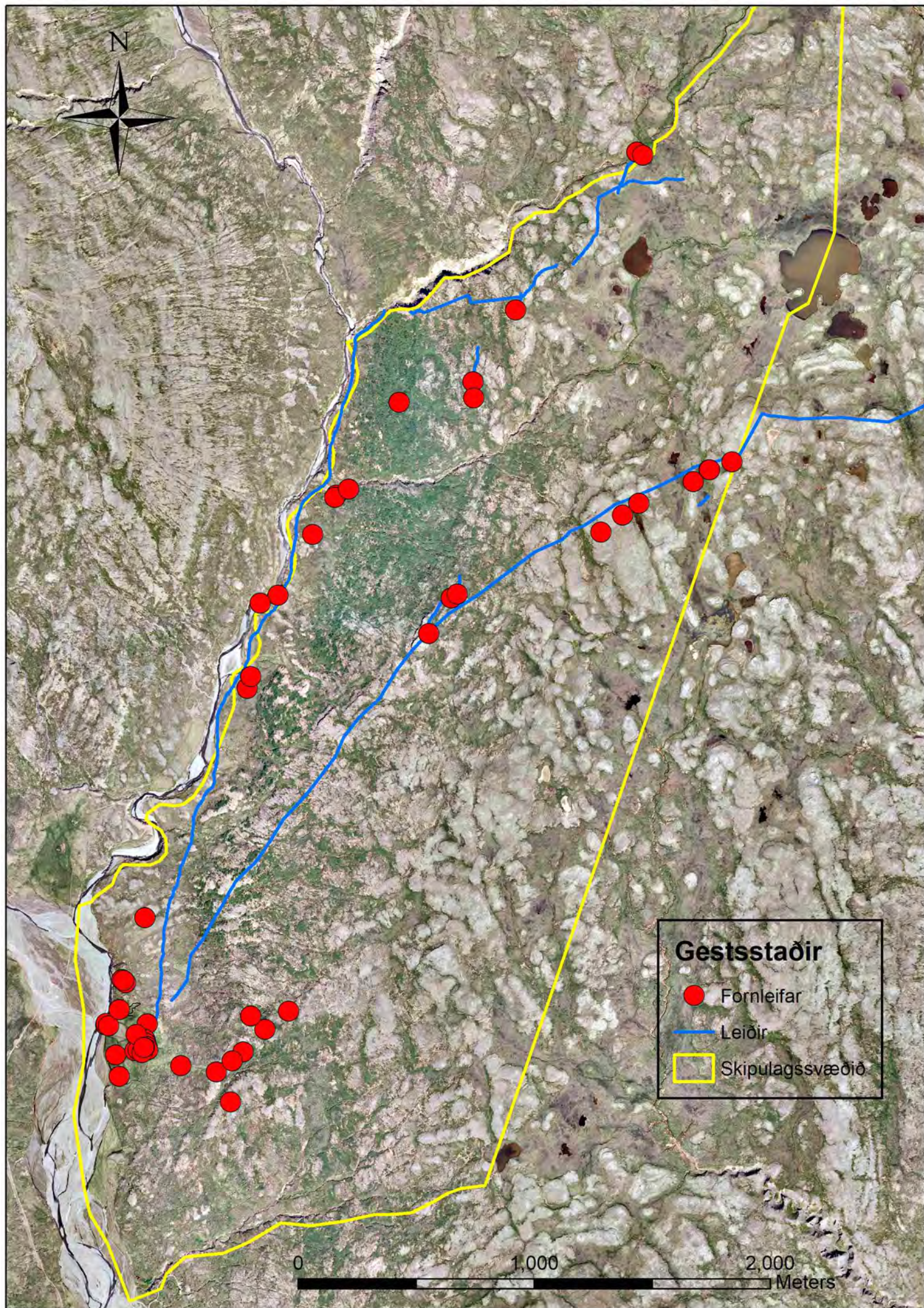
Gömul póstleið er merkt inn á *Herforingjaráðskort* Dana árið 1914 og sést þar hvar hún liggur norður frá þjóðveginum um land Sveinatungu, að Gestsstöðum og þaðan norðaustur upp á fjall og yfir heiðina, þar sem hún fylgir á kafla landamerkjum. Hún liggur síðan niður að Fornahvammi þar sem var landsímastöð en önnur stöð var í Sveinatungu. „En fyrr á öldum og fram á þessa var farið upp með Gestsstöðum, upp fyrir brún, inn múla og komið niður með Leiðarlæk móti Fornahvammi. Þetta var sem sagt önnur leið af Norðurlandsleiðinni, farin af ferðamönnum. Hún þótti greiðari, en pósturinn hefur farið Norðurárdalinn, leiðina upp og inn fyrir Sveinatungu, sem nú er farin.“ Svo segir í örnefnalýsingu og samkvæmt henni var Strókavarða [126] fyrsta varðan sem komið var að frá Gestsstöðum „en þaðan eru vörður inn múlann að Leiðarlæk.“ „Leiðin mun hafa legið niður frá Strókavörðu og Strókum niður hlíðina, þar sem Strókabrekka og Strókalækur eru.“ (Meira - sjá skýrslu)

Nr.	3055-155	Bæjarnafn	Gestsstaðir	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	51
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Samgöngubót	Tegund	Varða	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/ skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	1700-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	1,9 m	Breidd	1,8 m	Hæð	0.8 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	393837,923	Isnet N	490328,785				
Verkefnanúmer MÍ	3054	Minjagildi	Mjög mikið				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Grjóthlaðin varða er í fjallsbrúninni ofan Kolhryggslækjar. Hún er um 0,8 m að hæð og 1,5 m í þvermál. Varðan stendur ofan og sunnan við póstleið [199] og er sú fyrsta í röð af vörðum sem hlaðnar eru norðaustur yfir heiðina. Í kringum hana er vaxið mosa og lyngi.

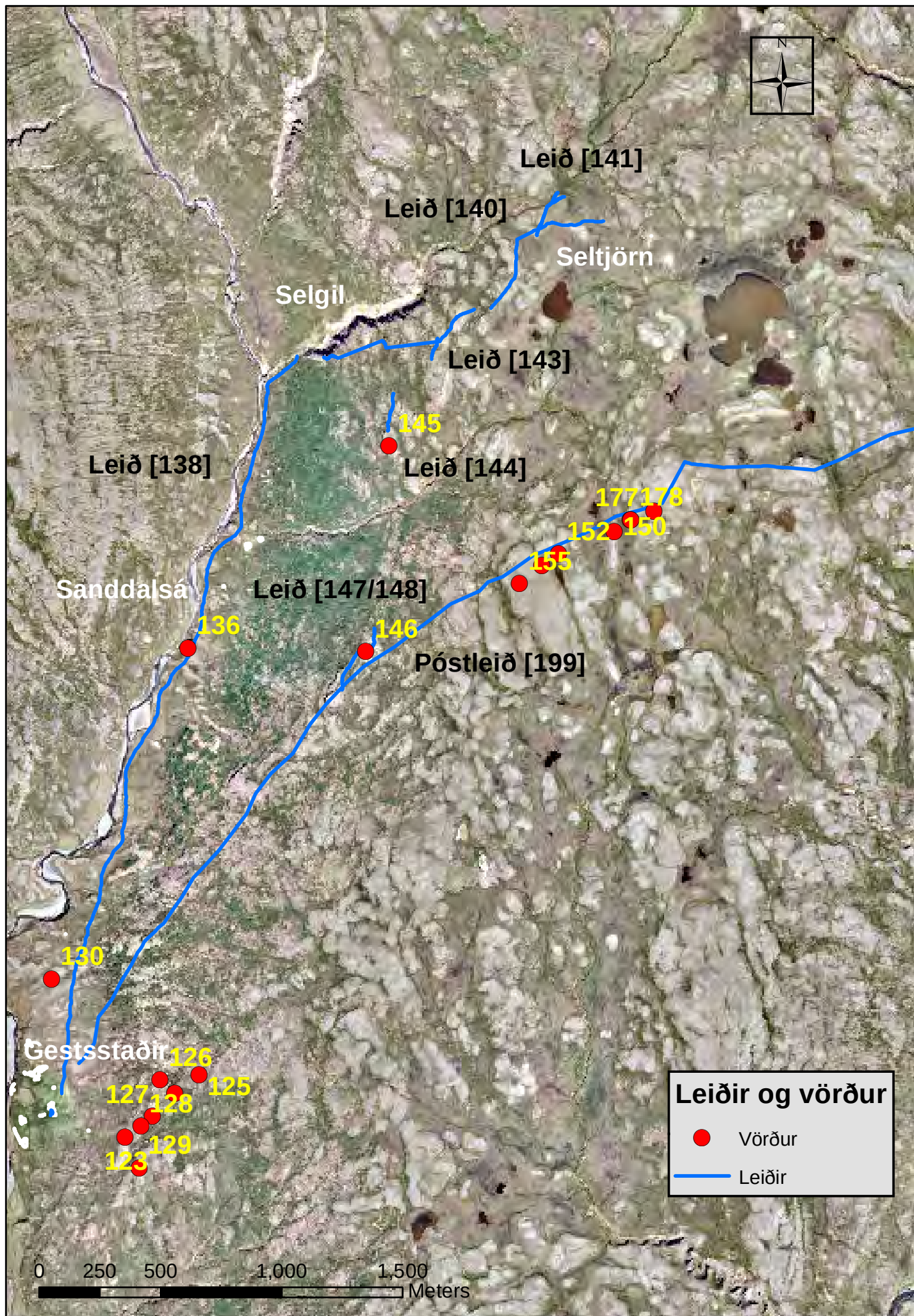
Gestsstaðir Fornleifar í heimatúni		z	Antikva ehf.
			Kortagerð. RT&SST
		Kort Nr.1	Skráning: SST&RKT Júlí 2023 Dagsetning:07.10.2023

Gestsstaðir Fornleifar á bæjarstæði			Antikva ehf.
			Kortagerð. RT&SST
		Kort Nr.2	Skráning: SST&RKT Júlí 2023
			Dagsetning: 07.10.2023

Gestsstaðir Selsminjar			Antikva ehf.
			Kortagerð. RT&SST
		Kort Nr.3	Skráning: SST&RKT Júlí 2023 Dagsetning: 07.10.2023

Gestsstaðir	Rétt		Antikva ehf.
			Kortagerð: SST
		Kort Nr.5	Skráning: SST&RKT Júlí 2023
			Dagsetning: 07.10.2023